

**EL MUNICIPI DE CASTELLÓ
D'EMPÚRIES EN LA TRANSICIÓ
DE L'ABSOLUTISME
AL RÈGIM LIBERAL:
DE LA «GUERRA GRAN» A LA FI
DEL REGNAT DE FERRAN VII
(1794 - 1833)**

Per ALBERT COMPTE FREIXENET

INTRODUCCIÓ

En els «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», corresponents a l'any 1963, vaig publicar un treball dedicat al municipi de Castelló d'Empúries durant els segles XVI, XVII i XVIII, etapa coneguda generalment amb el nom de «Vell Règim». La raó principal de cenyir-me a aquesta tongada no fou altra que el fet de poder disposar de documentació relativament abundant i assequible, conservada a l'Arxiu Parroquial i a l'Arxiu Municipal i no utilitzada —almenys sense notícia de la seva utilització— fins llavors.

Posteriorment he tingut ocasió de consultar documentació referent a l'etapa immediatament posterior a l'estudiada, al mateix temps que una revisió més acurada i minuciosa de la que vaig emprar i que desbordava cronològicament la centúria divuitena, em subministrava noves dades que podien contribuir a completar el primer treball. Així doncs, l'una i l'altra m'han servit per elaborar aquesta monografia que pot considerar-se com la continuació o segona part de «Un municipi empordanès sota el Vell Règim».

L'època ara estudiada és molt més curta, doncs abraça solament des de finals del segle XVIII, concretament des de la Guerra Gran, esdeveniment que posa fi a tota una època —l'autèntica «belle époque» del segle XVIII— fins l'inici del sistema Liberal, amb el començament del regnat d'Isabel I, l'any 1833. Es tracta d'un període curt, certament, però molt ric en esdeveniments, puix que dintre d'ells s'escolen etapes tan mogudes com l'ocupació francesa, l'absolutisme fertrandí o el «Trienni Liberal», de tal manera que pot considerar-se com un vertader període de transició, quelcom així com una xarnera de la Història. La importància que el període té en el pla general fa que ens interessi compulsar-la en un petit municipi empordanès. Com hem fet en la monografia anterior o en la més recent sobre la Guerra de Successió (1), creiem que és precisament en aquestes petites entitats locals —sense que això signifiqui cap menyspreu per la història general, per al contrari, indispensable com a visió de conjunt sense la qual els arbres no ens deixarien veure el bosc— on cal cercar el batec humà dels fets, la mesura adequada a la nostra comprensió, la familiaritat del marc natural.

Abans de començar, però, he de justificar una falla que el lector probablement hi trobarà i és la següent: com que la Història es fa sobre documents, l'abundor o la penúria d'aquests condicionerà seriosament la seva elaboració. He de confessar que el material de que he pogut disposar és molt desigual i especialment escàs pel que fa referència a la

Guerra de la Independència o al Trienni Liberal. Podia doncs haver-me limitat als anys que van de 1814 a 1833 o, simplement, a la «Dècada Absolutista», i així he estat a punt de fer-ho. Però a part la consideració que val més poc que res, d'un període que, quant a la nostra vila, no crec que hi hagi gaire cosa, hem de tenir en compte que la Història avui, tant com una successió cronològica d'esdeveniments particulars, intenta mostrar-nos l'evolució de les grans línies de la vida política, social, econòmica o cultural dels pobles i que aquella sols canvia —malgrat les tan glorificades i sovint mal compreses «revolucions»— de manera lenta, tant més com més ens apartem dels temps actuals.

Amb aquest treball, doncs, intentarem fer una «aproximació» al tema —en feliç expressió de l'historiador gironí J. Vicens Vives—; quelcom així a una introducció o assaig que altres historiadors, a mesura que disposin de més material, podran ampliar i millorar. Així ho desitgem.

Per acabar he de donar les gràcies des d'aquí a tots aquells que m'han ajudat a confeccionar la present monografia, ja sigui facilitant-me l'accés a la documentació, ja sigui subministrant-me dades o material. Especial menció em veig obligat a fer a Mn. Salvador Tubert, al senyor Pelai Negre i al col·lega en la professió senyor Enric Juan.

..

PART I: LES ESTRUCTURES

LA FESOMIA URBANA

A) ELS CANVIS.— En el transcurs del segle XVIII Castelló d'Empúries, com en general tot el país, havia experimentat importants transformacions en relació al que fou en èpoques anteriors. Les principals foren: una quant al règim de govern municipal, que hagué d'adaptar-se als esquemes imposats a Catalunya per l'administració filipista; l'altra el canvi de la seva estructura socio-econòmica, de vila de predomini artesà i curialesc, en una població on, encara que aquestes dues funcions seguien servant un pes indubtable, les activitats agràries ocupaven ara el primer lloc; finalment, l'haver perdut la preponderància que pel seu nombre d'habitants i el prestigi de capital d'un comtat havia fruit fins el període de guerres amb França de la segona meitat del segle XVII, dintre la comarca empordanesa. Figueres ara, millor situada en el centre geomètric del país i esperonada per la construcció del castell de Sant Ferran, que la convertí en una de les primeres places fortes de la monarquia borbònica, vingué a ocupar el seu lloc.

A finals del segle, en vigílies de l'etapa que anem a estudiar, la transformació s'havia ja acomplert del tot. La simple xifra dels habitants d'una i altra població ve a representar el símbol més exacte del capgirament dels seus respectius papers: en el cens de Florida-blanca, de 1787, Castelló, malgrat haver gairebé doblat la població de principis de segle, compta només amb 2.911 habitants; Figueres, en canvi, ascendeix ja a 5.398 (2). I aquesta situació dintre la comarca seguirà durant la tongada de temps que anem a historiar, amb el ben entès que mentre la demografia de la nostra vila amb prou feines experimentarà modificacions apreciables en el transcurs del primer terç del segle XIX, la de Figueres, i amb ella la seva importància com a capital, no deixarà d'acréixer-se.

De totes maneres, si bé és cert que Castelló ha baixat a ocupar un segon lloc, podríem dir que es tracta d'un honorable segon lloc. Els seus, gairebé, tres mil habitants converteixen la vila, en una època de total predomini de la població rural, en un nucli demogràficament i urbanísticament no gens despreciable. La revalorització del seu terratge amb la conversió en terres de conreu d'antics aigualleixos i prats comuns, així com l'expansió d'una planta tan rendable com el blat-demoro, li subministren un escreix de recursos que la convertiran en una de les poblacions més riques de la comarca. Finalment la persistència dels vells i tivats estrats socials, com la clerecia i les professions liberals, segueix atorgant-li una reputació que perdurarà fins la fi del

període, quan la desamortització i els corrents del pensament liberal acabaran amb el paper i el prestigi de l'estament religiós.

B) LA DESCRIPCIÓ DE FRANCISCO DE ZAMORA.— Dels anys immediatament anteriors al període estudiat —concretament correspon al mes de gener de 1790— ens ha deixat una pintoresca descripció de la nostra vila el viatger i agent del govern central, Francisco de Zamora (3), que creiem podrà servir d'entrada a una visió urbanística més ampla que ve a continuació. Malgrat els alts i baixos que passa Castelló durant aquest primer terç, creiem que la descripció que ens dóna el viatger castellà pot aplicar-se, a grans trets, a tot el període. Heus-la ací:

«Salimos de Rosas para ir a Castelló. tomando por el camino recto que hemos explicado, viendo a un lado y a otro la famosa llanura del Ampurdán, pero inundado de aguas detenidas, que si fuese invierno lluvioso, no se podria pasar. No obstante hay sus dificultades y mal olor.

Me pareció que este punto está abandonado, y que en el consisten en mucha parte de los males que padecen. No hay árboles en todo este territorio. Pasé por el brazo que da comunicaci3n al mar la laguna y dicen que por allí sale el rio La Muga. Tienen un puentecillo de tres ojos, en el cual hay seis compuertas... Por aquí sube el pescado marino en la laguna en los meses de marzo, abril y mayo y, engordando allí todo el verano, se coge por invierno, cuando corren tramontanas o entra agua turbia en las lagunas... Esto vale al Señor 1.000 libras.

Llegamos a Castelló, viendo que está situado en un alto, aunque no muy elevado. Allí vimos el plan de la laguna y sus cercanias, que se hizo para el pleito que sigue el cabildo de Gerona con el monasterio de Roda. Lo hizo Mateo Puig, geómetra...

Diéronme razón de que lo mucho que comen y beben las gentes es en gran parte causa de las tercianas que padecen.

Antes de llegar a Castelló pasamos a nado un canal que empezó a formarse del mar, metiéndose en la tierra y despues desbandando la Muga, que antes de entrar en la laguna se une a este canal, y así permanece. Por el suben embarcaciones de algún porte.» (És tracta probablement del rec dels Salins).

Després d'anar a veure el mercat de Figueres —28 de gener de 1790— Zamora torna a Castelló, que ens descriu, començant per l'església parroquial:

«Desde la Sacristia vimos la huerta de Castelló, que es muy grande y famosa, con el riego de una acequia de la Muga, que da el común graciosamente a los terratenientes.

Surte de verdura al contorno. Hay ganado lanar. La Sacristia es buena y en ella vi una pintura de la Cena. La capilla de Dolores, que acaba de hacerse, es muy mala.

El hospital era grande, pero está arruinado. Tiene rentas, pero mal administradas:

La Casa de la Villa es un edificio antiguo y en él vi la extracci3n que se hace para dos Consules de mar y un Juez de apelaciones, todo lo cual indica grandeza.

La iglesia la han blanqueado poco hace.

Del convento de Santo Domingo solo hay que decir que en la iglesia se hallan dos sepulcros de los Condes de Ampurias..

La carcel es miserable y la plaza mala. Mejor es la del grano en donde hay muchísimas «sitges»(4), como en otras partes del pueblo. Hay plazas de la Lana, del Vino, del Lino y otros nombres que indican la grandeza de este pueblo. No obstante, a principios de este siglo, en muchas de ellas habia zarzas y se criaban conejos campesinos (5). Hoy se va mejorando el pueblo.

El convento de San Agustín es miserable... El convento de San Francisco está mal situado y solo la huerta es buena.

Hay 26 capellanes, algunos de ellos bien dotados.

La fuente viene al pueblo desde media hora. A su lado tiene un excelente lavadero, con un surtidor en medio, que le hermosea y renueva el agua..

Hay un molino del Común, de cuyo producto se reparten cada año 620 cuarteras de trigo a 8 pesetas, aunque valga a mucha mayor cantidad; a mas de las cuales se darà a otros conventos y cargos unas 100 cuarteras, y todavia queda al Común 3 mil libras francas.

He notado que algunos trozos de la muralla y los subterráneos que llaman «tunes», que hay en los Agustinos, son de remota antigüedad (6).

Pretenden que unas ruinas que hay en el pueblo son de Templarios.

Vi el convento de la Merced Calzada, con la advocación de San Bartolomé, que se fabrica de nuevo con limosnas. El convento de Santa Clara, bajo la regla de San Francisco, es pobre cosa. Hay 22 monjas...

En Castellò habia una calle que llamaban del Bisbe, y hoy es la del Hospital. Tambien habia un palacio del mismo título en donde hoy està la capilla del Sacramento.

Habia canónica y hospital de San Lázaro...

Los frutos principales de este pueblo son trigos de todas calidades, avena, cebada, maíz y mijo, ganado lanar y vacuno.

La labranza se hace con bueyes y mulas promiscuamente, con la diferencia que los mas obreros de una heredad entera labran con bueyes, y los de la villa, que labran en varias partes con mulas...

En Castellò las calles son estrechas, con volador en muchas de ellas (7), sin empedrar y con mil obstáculos en los pasos.

Se cogen muchas habas. Hay mercado el martes y cuatro ferias al año.. El puente sobre el rio Muga tiene siete ojos, pero necesita recomposición. Hay cuatro mil carneros, dos mil cabezas de ganado vacuno y mil yeguas y caballos...»

C) L'ASPECTE MATERIAL DE LA VILA I EL SEU ENTORN.— El conjunt urbà castelloní que servia de marc al període estudiat apareix com una població de relativa importància dins la comarca empordanesa.

Encara està encerclat per un recinte murallat, si bé aquest sols es manté en alguns trams, que són els que s'han conservat fins

avui, com la «Força dels Predicadors» (convent de Sant Domènec) o el tros del rec del Molí («Portal de la Gallarda» i capçalera de l'església parroquial). Subsisteixen les velles entrades, a través de portals (8), alguns derruïts o havent perdut ja llur antiga funció de defensa dels accessos de la vila (9), encara que no sempre l'espai que les separa servi en bon estat, com acabem de dir, el corresponent pany de mur. El seguit de guerres que van des de la dels Segadors a la de Successió contribuï, sens dubte, al deteriorament del recinte exterior, però encara hi contribuï més, probablement, la llarga tongada de pau que omplí la major part del segle XVIII.

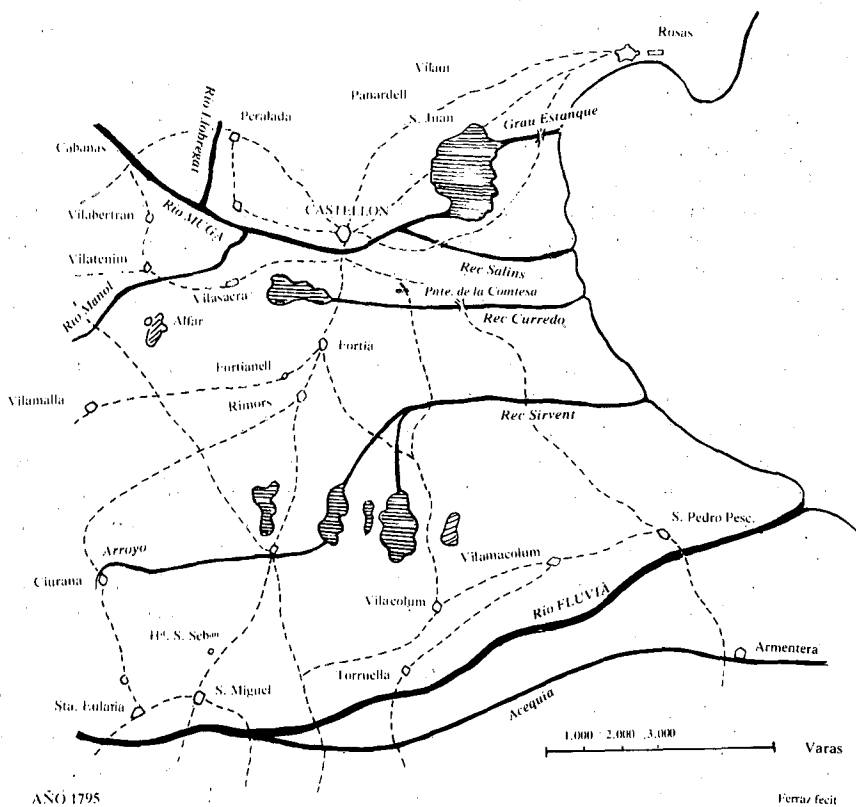
En aquests moments tots els convents es troben dins la vila (si exceptuem el de Sant Francesc) i dos d'ells en obres, el dels Dominics i el de la Mercè, amb la particularitat que aquest restà inacabat (10). Dels altres edificis procedents de l'època d'esplendor urbà corresponent a la Baixa Edat Mitja, resten la majoria. L'església s'ha engrandit amb l'afegiment d'una gran sacristia, així com de dues baluernes laterals que vénen a trencar el vell pla basilical o de planta de saló de l'edifici gòtic: les anomenades capelles de la Sang i dels Dolors, aquesta darrera bastida en el solar de la capella de Nostra Sra. l'Antiga, i que tan mal concepte mereix al nostre viatger Francisco de Zamora. Gairebé tocant l'església roman l'hospital vell, de Sta. Lúcia o dels Pobres, d'escassa importància a finals de segle (11) i que durant el nostre període sofrirà greus desperfectes. Al seu costat s'hi construeix una caserna de cavalleria, que ja existia l'any 1804 (12). L'hospital de Sant Llätzer, situat en el barri del mateix nom i destinat antigament a masells o leprosos, havia ja desaparegut.

La Llotja segueix exercint les funcions de casa del comú; així mateix persisteixen la presó —on es troba actualment— les carnisseries —entre la plaça del Gra i la dels Cabrits—, el corral de la vila i les peixateries, aquestes darreres en la placeta darrera la mencionada plaça del Gra. Potser en les mateixes peixeteries o en algun edifici del costat, es trobaria la botiga o establiment de venda de la neu (13). En canvi no sabem on es trobava emplaçat l'edifici de les escolés que, en aquests anys, comprenia quatre aules, dues per als nois i dues per a les noies. Finalment es troben citats també dos forns públics (recordem el carrer del Forn Baix), una font (14) i un abeurador (15).

L'aspecte de l'interior urbà havia canviat poc en relació amb l'època precedent, ja estudiada. El mateix traçat dels carrers, carrerons i places que provenien de la Baixa Edat Mitjana, amb cases de tipus artesà: obrador o botiga a la planta baixa, amb dintell de fusta sobre peus drets i vivenda al pis amb galeries sortints, formades per tapanells de maons o de guix i canyes, i emmarcades per bastiments de fusta, materials lleugers i poc segurs que donen lloc a repetides queixes

LES VIES DE COMUNICACIÓ, SEGONS UN MAPA DE FINALS DEL SEGLE XVIII

En ocasió de la Guerra Gran sorgeix una intensa activitat cartogràfica. Una mostra és el següent calc d'un «Plano que manifiesta la posició de los enemigos el día 14 de junio de 1795...» El seu interès resideix sobretot en mostrar-nos la xarxa de camins i carreteres que unien el nostre poble amb els altres pobles veïns.

dels edils pel perill que comporten (16). Més sòlides apareixen les voltes de pedra o de rajols de la plaça dels Homes o de la plaça del Grà.

Els noms dels carrers i places han arribat gairebé tots fins els nostres temps; així hem trobat citades en la documentació manejada: la plaça dels Homes, la del Grà, la de la Llana, la dels Cabrits, la de les Monges, la de les Gallines, la del Carbonar, la de l'Oli, la del Vi, la de la Fruita, i fins una situada per la zona del portal d'En Cabra, que s'anomena dels Bous. Quant a carrers són mencionats: el de la Peraieria Vella, el de la Peraieria Nova, el de la Sabateria Vella, el del Punyale, el de les Presons, el de la Mare de Déu, el de Curtidors, el de la Mercè o el de l'Hospital.

Fora del recinte emmurallat es troben diferents barris o grups de cases, alguns dels quals provenen de la Baixa Edat Mitjana. El considerable augment de la població experimentat durant el transcurs del segle XVIII els eixamplaria i els donaria una personalitat que ha durat fins avui. Són els següents:

a) El de Sant Llätzer, nucli separat de la vila uns 400 metres i que, a mitjans del segle XVIII, comptava ja amb 28 llars (17). b) El format pels edificis que vorejaven el camí de sortida de la vila pel Pont Vell, l'anomenat per aquest motiu carrer del Pont, amb 46 llars, en la mateixa època. c) El barri o raval de Sant Domingo (18), al voltant del carrer del mateix nom i del de Sant Marc. d) El nucli format pel carrer que des del Portal d'En Cabra es dirigeix al «Pas de les Escales» (19). e) Finalment, i ja en acabar el període que estudiem, sorgeix el carrer de Mar. (20).

De la vila eixien diferents camins que la unien a la resta de la comarca i de més enllà. Eren camins carreters, semblants als que actualment menen als camps, encara que més amples (21). Llur conservació era feina dels «Sobreposats» o de l'Ajuntament i solia portar-se a cap obligant als propietaris o conreadors de les terres que hi llindaven a adobar llurs corresponents porcions (22). Els camins principals o carreteres serien les tres següents:

a) La que menava a Sant Pere Pescador i al baix Empordà, que travessa la Muga pel «Pas de Sant Pere», més o menys pel lloc on antigament existí el pont més vell de Castelló.

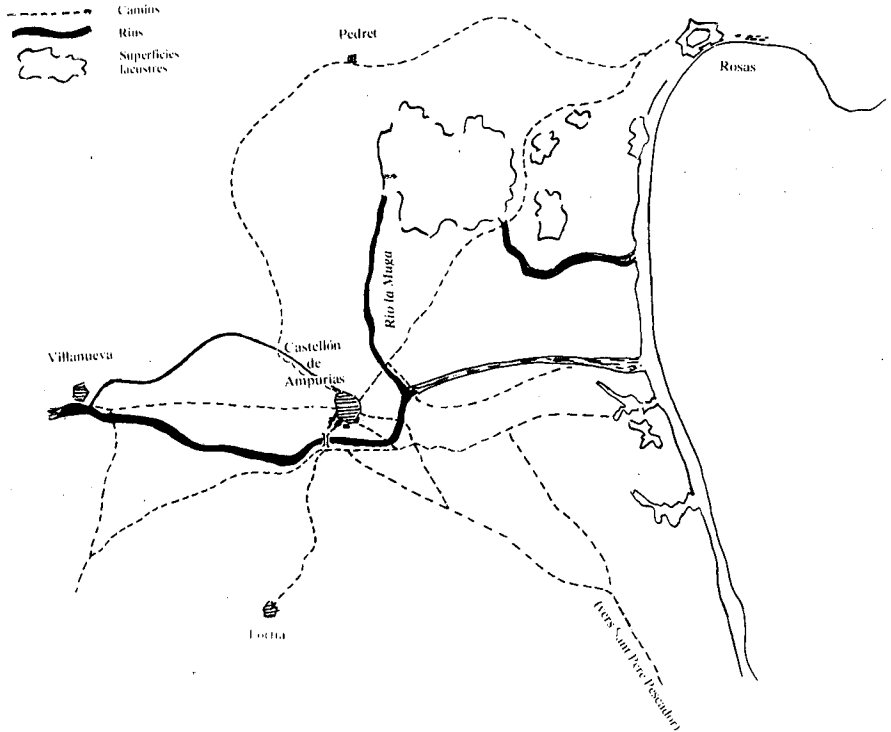
b) La de Roses, que sortia pel portal de Sant Francesc i travessava la Mugueta, vadejant-la quan portava poca aigua i amb una barca disposada per l'Ajuntament en cas contrari (23). Aquest camí o carretera de Roses, en èpoques de pluges o d'avingudes de la Muga es trobava en males condicions que la feien intransitable (24) i disposava d'un pont de fusta per salvar el grau de comunicació de l'Estany amb el mar.

c) El de Fortià, pel carrer del Pont i a través de la Muga per l'únic pont que llavors existia, l'avui anomenat «Pont Vell», però que

TOPOGRAFIA DE CASTELLÓ I ELS SEUS VOLTANTS SEGONS UN MAPA DE MITJANS DEL SEGLE XVIII

En un mapa del «Servicio Geográfico del Ejército», que aquest organisme data entre 1740 i 1750 la hidrografia i els camins estan assenyalats d'aquesta manera.

Notcu com fa desembocar la Muga dins l'estany de Castelló; però, a diferència d'altres mapes dels voltants de 1800 assenyalava ja l'existència de la desembocadura actual per la platja dita d'En Muixò. Pot deduir-se doncs, que en els anys que estem estudiant, el curs principal de la Muga seguiria per l'actual Mugueta fins a l'estany, si bé existiria ja un llit secundari —l'actual— que serviria d'allunyador durant les tongades d'aiguats.

llavors no portava aquest nom, i en crònic mal estat de conservació, com ens explica el viatger Zamora i ens confirma la documentació (25). Del camí de Fortià —que seguia un traçat més meridional que l'actual— sortia una bifurcació que menava vers Figueres.

A elles hem d'afegir-hi el camí que sortia pel portal d'En Cabra i travessava la Muga pel «Pas de les Escalles», entre els actuals Pont Vell i Pont Nou, i que conduïa probablement en direcció a Sant Pere i a Fortià. Per travessar el riu es feia, com en el camí de Roses, franquejant el seu llit quan portava poca aigua o mitjançant una barca en temps d'aiguats o de cabdal abundant. Ménys importància deuria tenir el camí que anava a Vilanova de la Muga i Peralada situat més vora la Muga que l'actual. Recordem que per ell entraren a Castelló les tropes franceses quan la Guerra Gran. No figura, en canvi, en el mapa de 1809 del Servei Geogràfic de l'Exèrcit (26).

Aquestes carreteres enllaçaven Castelló amb la contrada, però també d'elles eixien els camins de carro que, ramificant-se en totes direccions conduïen als diferents paratges i camps del terme. Dos fets originals a remarcar quant a aquest darrer: l'estany i el curs de la Muga, al sector nord, i la franja litoral de «cortals» al sector sud. La Muga, fent una tancada curva que encerclava Castelló, anava a desai-guar a l'estany que, si bé era de superfície més limitada que en l'Edat Mitjana, encara ocupava moltes vessanes d'aigües estancades. Posseïm diferents mapes de finals del segle XVIII i de principis del XIX i gairebé tots ells coincideixen en fer desembocar la Muga a l'Estany, seguint el curs de l'actual Mugueta, mentre que sols en un d'ells es senyala al curs actual vers la platja dels Graells o, com em diem ara, d'En Moixó. L'Estany quedava unit al mar per mitjà de dos emissors: el rec dels Salins, que deuria portar més aigua que ara, i el grau que segueix l'actual canal de la Caseta.

Quant als cortals apareixen en la documentació cadastral i en els mapes pràcticament tots o quasi tots els que han arribat fins els anys immediatament anteriors a les urbanitzacions turístiques. Sols canvia llur nom. En el mapa adjunt senyalem la situació i denominació de tots els mencionats en els documents de l'etapa que estem estudiant, entre els quals un curiós mapa, sense data, però que per diversos detalls suposem de la 1ª meitat del segle XVIII (27).

Una altra dada a tenir en compte relacionada amb la geografia de les comunicacions, és l'existència durant aquests anys d'un servei regular de correus que enllaçava Castelló amb Figueres (28).

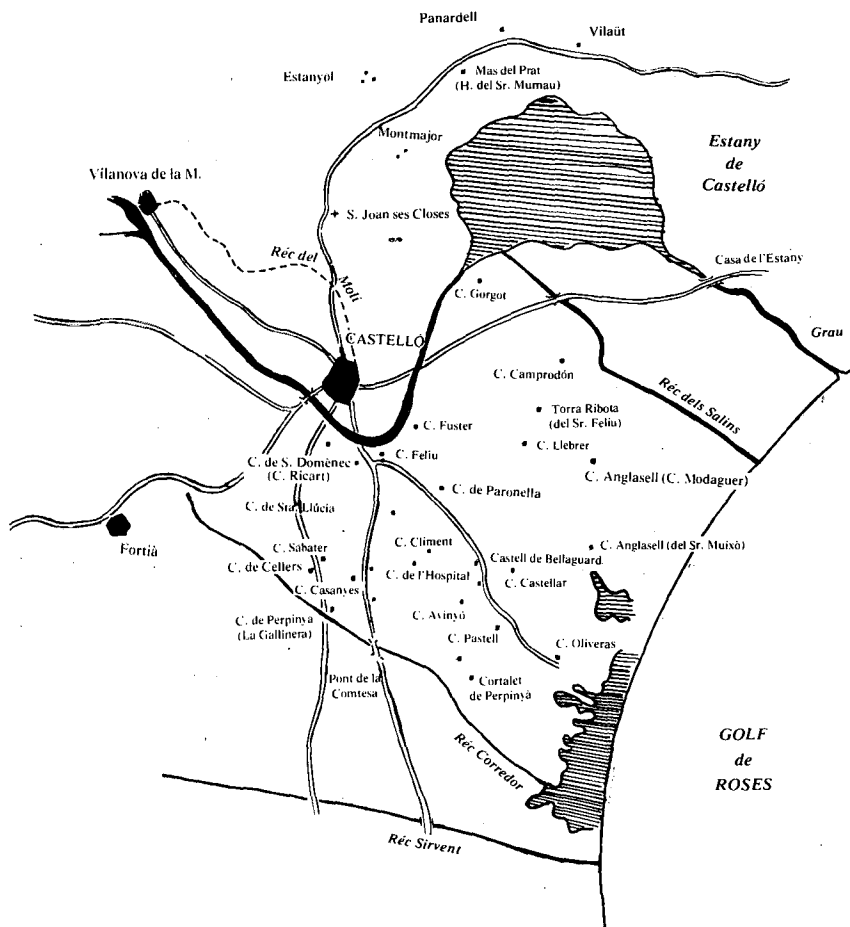
L'IMPACTE DE LA «GUERRA GRAN»

La tranquil·litat i relativa placidesa que sol respirar la vida quotidiana castellanina en el transcurs del segle XVIII, manifestades en un progressiu augment de la riquesa i del nombre d'habitants, quedà truncada

EL TERME DE CASTELLÓ VERS 1800

Basant-nos en una sèrie de mapes i plànols de la Biblioteca Nacional de Madrid hem confeccionat el següent gràfic del terme municipal castelloní als voltants de 1800.

En ell podem veure sobretot els camins que sortien de la vila per dirigir-se vers Roses, Figueres, Sant Pere Pescador, Vilanova i Peralada, així com el que, per Fortià i Vilamalla es dirigia vers Girona. Observeu, també l'existència de gairebé tot els «cortals» existents avui (excepte els eliminats recentment per l'ocupació turística litoral). Finalment el desguàs de la Muga a l'Estany i el d'aquest al mar, per mitjà dels Salins i del Grau; no es veu rastre del curs actual, directament de Castelló vers la platja d'en Muixò (anomenada antigament la platja «dels Graells»).

brutalment per la invasió i ocupació del país pels soldats de la Revolució Francesa l'any 1794 en l'anomenada «Guerra Gran».

Sobre l'ocupació de la nostra vila per les tropes franceses, Mn. Salvador Pagès publicà un interessant relat, extret des llibres parroquials, en el número monogràfic del nostre «Annals» dedicat a Castelló. Els francesos, procedents de la banda de Vilanova, entraren a Castelló el 22 de novembre de 1794, en dues columnes; una «per el capdevall del carrer del pon y la altra per lo portal de la Verge Maria, junt al convent de la Marcé», trobant la població abandonada per la major part dels seus habitants. Però se'n tornaren vers Peralada i fins l'endemà no s'establiren definitivament a la vila, saquejant-la durant cinc dies (29). Ordenada la presentació de tots els caps de casa que quedaven, a la llotja, per a elegir ajuntament, se'n presentaren 19, els quals nomenaren com alcalde («mera» diu el manuscrit) a l'apotecari senyor Domingo Negre, de 70 anys d'edat, que junt amb altres quatre persones, constituí l'Ajuntament. Tots ells eren «vells y de curts alcançes, per no haver quedat home de figura ni de talents y lo poc maneg de aquestos ocasionà en gran part la destrucció de la Vila». Com de costum, les culpes de les desgràcies se les emporten els governants.

Que la nostra vila sofrí considerablement —més que durant l'ocupació francesa durant la Guerra de la Independència— ho mostren les notícies que ens han arribat dels anys immediatament posteriors, durant els quals les referències a les desfetes portades a cap en el transcurs d'aquesta primera ocupació són molt freqüents. Deixant a part els saqueigs a les cases particulars, mencionat en els paràgrafs anteriors, trobem, per exemple, les següents al·lusions en el «Libro de Registros 1800-1804»: sobre l'orgue parroquial, «la destruyeron totalmente los franceses durante la ultima guerra»; respecte a l'hospital: «al regresar, hecha la paz, encontré el dicho Santo Hospital enteramente destruido» Però la relació més completa sobre les terribles conseqüències de la Guerra Gran pel poble de Castelló la tenim en les repetides peticions fetes per l'Ajuntament o la Comunitat de Preveres, demanant exempcions de tributs i ajuda per reparar les destruccions causades pels francesos, així com en la nota explicativa, feta pel rector al «Llibre de Baptismes» el 15 de setembre de 1795, en reemprendre les anotacions dels batejats, després de deu mesos de no fer-ne cap.

Per aquestes instàncies, dirigides a les autoritats civils i eclesiàstiques de Girona, sabem que la ocupació francesa va durar ...«cerca de diez meses» (30) i durant la mateixa molts veïns de la població varen fugir, abandonant llurs cases i béns, que foren saquejats pels ocupants i, una vegada evacuada la població per les forces franceses, fins i tot per alguns dels mateixos castellanins que hi restaren (31).

Un d'aquests memorials, el que sembla l'exemplar definitiu i més extens, s'expressa així:

... els habitants, al retornar «...casi no sabian distinguir sus propias casas y hogares, por ser muchas de ellas enteramente arruinadas y otras muy mal tratadas y casi todas las demás (excepto las de los pocos que se quedaron o retornaron) enteramente vacias y despojadas de todos sus muebles, alajas y efectos. Sus puertas y maderas arrancadas y echas casi todas un muedar de inmundicias, igualmente que sus calles, sus templos profanados y sus altares destrosados; los edificios publicos por igual termino inutilizados o inservibles, particularmente la fuente y el Molino; la campiña desierta y todos sus campos y huertas heriales.

Segun las exactas observaciones que ha echo el Ayuntamiento [comproba] la total extincion de varias familias y... la desolacion de mas de ciento cincuenta casas que aun se hallan en el dia vacias e ynhabitables (32); calcula que por motivos de esta última guerra ha perdido esta villa la tercera parte de sus vezinos, siendo hombres su por maior, según resultó y puede verse en la certificación de los Párrocos de esta misma que se acompaña».

Quant a l'església parroquial, la Comunitat de Preveres exposa al Cabilde gironí que:

«...los altares han sido enteramente destrozados, sin otra señal de los mas que las solas paredes de sus capillas o nichos; el Coro arrasado; la Sacristia totalmente despoblada y sin alacenas ni armario alguno para custodia de la ropa y vasos sagrados que excepto en mui poca parte que pudo retirarse, ha quedado lo demás sacrificado. El órgano sin flautas, las lámparas, el Salomón y quantos menages habia de madera ha todo desaparecido y hasta las mismas piedras en parte han sufrido el estrago y furia de los enemigos, siendo muy doloroso y sensible el mal trato que considerablemente ha padezido el tanto precioso retablo de Mármol del altar maior...»(33)

També experimenten destruccions els quatre convents de frares i el de monges clarisses. El cop afecta igualment l'activitat econòmica, tant agrícola com industrial, de la població. Respecte a la primera s'afirma que:

«sus vezinos han perdido las dos terceras partes de sus ganados mayores y menores». [Quant a les collites, se n'han perdut dues] ...«a saber, la una quando entraron los franceses, en veintidòs noviembre de mil setecientos noventa y quatro, apoderàndose arrebatadamente de los frutos que estaban reunidos, y la otra que se verificò durante la ocupación de los Enemigos». Després «al regreso a esta villa, se considera que unicamente se sembrò la décima parte de las tierras que corresponden para la actual cosecha, que se presenta tan escasa que su producción apenas podria sufragar para cubrir los gastos del cultivo y siembra...»

«Se añade a lo dicho... la miseria de los artesanos y trabajadores... que han podido adquirir quatro trastos y menages para los mas precisos usos de su casa y familia y que la gente de Patrimonio han tenido que valerse de préstamos para poder subsistir y acudir a la reparación de sus casas al fin de poder habitarlas...»

Finalment acaba dient que el total dels danys materials poden ésser evaluats, segons l'Ajuntament... «prudencialmente a Dos millones de libras catalanas, mas que menos».

De l'anàlisi d'aquests documents hem de concloure que, si bé es

tracta de papers destinats a impressionar les autoritats superiors a fi que concedeixin, com hem vist, una exempció de la contribució del Cadastre pel termini de dotze anys —cosa que sembla no es va aconseguir— i, per tant, tendeixen a una descripció potser una mica èmfatica i exagerada, la visió general de la deplorable situació de la vila devia ajustar-se força a la realitat. Si és lícit dubtar d'algunes estimacions concretes —per exemple, la valoració dels danys materials en més de dos milions de lliures o la reducció de la superfície sembrada a la dècima part del terme— en canvi semblen convincents les dades sobre el pillatge de bona part de les cases particulars, sobre la parcial destrucció de moltes d'elles —encara que no coneixem el grau de destrucció— o sobre el nombre de veïns desapareguts o absents, avalat aquest darrer per la certificació dels rectors. Totalment verídics ens apareixen els danys causats a certs edificis, com l'església parroquial (34), l'Hospital de Pobres o el Molí.

Indirectament el descens de l'activitat econòmica el trobem confirmat també pel fet de la manca de licitadors als serveis públics o arbitris. Així en la «tabba» o subhasta de les fleques, per una d'elles només n'ofereixen 10 sous; a la vista d'això l'Ajuntament acorda suspendre l'arrendament. Pitjor encara el dret de la pesca salada, que no troba postor.

Malgrat tot la vila s'anirà refent i fins dóna la impressió que amb certa rapidesa. Com llavors era corrent, ho feu gràcies únicament als esforços dels seus habitants, doncs aquells que teòricament podien aportar ajuda, l'estat borbònic i el cabilde gironí —aquest pels desgavells soferts a l'església parroquial— o no fan res o ben poca cosa. Ja hem vist que la petició de perdonar durant dotze anys el pagament del Cadastre no tingué èxit. L'Ajuntament, malgrat que arriba a dir que: «...no ha tenido valor de hazer publica la dicha orden de pago... tan amarga como la misma muerte...» no assoleix ni una simple moratòria, i quant als canonges gironins sols prometen tres o quatre centes lliures i encara «...si parecia al Cabildo y en todo caso por una sola vez» (35).

Són els castellanins els que, des del primer dia s'han de posar afanyosament a reparar els desperfectes de llurs cases, «...contribuyendo tambien todos... en la limpieza de las calles, Plazas y de su Parral. Iglesia...» Si cadascú hagué de curar de refer les seves nafres, per la reconstrucció dels béns comuns s'acudeix a diferents procediments que van des de cultivar noves terres del Vernar i destinar els terços a la reparació del temple parroquial (36), a proposar la representació d'una Passió i fer servir els ingressos de les entrades per adquirir imatges i objectes de culte per les confraries dels Dolors i de la Puríssima Sang (37). No sabem si realment s'arribà a muntar a Castelló un espectacle a l'estil dels actuals d'Olesa o Esparraguera; si que ens consta que la Confraria dels Dolors, aquest mateix any disposava ja d'imatges (38).

EL GOVERN MUNICIPAL

Després de la Guerra de Successió, la vila de Castelló, com la resta de les poblacions catalanes, perdé el vell sistema de govern procedent de l'Edat Mitjana, que fou substituït per un altre que persistí, amb escasses modificacions —si deixem a part el parèntesi de l'ocupació francesa i del Trienni Liberal— fins la mort de Ferran VII.

Aquesta nova ordenació fou promulgada pel Governador i Capità general de Catalunya, Príncep Pio, per mitjà d'un decret datat del juliol de 1717 (39). En ell s'abolia el Consell de la Universitat format pels «prohoms» —una trentena en els anys immediatament anteriors— que, dividits en quatre estaments o «mans», representaven els diferents grups socioeconòmics de la població; d'entre ells i per mitjà de la insaculació, es nomenaven per un any els quatre «cònsols» —un per cada «mà»—, que exercien el poder executiu durant el temps de llur mandat. (40).

En lloc d'aquest Consell municipal es creava un organisme administratiu anomenat Ajuntament i constituït per un «batlle», que el presidia, i sis «regidors», el primer nomenat per dos anys i els segons per un de sol. Uns i altres eren designats per mitjà d'una proposta binària (41), feta per l'Ajuntament cessant i presentada al Comte d'Empúries, com a senyor jurisdiccional, que escollia els que creia més adients dels presentats.

A) EL «MAGNIFIC AJUNTAMENT».— En temps de Carles III, per «auto Acordado» del ministre Aranda de 1766 (42), s'afegiren a l'anterior consistori dos nous càrrecs: els de «Diputats del Comú» i el de «Síndic Personer», elegits pel poble en sufragi de segon grau. Des d'aquest moment, l'Ajuntament de Castelló estarà format —i així persistirà de fet, amb les excepcions senyalades, fins la fi del període ferrandí— pels següents càrrecs:

1) Un **batlle** nomenat per dos anys i escollit d'una proposta binària, pel Comte d'Empúries. Presideix l'Ajuntament, si bé, de vegades, havia de compartir aquesta presidència amb el representant del Comte, el Procurador Jurisdiccional (43).

2) Sis **regidors** que porten, com els anteriors cònsols, el títol de «Magnífics», però que a diferència d'aquells són ara oficis que poden recaure teòricament en qualsevol dels habitants del poble (44), el mandat dels quals dura un any. Són triats en proposta binària o ternària, segons les èpoques, feta per l'Ajuntament sortint, «a pluralidad de votos», i que s'envia, per mitjà del Procurador, al Comte d'Empúries, «para la aprobación que estime oportuna de los sujetos» (45).

3) Un o dos **Diputats del Comú**.

4) Un «**Síndic Personer**» (46), representant que vetlla pels interessos del poble o de la gent, en general, i atén les queixes i demandes dels veïns de la població.

Tant el «Síndic Personer» com els Diputats del Comú, són elegits per tots els caps de casa, en sufragi de segon grau (47).

5) Un «Síndic Procurador General», nomenat pel Comte, a través del seu Procurador Jurisdiccional, d'una terna, «echa por el Consejo, Justicia y Regimiento de la misma villa» (48). Les seves funcions duren tres anys i consisteixen en controlar els comptes del municipi i, sobretot, les contribucions imposades al poble (49). Cal precisar que no forma part de manera permanent de l'Ajuntament, sinó només quan es tracten qüestions referents a béns de propis i arbitris (50)

Un fet a remarcar és la confusió de funcions, pròpia del Vell Règim, dintre del qual les autoritats executives disposaven també de poder judicial. Aquí, no obstant, almenys fins la Guerra de la Independència, existí un tribunal o Cúria, format pel Procurador Jurisdiccional, l'Assessor i el Batlle o els batlles del Comtat, que tenia jurisdicció sobre tots els pobles del mencionat comtat d'Empúries.

6) Aquest Ajuntament pròpiament dit es completava amb altres càrrecs, procedents de l'època anterior, com el «Mostassà» i els dos «Sobreposats», les funcions dels quals sovint recauen en els mateixos regidors (51).

El primer segueix tenint cura de la policia urbana, vigilant la seguretat i la neteja dels carrers i places, el pes i mesures en els mercats i, en general, l'abasteixement de la població, promulgant a tal fi i de manera regular unes ordenances, ja mencionades en la primera part d'aquest treball. És proposat per l'Ajuntament, que envia una llista binària al Comte o, en la seva absència, al Procurador Jurisdiccional, a qui correspon el nomenament que dura un any.

La missió dels Sobreposats consisteix en vetllar per l'ordre en la ruralia; curen dels camins i ponts, manen escurar els recs —feina molt important en una terra on els fondals i aigualleixos són tan abundants—, vigilen que el bestiar pasturi on li correspon, imposant «bans» es cas contrari.

Entren també dins aquest apartat els «obers» de l'obra nova de l'església parroquial, típica mostra d'interferència o compenetració entre religió i política, pròpies del Vell Règim i naturals en una societat on les creences representaven un element més de la seva constitució i la pràctica religiosa una mena de servei públic per a tothom. En aquests anys anteriors a la Guerra de la Independència, exerceixen tals càrrecs quatre regidors presidits pel batlle, missió prèvia dels quals, quan entraven a exercir llurs funcions, era fer l'inventari dels objectes de culte que es trobaven a la sagristia (52) i prendre possessió del campanar i de l'orgue, tot plegat considerat «pertañer y espectar a la obra nova de dita Parroquial Iglesia i com a Obrers de la mateixa lo dit Magch. Ajuntament» (53)

B) LES ALTRES AUTORITATS.— 1) Resten també de l'època anterior dos Còsols de Mar i un Jutge d'Apel·lacions, que s'extrauen encara per insaculació i exerceixen durant un any (54).

En canvi apareix en aquesta època un nou funcionari representant de l'administració central: és el Subdelegat de Marina, nomenat pel Comandant Militar de Marina de Palamós, i la comesa del qual consisteix en vetllar pel manteniment de les superfícies forestals i evitar les tals d'arbres; té facultat per a concedir la tala d'un màxim de sis arbres (55).

2) Finalment cal mencionar les autoritats comtals: el Veguer, el Procurador Jurisdiccional, l'Assessor, que juntament amb el batlle, constitueixen la Cúria o Tribunal que dirimeix les causes civils i criminals del comtat.

C) ELS RETOCS DE L'ÈPOCA FERRANDINA.— La tornada de Ferran VII, l'any 1814, a l'acabament de la Guerra de la Independència, si bé significa la regressió a les institucions del Vell Règim, comporta modificacions que, si algunes són merament de detall, altres afecten substancialment al sistema.

D'aquest darrer tipus és l'ordre de 15 de novembre de 1815, que posa fi a les jurisdiccions senyorials i ordena que.. «los Ayuntamientos plenos... y no el Consejo abierto de los pueblos que fueron de señorío... cuyos dueños jurisdiccionales nombraban.. los oficios de justicia y cabildo... hagan a su debido tiempo... propuestas de tres personas para cada uno de dichos oficios y los pasen, por medio del corregidor del partido, a los acuerdos... de las Audiencias respectivas. (56)

Des d'ara doncs: a) tots els càrrecs municipals, incloent Diputats i Síndic Personer ordinari, seran elegits per terna, confeccionada per l'Ajuntament cessant; b) aquestes propostes ja no s'enviaran al comte d'Empúries, per mitjà del Procurador Jurisdiccional, sinó a la Real Audiencia de Barcelona, per mitjà del corregidor de Figueres (57); c) el mandat de tots ells durarà solament un any.

Deixant a part el mètode de nomenament, l'Ajuntament castelloní de l'època absolutista ferrandina canvia poc quant a composició, doncs segueix integrat per: un batlle, que el presideix, sis regidors, dos diputats, el Síndic Procurador general i el Síndic Personer o ordinari, tots ells nomenats per la «Exma. Audiencia de Barcelona». Juren el càrrec damunt els «cuatro Evangelios», afirmen que «durante el ejercicio de sus respectivos empleos ejercerán bien y cumplidamente las cosas útiles a la Universidad y al público procurando y las inútiles evitando». Es comprometen a assistir «con toda puntualidad en los Congresos, Juntas y Ayuntamientos que sean menester... y allí darán su voto y parecer posponiendo todo odio, rencor, buena o mala

voluntad...» i a «guardar todo secreto» i que «haràn y guardaràn todo lo demàs que han acostumbrado y debido hacer sus antecesores».

Segueixen existint els Sobreposats, però han desaparegut — almenys no apareixen en els llibres d'actes— el mostassà, els cònsols de mar i el jutge d'apel·lacions, així com tampoc són citats en els llibres municipals els diferents càrrecs de l'administració comtal, com Veguer, Procurador Jurisdiccional i Assessor.

En canvi sorgeixen nous càrrecs, com:

a) El «Comisionado de los reparos de la Iglesia parroquial», que recau sobre un regidor i dura el temps de la seva regiduria.

b) Els «Comisionados de la tierra nuevamente arrancada», per les noves roturacions de terres de propis o comunals (Vernar, Salins, etc). Són nomenats per l'Ajuntament en nombre de cinc, tres pertanyents al mateix consistori i els altres dos, persones de prestigi del poble (58).

c) Els administradors de causes pies, dos per cada una de les existents llavors, la de Francisco Ullastres i la de Jeroni Antich (59).

d) El Dipositari, dit també «Tesorero» o «Mayordomo», nomenat per la Junta de Propis i Arbitris, igualment pel terme d'un any.

e) El «Receptor del Catastro», l'obligació del qual es «llevar el correspondiente libro de Catastro... y llevar el dinero a Figueras, cabeza del Corregimiento.» (60).

Tots ells, units als nombrosos «empleados del Común» (61), ens mostren la permanència d'una tradició curialesca i burocràtica que ja venia de lluny.

Finalment un fet a tenir en compte és que, l'any 1828, Castelló passa a convertir-se en una «Alcaldia Mayor», pel trasllat aquí de la que fins llavors existia a la vila de Cadaqués (62).

Sembla que aquesta reorganització ferrandina afectà també l'administració de justícia, donada la ja mencionada confusió de poders existent. Així no apareix ara la Cúria o tribunal que entenia en els afers civils i criminals del Comtat i en canvi tenim cites referents a funcions judicials acumulades a determinats càrrecs executius. Per exemple, quan es llegeix als nous regidors i batlle «La instrucción de la Sala del Crimen de la Real Audiencia de Barcelona, su fecha 20 de noviembre 1816, que trata sobre la administración de justicia en los asuntos criminales y arreglo de procesos» (63). Més clara és encara la següent referència al substitut de l'Alcalde Mayor: «Antonio Nouvillas, Regidor Decano de la villa de Castellón de Ampurias y como tal Vice Alcalde Mayor de ella y su partido, por ausencia del que lo es y en virtud de lo previsto en Treinta julio último en meritos de los autos ejecutivos promovidos en el Juzgado Real ordinario de dicha villa y su partido».

LA HISENDA

Tenint en compte tota aquesta munió de càrrecs, d'on treu l'Ajuntament els diners per a pagar-los? De quina manera el Consell municipal fa front a les seves despeses?... En una paraula, com funcionava la Hisenda municipal castellanina en el primer terç del segle XIX?

En general, la Hisenda castellanina segueix els esquemes establerts per l'administració borbònica durant el segle XVIII, fins el període corresponent a l'ocupació napoleònica; és a dir, el cadastre, com a contribució general a les despeses de la Monarquia, al qual s'hi afegirà un modest percentatge dels béns de Propis i Arbitris, i la resta del producte dels dits Propis i Arbitris per les despeses municipals. Sols en períodes difícils, generalment en temps de guerra, s'acudeix a impostos extraordinaris.

L'ocupació francesa suposa, quant a la Hisenda, un canvi profund, especialment des de 1811 (64), que s'introdueix el sistema francès; des d'aquest moment es remodelen els vells impostos i se'n creen de nous («personal», «portes i finestres», «octroi», etc.). Però un dels efectes més lamentables per les arques municipals consisteix en la segregació d'un dels més productius béns de Propis, la finca del Vernar, que passa a l'Estat com a «bé nacional». Una altra de les mesures preses fou l'intent, fallit, d'obligar a l'administració castellanina a establir anualment un pressupost o «budget».

A la restauració de Ferran VII, les innovacions franceses en matèria d'Hisenda, com les referents a l'administració en general, són anul·lades, i es torna al sistema antic. Però queda l'obligació de confeccionar un pressupost, del qual posseïm un resum corresponent a l'any 1818. No cal oblidar tampoc, encara que l'estructura general de la Hisenda castellanina queda poc afectada, la repercusió que tenen aquí les reformes tributàries del ministre López Ballesteros.

No coneixem amb precisió les modificacions establertes durant el curt període del Trienni Liberal, encara que d'aquesta etapa comptem amb un cadastre i una contribució especial —un «préstamo», en diuen, pudorosament— exigit pel general Francisco Milans; però les que hi hagué durarien poc, doncs en el període immediatament posterior, la Dècada Absolutista, es torna a la situació d'abans. Si deixem a part l'etapa d'ocupació francesa, pot parlar-se doncs d'un sistema de finances municipals que en el transcurs del trentenni experimentà poques novetats i que, de fet, procedeix de la vella administració borbònica del segle divuitè.

A) LES CONTRIBUCIONS GENERALS.— Durant aquest període segueix vigent el sistema de cadastre que, a diferència de l'època anterior a la Nova Planta, durant la qual les úniques obligacions

fiscals del municipi castelloní envers les autoritats centrals es limitaven a «donatius voluntaris» en determinades ocasions, consisteixen en una contribució fixa i anual que es paga en tres terminis. No coneixem cap relació cadastral anterior a l'època que estudiem i, en canvi, en tenim dues corresponents a la mateixa, una de 1813, en plena ocupació francesa, i una altra de 1823, ja a les acaballes del Trienni Constitucional que, si bé cauen fora de l'Absolutisme, de fet reflecteixen una situació que, amb poques variants, persisteix tot el trentenni.

Sabem el muntant total d'aquesta contribució pels anys 1801 i 1808; en el primer ascendeix a 19.394 «reales de ardites», per cada trimestre, o sigui un total de 58.182 rals (65); del segon coneixem no solament el muntant total que és de 58.919 «reales de ardites», sinó la quantitat corresponent a cada partida (66). En canvi, pel cadastre de 1823, malgrat relacionar tots els contribuents, el fet que varis d'ells no portin anotades les quantitats pagades, probablement perquè encara no les havien fet efectives, impedeix fer una evaluació total.

Pot considerar-se també com una contribució estatal l'obligació que té cada veí d'assortir-se de sal al magatzem oficial o alfolí; a tots aquells que no retirin llur quota se'ls amenaça d'exigir-los-hi per via d'apremi militar (67).

A part d'aquestes contribucions fixes, els castellanins n'han de pagar també d'extraordinàries, gairebé sempre corresponents a períodes difícils; un fet a destacar es que solen recaure sobre els majors contribuents, és a dir, l'Església, el Comte d'Empúries, l'Ajuntament, quant a les entitats, i als propietaris dels «cortals» o «heretats», quant a les persones particulars. Com exemples d'impostos d'aquesta mena tenim el de febrer de 1800, consistent en una anualitat extraordinària del cadastre, destinada al fons de la Caixa d'Amortització dels «vales reals» (68); però no es detura aquí la cosa, sinó que, per l'agost del mateix any, Castelló ha de pagar «69.456 reales de vellón para el subsidio de los 300 millones por las urgencias del Estado», que l'Ajuntament obté subhastant per quatre anys els terços del Vernar i anticipant l'arrendatari la mencionada quantitat (69). Una altra d'aquestes arbitràries imposicions correspon a finals del Trienni Liberal, als moments crítics de l'entrada a Espanya dels «Cent mil fills de Sant Lluís» i consisteix en un «prèstamo», exigit pel general Francisco Milans, un dels caps militars constitucionals a Catalunya, el 6 d'abril de 1823; en aquest cas els afectats pugen a 207 i la quantitat recabada a 1.280 lliures, 19 sous i 5 diners (70).

D'algunes de les noves contribucions o de la remodelació d'altres, establertes en la reforma financera del ministre López Ballesteros, durant la Dècada Absolutista, se'n fan ressò els llibres municipals. La que més sobresurt és la corresponent a Duanes, que puja sumes

considerables i que moltes vegades no es pot pagar (71). També surt algun any la contribució de «paja y utensilios», que ascendeix a poca cosa (72).

A aquests efectes tributaris l'Ajuntament obligava a fer declaracions a tots els veïns, com ho mostra el pregó de 14 de maig de 1808, en el que s'adverteix que, sense excepció, es lliuri al batlle una relació de les «rentas, haciendas, tretas y grangerias» de que disfrutin dins el terme de la vila o fora d'ell (73). Com és natural, també l'Ajuntament passa els seus maldecaps i no és rar que rebí apremis i amenaces dels representants de les autoritats centrals (74).

B) ELS COMPTES MUNICIPALS.— 1) El Pressupost. Des de la segona meitat del segle XVIII s'ha de presentar a la superioritat un estat de comptes dels ingressos i de les despeses municipals, necessari als governants borbònics per a vigilar les autoritats locals i per comprobar la capacitat impositiva dels súbdits. Aquests estats de comptes són ja esquemàtics pressuposts on figuren, tanmateix de manera molt general, les principals partides de la hisenda municipal.

Quan l'ocupació francesa, les autoritats intruses insisteixen en la confecció d'un pressupost o «budget», com en diuen, que, almenys pel que afecta a Castelló, no va tenir cap èxit, com veurem.

A l'època ferrandina es torna als estats de comptes de l'època anterior. Precisament de 1819, posseïm un paper d'aquesta mena que consisteix en un imprès que l'Ajuntament i la Junta de Propis i Arbitris han d'omplir i enviar a l'Intendent de l'Exèrcit (75). Després d'un llarg títol explicatiu, segueix el següent quadre:

«Número de vecinos: 645

CARGO

Por lo que salió de la cuenta de 1817	7.564 r. v.	3 d.	
Por lo que produjeron los bienes de propios	<u>65.855 r. v.</u>	<u>22 d.</u>	
Total	73.430 r. v.	1 d.	73.430 r. v. 1 d.

DATA

Por salarios y conductas en 1818	19.911 r. v.	21 d.
Por réditos de censos perpetuos	4.192 r. v.	15 d.
Por festividades de Iglesia y limosnas	2.100 r. v.	—
Por gastos ordinarios	<u>21.090 r. v.</u>	<u>5 d.</u>
Importe cargas y gastos de 1818	47.295 r. v.	21 d.

Sumes Pàg. anterior	47.295 r. v. 21 d.	73.430 r. v. 1d.
Por obras y gastos extraordinarios	12.152 r. v. 16 d.	
Por entrega de los sobrantes		
hasta fin de 1818	<u>6.888 r. v. —</u>	
Total	66.328 r. v. 13 d.	<u>66.328 r. v. 13 d.</u>
Alcance o sobrante efectivo a favor de propios		7.101 r. v. 12 d.

Los siete mil ciento un reales y doce dineros de ardites sobrantes se hallan puestos en el arca de tres llaves conforme lo prevenido por orden de 27 de noviembre de 1766».

Molt més voluminós és el llibre de «Cuentas de Propios y Arbitrios de la villa de Castellón de Ampurias de los años 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833 y 1834» que, si bé com senyala el nom, es tracta més que d'un pressupost en el sentit actual de la paraula, d'un llibre de comptes, els ingressos i les despeses municipals hi són tan ben detallats que ens ofereixen un informació molt completa de la situació econòmica municipal durant la «Dècada».

Resumint aquests estats de comptes anirem a veure ara quins eren els principals ingressos i despeses de la nostra Hisenda Municipal.

2.— **Els ingressos.** Els principals ingressos de què pot disposar el municipi castellaní provenen dels rendiments dels béns de Propis i de l'arrendament dels serveis o Arbitris, l'administració dels quals depèn d'una «Junta de Propios i Arbitrios», constituïda per dos regidors, dos diputats del Comú i el Síndic Procurador, trobant-se presidida pel batlle (76). Els seus comptes han de presentar-se a la «Contaduria General de Propios» del Principat, que les revisa i, a vegades, hi troba inconvenients, com en el cas dels anys 1798 i 1799, en què es mana als membres de la citada Junta restituir 456 «reales de ardites» pel primer any i 2.584 lliures pel segon, en l'arca «de tres llaves del estado Común»(77).

Els béns de Propis estan constituïts per antigues terres de l'estany, pertanyents en domini directe al Comte d'Empúries i establerts per aquest a la Universitat, durant els segles XVII i XVIII: són els paratges coneguts encara avui amb els noms de «El Vernar» i «Els Salins o Salats». El primer, d'unes 400 vessanes de superfície (78) i que ja es cultivava en la segona meitat del segle XVII (79), era el més extens i productiu. L'establiment del segon data del 28 de desembre de 1755 (80) i la seva superfície era més reduïda, ja que en la medició que es realitzà a finals del segle XVIII, es comptabilitzaren només 132 vessanes comtals (81). En la documentació hem trobat menció també d'altres finques del fons de Propis, com l'anomenada «Les Illes» (82).

Tant el Vernar com Els Salins s'arrenden en diferents lots als

habitants de la vila, amb l'obligació de lliurar a l'Ajuntament el terç dels productes obtinguts. Aquests terços l'Ajuntament, en lloc de percebre'ls directament de mans dels parcers, els arrenda cada any a particulars i en dues tongades, corresponents a la collita d'hivern («hivernatges») i a la collita d'estiu («estiuatges») (83).

Quant als serveis municipals o «Arbitris», ja foren enumerats i analitzats en l'anterior treball sobre el Vell Règim (84), si bé d'aquells, en l'etapa que ara estudiem, alguns han desaparegut, mentre n'han sorgit d'altres. Els que hem trobat documentalment són els següents: dues gabelles de l'oli (85), el dret del sabó i grans grossos (86), el dret de l'aiguarent, el del vi (87) el de l'hostal (88), el de la neu, el de les dues tavernes, el del pa a la menuda, el de les fleques i el de les carnisseries.

Aquests arbitris, tanmateix, en el mogut període que investiguem, experimenten molts alts i baixos i mantes vegades queda deserta la subhasta per llur provisió. Tinguem en compte que la Guerra Gran primer i la Guerra de la Independència després, amb els sis anys de la consegüent ocupació francesa, malgrat que aquesta darrera aquí no sembli tenir la virulència que en altres llocs, originen un capgirament general de la vida castellanina, a conseqüència del qual els mencionats serveis representarien un mal negoci (89). Fins i tot sembla que hi ha tendència a eliminar-ne algun. Així, després de la restauració de Ferran VII, a finals de l'any 1816, s'anuncia que quedaran lliures el tallar i vendre carn i la fabricació de pa (90) i encara que posteriorment tornen a arrendar-se, els ingressos que proporcionen a l'Ajuntament deuriem ésser tan minsos que aquest proposa a la «Contaduría Pral. de Pagos» de Barcelona que en lloc de subhastar-los permeti que els esmentats arbitris quedin substituïts pel pagament d'un ral de billó per cada quartera de blat que es pasti a la vila i un ral de billó per cada cap de bestiar de llana que es mati (91).

Finalment durant la Dècada Absolutista han quedat reduïts als següents: el «jabon y granos gruesos», dos «abacerias o venta de aceite», els «derechos del vino», els corresponents als «libres vendedores de pan» i als dels «libres vendedoras de carnes (92). De fet, doncs s'ha atorgat el canvi demanat poc anys abans, és a dir, substituir el monopoli d'un sol arrendatari d'un servei per la llibertat restringida a tots aquells que paguin una quota.

Si bé els productes d'aquests serveis solen ingressar-se en un fons comú, a vegades algun d'ells es destina a cobrir una determinada càrrega municipal; així passa amb l'arbitri del ral de billó per «bót de vi entrat per vendre» que, en l'any 1828 es dedica a «atender el equipo y armamento de los voluntarios Realistas por lo correspondiente al año próximo» (93).

Tanta o més importància que tots els arbitris tindria el molí fariner, del qual se'n fa ressò fins i tot el viatger Francisco de Zamora, com hem vist. En el període immediatament anterior, a finals del segle XVIII, fou, segons sembla, un bon negoci, tant per l'arrendatari com per a l'Ajuntament, de tal manera que es parla que rendava en aquell darrer «mas de mil ducados al año»(94). No oblidem que havia de pagar cens al convent de Sant Francesc i al de les monges clarisses, de la nostra vila, al comte d'Empúries, a l'abat de Sant Pere de Roda i a les monges canonesses de Peralada (95). A més, l'arrendatari, com sabem, tenia l'obligació de distribuir anualment 620 quarteres de blat —o sigui, 11 cada setmana— (96) a la gent menesterosa de la vila, a preu més baix que el corrent, repartiment que es fa tots els divendres. Per l'any 1803, per exemple, sabem que aquells darrers sumarien 151 caps de casa, dels quals entre una cinquena i una sisena part eren vídues (97).

La anormalitat creada per les guerres, així com la precària situació econòmica del període ferrandí afectaren al molí, com ho prova el fet que l'any 1814 no es troba postor per a l'arrendament (98). En canvi l'any 1816, degut probablement a una certa recuperació de la vila s'arrenda, ara per cinc anys, a raó de 2.000 lliures anuals (99). Durant la Dècada Absolutista torna a haver-hi dificultats per a trobar arrendatari, doncs l'any 1825, després de no haver comparegut ningú a la subhasta, s'atorga a un dels apotecaris castellanins per 1.500 lliures. Tampoc es troba postor per l'any següent ni l'altre (100). Llavors el molí és explotat pel mateix Ajuntament per administració (101).

3.— **Les despeses.** Encara que l'Ajuntament castellaní d'un segle i mig enrera no tingués les despeses d'avui, donada la categoria urbana i el prestigi de que seguia fruit la vila, aquelles són notables.

En primer lloc, l'Ajuntament, com qualsevol altre contribuent, i ho era dels grossos, havia de pagar els impostos ordinaris deguts a l'Estat (102) i que fonamentalment consistien en la part alíquota del Cadastre corresponent als seus béns, quantitat considerable que, durant la Dècada Absolutista, ascendia entre els 8.000 i els 15.000 rals de billó, segons els anys, puix que com sabem, els ingressos variaven en funció de les bones o males collites de les finques del Vernar i Salats, o dels encants dels serveis (103).

Així mateix, per la taxa anomenada «del quince al millar», abonava el 15% del muntant total dels ingressos de Propis i Arbitris que, en els anys finals de la citada Dècada, oscil·lava entre els 500 i els 1.000 rals de billó (104).

Les obligacions municipals ordinàries, és a dir, aquelles que anaven encaminades a satisfer les necessitats de govern de la vila, solien ésser de diferents menes:

a) Un primer grup consistia en els salaris dels governants i funcionaris municipals. Els governants, en efecte, tenien un sou, almenys els sis regidors i el Síndic Procurador (105). Quant als funcionaris, cobren els quatre mestres, els dos «maceros» (106), el «encargado de dirigir el reloj», el «fiel de fechos» (107), el moliner i el rescloser —quan el molí va a càrrec de l'Ajuntament—, etc.

b) Un segon està constituït pels rèdits dels censos que l'Ajuntament feia pel molí fariner o per altres conceptes.

c) Un tercer eren les subvencions a les festes religioses i funcions de l'Església. Sobresortia l'abonament de la cera en determinades solemnitats que podríem dir-ne cívico-religioses, com eren: la Mare de Déu Candelera, patrona de la vila, i les quatre festes votives (108), la de l'Assumpció i la de Corpus; com a fet a remarcar en aquesta darrera, l'Ajuntament es feia càrrec de «los abanicos que se reparten en la procesión». Finalment l'Ajuntament paga també el predicador quaresmer.

d) Després hi ha les despeses variables, com les factures de fusters, ferrers, cerrallers, paletes, etc, per les obres que realitzen a compte del Comú. Entre elles cal incloure les quantitats abonades per matar animals salvatges, com els gats mesquers, les guilles, etc., dins el nostre terme. En la Dècada Absolutista, un tal Pere Ribes és l'encarregat de tan ingrata missió (109).

Capítol molt important és el dels deutes que, en un temps crític i inestable com el que estem estudiant, són especialment quantiosos, almenys en determinats anys. A vegades aquests deutes s'acumulen i donen lloc a delicades situacions, per exemple quan l'acreedor és l'Estat, que no està per orgues. N'hi ha de totes menes; així l'any 1831, l'Ajuntament deu una elevada suma pel concepte de Duanes i, en menor quantia, per censos, salaris endarrerits als funcionaris (mestres, «maceros», «guardatierras», etc.) i als regidors.

La necessitat devia ésser a vegades tan greu que els edils han d'anar a trucar a la rectoria per poder fer front als pagaments més urgents. Sabem per exemple, que en 1826, un dels dos rectors, el Rvd. Miquel Sala, «prestò graciosamente en calidad de reintegro 2.133 reales de vellón y 11 maravedises» per a pagar els endarreriments dels mestres de Primeres Lletres i de Llatinitat. També per a pagar deutes als mestres, pocs anys després, el nou rector Rvd. Baldiri Soler, deixa a l'Ajuntament 7.261 rals de billó (110)

ELS HOMES I ELS OFICIS

Coneguts l'aspecte material de la vila i el seu govern municipal, estudiarem ara la gent que l'habita, que va i ve pels seus carrers i places, que es mou dintre les seves cases, tant en referència a llur nombre com a llurs procedència i ocupacions.

1. LA DEMOGRAFIA.— Del període que estudiem disposem de diferents dades numèriques, de les quals les de finals del segle XVIII, són força completes; una altra de mitjans del període, és una simple evaluació de veïns i una darrera, corresponent a la Dècada Absolutista ens dóna el nombre de veïns i la seva equivalència en habitants. Finalment, encara que desborda l'època, utilitzarem també les dades de Madoz.

A) De principis del període disposem d'un cens existent a la Real Acadèmia de la Història i que és una còpia feta l'any 1773 sobre una relació enviada per la Rvd. Comunitat de preveres l'any 1769, probablement treta de l'anomenat cens d'Aranda (111) i, sobretot, les corresponents al conegut cens de Floridablanca, de 1787, reproduïdes en un dels llibres d'actes municipals i ja mencionades en altres treballs (112). En el primer document s'anoten 2.215 habitants i en el segon, gairebé vint anys després, 2.911.

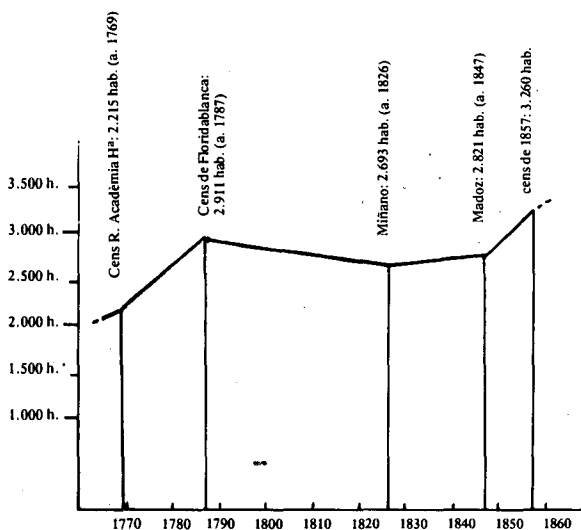
Si suposem la mateixa tendència ascendent fins la Guerra Gran (a. 1794) —i de moment no veiem raons per a no acceptar-ho així—, en aquesta data la població castellanina probablement hauria sobrepassat els 3.000 habitants. Aquella guerra significa, però, un gran alta-baix que afecta també la demografia. Encara que acceptem com exagerades les xifres de cases deshabitades i de fugitius, hi ha, com hem vist, uns fets concrets, que són les relacions de baixes firmades pels rectors i enviades a les autoritats superiors, desgraciadament desconegudes per nosaltres. Si bé després de la guerra el poble es va refent, la segona invasió francesa representa una altra sotregada, que repercutirà també sens dubte en la demografia, encara que en menys proporció que l'anterior.

Després d'aquesta primera etapa i durant el regnat de Ferran VII, disposem només d'una anotació de veïns, corresponent a l'any 1819 que n'apunta 645, però no dóna la equivalència en habitants. Més completes són les dades que trobem en el Diccionari de Miñano, de mitjans de la Dècada (113), que anota 604 veïns i 2.693 habitants. Comparant el nombre de veïns amb el de deu anys abans sorprèn la baixa de més de quaranta famílies, fet pel qual no trobem explicació possible, a menys que es tractés d'errors estadístics. Sigui com sigui, les xifres de Miñano no queden gaire llunyanes de les que donarà Madoz, en el seu conegut Diccionari una dotzena d'anys després, si bé cauen ja fora del període estudiat: 636 veïns, corresponents a 2.821 ànimes.

Si donem per acceptables totes aquesta xifres, hem d'arribar a la conclusió que Castelló, durant el període estudiat, experimenta un estancament demogràfic que situa la seva població entre els 2.600 i els 2.800 habitants pel període ferrandí, quantitat que descendirà durant les etapes bèl·liques corresponents a la Guerra Gran i a l'ocupació napoleònica, encara que no en coneixem la quantia. Aquest estancament no

serà superat fins cap a mitjans del segle XIX, moment que tornant a agafar la marxa ascendent dels anys anteriors a la Guerra Gran, culminarà en la xifra màxima de tots els temps, corresponent a l'any 1857, amb 3.260 moradors.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE CASTELLÓ, EN EL PERÍODE 1769 - 1857

Si acudim als llibres parroquials, suposant una taxa de natalitat semblant durant tot el període, des de 1780 fins a 1833, comprovem que en l'etapa anterior a la Guerra Gran, la mitjana de naixements és quelcom superior a l'etapa posterior, és a dir, de la Guerra Gran a la fi del regnat de Ferran VII; en el primer cas és de 131 batejats per any, en el segon de 120,3. Aquestes dades vénen doncs a confirmar el que ens indiquen les xifres censals o evaluatòries; és a dir, un creixement de la població fins a finals del segle, concretament fins la Guerra Gran, i un descens o estancament pel període posterior. Dintre aquest trobem poques diferències entre els anys de guerra i les tongades de pau; així, durant la Guerra de la Independència (1808-1814), la mitjana de naixements anuals (113) és semblant a la mitjana general del període, situació ben diferent, per exemple, a la corresponent al lapse de conflictes bèl·lics de finals del segle XVII i principis del XVIII (invasions de l'època de Lluís XIV); cenyint-nos només a la darrera guerra —la de Successió a la Corona espanyola— de tanta transcendència pel país català, la mitjana de naixements corresponents als vint primers anys de segle, baixà a 72 per any (114).

B) Quant a la mobilitat de la gent, és considerable, especialment entre Castelló i la comarca empordanesa i, per extensió, la resta de les terres gironines. Així, del total de pares anotats en els Llibres de Baptismes en la dècada 1823-1833, sols el 55% són naturals de Castelló. Els altres, tots procedeixen de fora. Entre aquests immigrants figuren en primer lloc els de la comarca empordanesa, amb gairebé el 32%, sobretot els de l'Alt Empordà (amb el 25%) i, dintre d'aquests, els procedents dels pobles dels voltants, especialment de Figueres, Roses, Palau-saverdera, Pau, Garriguella, Sant Pere Pescador, l'Escala, Peralada, etc.

De la resta de les terres gironines, sobresurt la comarca de l'Alt Ter, que envia gairebé exclusivament pastors, fet que ens ve a confirmar l'existència d'un corrent de transhumància que ha durat fins avui i que ha tingut com a conseqüència l'establiment permanent a la nostra vila de molts d'aquells. Els pobles de partida són: Molló —ell sol envia tants pastors com tots els altres pobles plegats—, Setcases, Vila-llonga, Rocabruna, Llanars, Biert i Serrat.

En canvi és insignificant la immigració procedent del sud de França —sols quatre individus i encara procedents del veí Rosselló: dos de Sant Llorenç de Cerdans, un de Ceret i un de La Roca— situació que contrasta amb la important arribada de gavatxos durant la segona meitat del segle XVI i la primera del XVII. Igualment és molt escassa la representació de la resta de Catalunya —nou immigrants entre un total de prop de mig miler anotats— i menys encara d'altres parts d'Espanya, d'on sols trobem un immigrant procedent del regne de València.

Quant a cognoms no catalans sols en trobem dos: un González (Joaquim) natural de Corbera d'Ebre, i un Luna (Pasqual), del regne de València. Tant per la procedència com pels cognoms, els castellanins de cent cinquanta anys enrera eren ben diferents dels d'avui, entre els quals més d'un 30% han nascut fora de Catalunya i, com és natural, porten cognoms castellans.

En resum, des del punt de vista de la procedència, el període que estudiem apareix com la continuació del model del segle XVIII, caracteritzat per la seva autoctonia comarcal, model que, de fet, persistirà amb lleugers retocs, fins mitjans del segle actual, i que es situa entre els tipus migratori de la segona meitat del segle XVI i primera del XVII, de notable immigració gavatxa, i el d'avui, el tret més destacat del qual és la immigració procedent de l'Espanya meridional.

LA VIDA PROFESSIONAL

Els quasi tres mil castellanins que habitaven la nostra vila durant el primer terç del segle XIX, difereixen entre ells segons llur nivel econòmic, llur professió o, dintre de cada un dels diferents

estrats, per llur prestigi o tarannà personal, condició aquesta darrera, molt a tenir en compte dintre d'un nucli de població on tothom es coneix, compartint freqüentment semblants vivències des de l'Església a l'escola o des dels motius de goig als de malhura.

Per a conèixer les professions utilitzarem la relació de població activa del cens de Floridablanca, les línies directrius del qual poden aplicar-se a grans trets, a tot el període. Dita relació la completarem amb una anàlisi de les professions anotades als Llibres de Baptismes de la parròquia durant el decenni de 1823-1833, és a dir, l'etapa final del període, per a comprovar els canvis esdevinguts.

De la primera relació sobresurten dos fets: la pervivència dels estrats administratius i clericals i l'aparició d'un nodrit proletariat agrari, situació que té el seu origen en les profundes transformacions experimentades en el «status» socio-econòmic castellaní en el transcurs del segle XVIII. De les 719 persones actives inscrites, gairebé la meitat —365 «jornaleros»— poden considerar-se com integrant aquell estrat inferior, si bé bona part d'ells, a més d'una vivenda pròpia, disposen d'alguna terra —un tros d'hort, una parcel·la, etc.— en règim d'arrendament o a parts, sovint dels béns de Propis de l'Ajuntament, que complementa els jornals més o menys eventuals. Semblen confirmar-ho així, a part altres motius —com la comparació amb el que succeïa aquí tan sols cinquanta anys enrera o el que passa encara en algunes zones rurals poc desenvolupades del sud espanyol— una llista de cultivadors dels «hivernatges» de la finca de Propis del «Vernar», probablement de finals del període estudiat, on consten 133 noms, la majoria dels quals es troben inscrits amb la quota entre 2 i 5 quarteres de grà (blat, ordi, civada, mestall, fabes); és quasi segur que bona part d'ells són jornaleros que es beneficien de les petites parcel·les en que es dividia la mencionada finca, pagant a l'Ajuntament els corresponents terços de la collita.

En el mateix sector primari s'integraven els altres agricultors que menaven «rem» i que avui en diríem agricultors o empresaris, uns amb terra pròpia i altres arrendada o a parts; entre aquests darrers els més ben situats són els «cortalers» o masovers de les extenses masies litorals assentades entre la Muga i el Fluvià, que sumaven la meitat del total de les 64 persones que constitueixen aquest grup.

En el mostratge portat a cap en els Llibres de Baptismes, corresponent a la dècada 1823-1833, les anteriors proporcions entre assalariats i empresaris es mantenen sense gaire variacions: així de 523 noms anotats, 245, és a dir el 46%, ho són amb el denominatiu de «treballadors», «trabajadores» o «jornaleros», mentre 64 noms, el 12%, s'inclouen en les denominacions de «pagès», «labrador», «pagès de cortals», «labrador de los cortales», o «parcero».

Dintre d'aquest sector cal incloure dos activitats no mencionades en el cens de Floridablanca, però que apareixen freqüentment en els Llibres de Baptismes: les d'hortalà i pastor. De la primera surten 28 noms, el 5,4%; de la segona 34, el 6,5%. Ara bé, quant a la segona cal advertir que l'abundor de noms es deu segurament al tipus de ramaderia transhumant que practiquen els mencionats pastors, com ho prova el fet que la major part d'ells són naturals, com hem vist, dels pobles de l'Alt Ter. Respecte als hortolans, relativament nombrosos, és probable que en el cens de Floridablanca es repartissin entre els apartats de «jornaleros» i «labradores», segons llur importància i dedicació. Es nomenen també dos pescadors, fet no massa estrany si tenim en compte la riquesa en pesca que contenien les aigües de l'estany o dels graus.

En resum, el sector primari representa, segons el sondeig dels Llibres de Baptismes, el 71% del total de la població activa, proporció semblant a la relació del cens de Floridablanca que ens dona el 67%. Però si tenim en compte que el citat cens inclou la població eclesiàstica, i els Llibres de Baptismes, com és obvi, no ho fan així, si en aquests darrers hi afegim el mencionat estament, la proporció de la població activa baixaria del 71% al 60%, xifra que podem considerar com la correcta.

El sector secundari està senyalat en el cens de Floridablanca per 99 «artesanos», que corresponen al 13,7% de la població activa ressenyada. En els Llibres parroquials de 1823-1833 trobem 81 noms d'oficis artesans, que, fent les corresponents correccions respecte al clergat correspon a una proporció semblant a l'anterior. Dits artesans es reparteixen entre nombroses activitats però a diferència de l'Edat Mitjana, cap d'ella preponderant; destaquem els rams de l'alimentació (flequers, adroguers, fideuers, moliners), el de la construcció (fusters, mestres de cases, rajolers, serrallers), els oficis relacionats amb l'agricultura (ferrers, carreters, basters) i una altra munió de petits oficis entre els quals es citen els de peroler, corder, cadiraire, oller, terrisser, etc., tots ells reduïts a un o dos obradors. A remarcar el fet que, a més dels sastres, encara resten alguns artesans tèxtils, reminiscència dels bons temps de la Baixa Edat Mitjana, sobretot teixidors —en nombre de 10 noms—, però també un peraire i un mitger o fabricant de mitges.

Per acabar, el sector terciari està integrat sobretot per la nombrosa clerecia, les professions liberals i els comerciants. La clerecia, que en el cens de Floridablanca suma 95 individus, entre el clergat secular i el regular, a finals del període ha baixat quelcom: la clerecia secular de 25 capellans ha passat a 17 i, quant a la regular, mentre el convent de monges de Santa Clara es manté gairebé sense variació (115), els altres quatre convents de frares experimenten sensibles alteracions (116),

com a conseqüència dels trasbalsaments de l'època, en particular degut a les desamortitzacions de l'etapa napoleònica o del Trienni Liberal.

Referent a les professions liberals, el cens de Floridablanca sols anota «abogados», «escribanos» i «estudiantes»; els llibres parroquials, en canvi són més explícits i ens anomenen «caussídics», «notaris», «doctors en medicina o física», «cirurgians», «apotecaris», «manescals», «mestres i músics». Causídics i notaris posseïen col·legi propi a Castelló (117); quant als músics, a part dels eclesiàstics dedicats al servei de la parròquia, n'hi ha quatre pagats per l'Ajuntament.

Sobre el comerç, que en el cens de Floridablanca queda reduït a 7 «comerciantes», els Llibres de Baptismes anoten no solament els comerciants pròpiament dits («marxants», «comerciantes», «negociantes») sinó també aquells que alternen els negocis amb altres professions; en total disposem de 16 noms de negociants a tota dedicació i altres 6 a dedicació parcial. Més completa és una llista de llicències de l'any 1838 que, si bé cau fora del període estudiant, per la seva proximitat pot ajudar-nos a conèixer els establiments existents a la nostra vila, que no especifiquen ni el tantes vegades citat cens de Floridablanca ni els llibres parroquials (118); són els següents:

«Tiendas de ultramarinos»	5
«Cafés con botilleria y mesas de villar»	3
«Tabernas»	13
«Tiendas de aguardiente y licores al por menor»	1
«Posadas publicas»	3

En aquesta llista hem d'afegir-hi tres establiments de transports en tartana, que probablement es dedicarien a serveis ordinaris entre Castelló i Figueres, així com a altres d'eventuals segons les necessitats de la clientela. Fet molt significatiu és l'elevat nombre de tavernes.

Com a curiositat, apareixen també els noms d'una família de gitanos, els Pubill, que ha perdurat fins avui i que si freqüentment els seus membres s'inscriuen com a «negociantes», una vegada, i això ens ha permès identificar-los, consten simplement com a «gitanos». Finalment, no falten tampoc, al costat dels noms corrents, especialment en les llistes cadastrals, els motius o sobrenoms amb que devien ésser coneguts molts dels nostres avantpassats, alguns dels quals encara ens resulten familiars als que passem del mig segle de vida: En Marrinxu, En Xapitenu, el Pebrot, el Barrut, En Cebes, En Carbons, En Dagues, En Xacolata, En Menja Peixeru, el Cuc, el Xai, En Minuet, el Cargol, etc.

LA RIQUESA I LA SEVA DISTRIBUCIÓ

Una dada més per a comprendre la vida i la societat castellanina durant el primer terç del segle XIX, és el coneixement del muntant de la riquesa i la seva distribució entre la gent. Disposem de poca documentació que ens serveixi per fixar el que podríem dir-ne el producte municipal brut, entenent com a tal el conjunt de la producció de les diferents fonts de riquesa del municipi. Com a material bàsic podem disposar d'unes estadístiques de produccions agro-pecuàries dels anys 1787, 1788, 1789 i 1801, més tres llistes impositives, una corresponent a l'etapa d'ocupació francesa i les altres dues al Trienni Liberal.

La primera conseqüència que hem tret de l'anàlisi de tot aquest material és la importància extraordinària que en l'economia local correspon a la terra i a la ramaderia, com ho demostren tant el nombre de gent dedicada a aquelles activitats com la gairebé absoluta preponderància que s'atribueix a la terra en les llistes impositives mencionades. Recordem només que, del quadre de població activa del cens de 1787, quasi el 70% estava formada per terrassans, ja dintre la categoria de jornalers —la gran majoria—, ja en forma de treballadors autònoms —parcers, hortalsans, petits propietaris, etc.— o hisendats que exploten llurs finques amb l'auxili de treballadors assalariats. Però és que cal tenir en compte que els altres sectors depenien de fet del sector primari, afirmació comprovada no solament en les fulles estadístiques de produccions de finals del-segle XVIII i principis del XIX, on les activitats manufactureres es troben en blanc, sinó en les mateixes evaluacions cadastrals del primer terç del segle XIX que corroboren plenament com la riquesa de les classes benestants es basa en la possessió de grans finques rústiques.

A) LES PRODUCCIONS I ELS PREUS.— Per a conèixer el producte brut del sector primari —l'únic del qual posseïm dades— disposem de quatre censos de fruits que, encara que facin referència als primers anys, poden extrapolar-se a la resta de les anyades normals del període, doncs, si deixem a part el parèntesi traumàtic de la Guerra Gran i de la Guerra de la Independència, les collites depenen tant o més que de les vicissituds humanes, dels imponderables del temps. Heus ací les mencionades relacions de fruits (119):

	a. 1787	a. 1788	a. 1789	a. 1801
Blat (en quarteres)	6.000	3.000	7.000	5.675
Ordi (en quarteres)	1.000	600	1.680	1.600
Segle (en quarteres)	1.000	600	1.460	2.200
Blat de moro (en quarteres)	2.000	2.000	1.224	7.200
Mill (en quarteres)	200	500	75	100
Civada (en quarteres)	—	—	—	1.050

	a. 1787	a. 1788	a. 1789	a 1801
Faves (en quarteres)	600	400	640	700
Ovelles (caps)	2.500	2.500	2.500	1.500
Xais (caps)	—	—	—	550
Porcs (caps)	—	—	—	—
Bous (caps)	100	100	100	110
Vaques (caps)	70	70	70	70
Vedells/es (caps)	20	70	70	—
Eugues (caps)	—	—	—	75
Vi	—	—	—	—
Oli	—	—	—	—
Cànem (en arroves)	16	16	16	—
Llana (en arroves)	240	240	240	—

Sobre aquestes dades cal fer algunes observacions, la primera de les quals és que es veu de seguida que es tracta d'unes estadístiques elaborades «a ull» i probablement des del mateix despatx del funcionari —en aquest cas el secretari de l'Ajuntament— encarregat d'omplir l'imprès, tal com fins avui s'ha fet i segueix fent-se amb les peticions d'informació emanades de les autoritats superiors; no cal sinó observar com es repeteixen algunes xifres, sobretot les referents a bestiar gros que, si bé és veritat que d'un any a l'altre experimenta menys variacions que les collites, sotmeses als canvis meteorològics, no deixen però de comportar-ne. Una altra objecció és que algunes xifres pequen per baixes, com, per exemple, el nombre de caps de bestiar gros i menut. Les notables diferències en les collites de grà, d'un any a l'altre, tenen la seva explicació natural en el temps atmosfèric. Malgrat tots aquests defectes, corrents en les estadístiques de l'època, aquestes fulles evaluatòries de fruits, poden donar-nos una acceptable idea global aproximada de la riquesa agropecuària de la vila; és a dir, si en detall no són fiables, sí ho poden ésser com a visió de conjunt.

Complement de la producció és el moviment de preus, dels quals posseïm una certificació corresponent al anys que van de 1811 a 1820 (120):

«PRECIOS EN PESETAS LA CUARTERA				
Años	Trigo	Cebada	Abena	Maiz
1811	46	16	12	26
1812	52	18	14	33
1813	28	13	10	14

Años	Trigo	Cebada	Abena	Maiz
1814	20	10	8	13
1815	22	11	10	14
1816	29	14	12	18
1817	27	13	8	16
1818	21	13	8	13
1819	17	6	3	7
1820	16	8	6	8

El fet a remarcar d'aquesta relació de preus, entre els quals s'hi troba un dels productes bàsics —tant pels agricultors castellanins com per la majoria dels altres habitants menestrals de la vila—, el blat, és la baixa constant, gairebé des del primer any anotat al darrer.

B) EL REPARTIMENT DE LA RENDA.— Per estudiar el repartiment de la riquesa tenim fonts més segures, en les tres relacions impositives, una de 1813 i dues de 1823, a més de la minillista de contribuents de 1800 per l'amortització dels «vales reales», totes ja mencionades.

La primera (121), ens ofereix una relació de 624 partides que, si bé en la major part dels casos cada una correspon a un sol contribuent, alguns d'aquests en disposen de vàries, com la Rvd. Comunitat de Preveres, que hi està representada per set partides, corresponents a cinc heretats i les primícies pròpies de les quatre Domes i al Capiscol. També cal precisar que la relació conté totes les persones físiques o entitats que posseeixen béns imposables dintre del terme de Castelló, tant si es troben domiciliades a la vila com si són forasters. Aquesta relació és la més segura, doncs totes les persones i entitats relacionades porten anotada la contribució que deuen pagar, dividida en dos epígrafs: un corresponent a béns immobles (cases, terres), semovents (bestiar) o censals; l'altre a un impost per cap o família, el muntant del qual depèn de la categoria econòmica i social del contribuent: és l'anomenat «personal».

El cadastre de 1823 (122) conté més partides, unes 738, es troben ordenades alfabèticament i, dintre de cada lletra, per llur importància impositiva. Les partides fan referència a béns immobles, a censos i censals i a dos epígrafs anomenats «Diputat», que paguen tots els inserts, i «indústria», que paguen la gran majoria; un apartat que surt algunes, molt poques, vegades és el d'«Eugassada». No obstant, aquest cadastre adoleix de l'inconvenient que una part important dels anotats com a contribuents tenen llur casella en blanc.

A les pàgines finals del llibre del cadastre de 1823 hi ha una relació de contribuents i llurs respectives quantitats, del préstec demanat

a la vila de Castelló pel General Francisco Milans del Bosc, el 6 d'abril de 1823, ja a les acaballes del Trienni Liberal (123). Conté només 207 partides i es basa en el mencionat cadastre de 1823.

Per estudiar la fiscalitat dels diferents possessors de béns a Castelló i per mitjà d'ella arribar a un càlcul de la riquesa de la vila i la seva distribució entre els castellanins, utilitzarem com a documents bàsics la relació impositiva de 1813, que és la més completa, i el cadastre de 1823; la resta servirà per a completar i comprovar algunes dades. De la comparació dels dos primers venim a la conclusió que, en general, coincideixen en quant als contribuents i llur aportació. Referent als primers hi ha alguns noms de la relació de 1813 que no es troben en el cadastre de 1823 i viceversa; però els referents als grans contribuents hi són gairebé tots. Respecte a les aportacions, que en el primer cas són en pessetes i diners i en el segon en lliures, sous i diners, difereixen quelcom, com és natural si tenim en compte els anys transcorreguts i les circumstàncies excepcionals de la seva confecció, però es solen mantenir les proporcions.

Fetes aquestes observacions podem afirmar que la riquesa principal, que és la terra i el bestiar, es troba concentrada en poques mans, si bé no pot parlar-se aquí de latifundisme en sentit estricte. Aquesta concentració afecta geogràficament la faixa litoral, és a dir, la zona dels «cortals», i ha persistit fins fa relativament poc, fins el «boom» turístic de la segona meitat dels anys seixanta. Però junt a la terra existeixen encara càrregues de tipus feudal, que són percebudes per l'Església i la noblesa, aquesta darrera representada pel Comte d'Empúries: d'aquesta mena són les primícies, els delmes, els censos i censals, les «tasques», etc. que no solament es cobren en l'època absolutista, sinó també durant l'ocupació francesa, moltes vegades arrendades a particulars.

Dintre el conjunt dels 642 inscrits en la relació tributària de 1813, podem considerar com a grans contribuents aquells que paguen més de 100 pessetes anuals, categoria que comprèn una seixantena de noms (124) destacant en primer lloc la Rvd. Comunitat de Preveres, amb cinc heretats, més els ingressos en espècies i pecuniaris (primícies, delmes, censos), la contribució de la qual representa una onzava part del total pagat per la vila.

De la clerecia regular el convent més ric és el de Sant Domènec, que és propietari d'un cortal i de diferents cases i censos (715 ptes. de contribució), seguint a continuació el de Sant Francesc (178,24 ptes., en censos), el de la Mercè (156,44 ptes. en cases, terres i censos), mentre el de Sant Agustí i el de Santa Clara no arriben a aquella quantitat límit. En aquest grup podrien incloure's també algunes de les «causes pies» i «beneficis» entre els quals són importants el del Mestre de Capella, adscrit al cortal de Sant Llúcia (485 ptes.), i el de l'Hospital,

al cortal del mateix nom (365,52 ptes.). Entre els forans hem de mencionar la Comanda del Temple (amb 542,70 ptes. en censos) i l'important Cabilde de canonges de Girona (amb 2.654,72 ptes. en dècimes, censos, etc.). En resum: els béns de les mans mortes no comunals, a Castelló, són quantiosos, ja que representen més del 20% del total de la imposició (125); no obstant hem de tenir en compte que aquesta relació fiscal de 1813 correspon al període d'ocupació francesa i, per tant, amb tendència a sobrecarregar els béns eclesiàstics...

Segueix a continuació el Comte d'Empúries que disposa no solament de terres (domini directe de l'antic estany) i alguna casa, sinó encara de certs drets feudals («tasques», «tretes», «llleudes», etc.); en total li correspon pagar 2.224,42 ptes. Cal remarcar però, que aquesta quantitat ha descendit verticalment en el cadastre de 1823 fins quedar limitada a 25 lliures, 1 sou i 8 diners.

El tercer lloc l'ocupa la Universitat que, per les terres i el Molí paga 1.814,24 ptes.

Al marge d'aquestes tres institucions representatives de la tradicional societat estamental —Església, Universitat i Comte d'Empúries— tenim un grup de grans propietaris, la riquesa dels quals resideix en llurs possessions territorials, emmarcades en aquestes unitats d'explotació agropecuàries, de notable extensió i situades a la franja litoral, que són els «cortals». Una part hem vist que es trobava a mans de la Comunitat de Ereveres i d'institucions benèficoculturals, però la majoria pertanyen a persones particulars, moltes d'elles residents fora de la vila. De llurs propietaris uns quants formen part de l'alta noblesa com el Sr. Moixò, Marquès de Sant Mori, els Caramany o el Marquès de la Quadra, el primer amb tres cortals (més de 3.000 ptes. de contribució), el segon amb dos (988 ptes) i el tercer també amb dos (1.554 ptes.) tots tres forasters. Però la majoria són de rang inferior, procedents de la petita noblesa urbana o burgesos rics. Dos d'ells compten amb dos heretats cadascun —el Sr. Feliu (amb 1.197 ptes. de contribució) i el Sr. Pastell, d'una prestigiosa família de notaris castellanins (amb 840 ptes.); els altres en disposen només d'una, si bé de diferent extensió i rendabilitat, des del cortal o heretat de Sant Dionís, del Sr. Camprodon (amb 1.409 ptes.) a altres més modestos, com el cortal del Sr. Perpinyà o del Sr. Sabater, que oscil·len al voltant de les 200 ptes. de tributació.

En tots els cortals, al costat del nom dels propietaris s'inscriu el del masover, a qui probablement correspondria pagar l'impost anomenat «personal» (126). Aquests masovers, encara que no siguin propietaris de la terra, com empresaris agropecuaris potents constitueixen un grup social ben situat, si no per llur patrimoni immoble, sí per llur «rem» (eines, bestiar, etc.) i llur renda. (127).

En aquests cortals pròpiament dits de la franja litoral, que sumen una trentena i normalment són de notable extensió hem d'afegir-hi altres heretats, de les quals sols unes poques formen una gran unitat d'explotació, mentre la gran majoria reparteixen llur terra entre diferents conreadors. Entre les primeres sobresurten les propietats originades per establiments d'aiguamolls en terres ocupades per antics estanys, com les del Sr. Mornau o el Metà del Sr. Boris, o bé explotacions dirigides per llurs mateixos propietaris, residents a la vila, com els senyors Garrigolas, Macelis, Casadevall, etc.

Per sota aquests grans contribuents, la resta de la població es va disposant en estrats cada vegada més modestos, si bé de manera gradual, suficient per a donar lloc a un sector mitjà que, a més de llur vivenda, són possessors d'algunes terres, en major o menor quantitat, però que també inclouria a tots aquells que, sense ésser propietaris, exerceixen una professió liberal o disposen d'algun negoci, taller o botiga i dels quals és difícil, per mitjà del cadastre, conèixer llur posició econòmica. L'única pista de què disposem és l'impost anomenat «personal» que grava a alguns amb la quantitat de 14,60 ptes. mentre a altres ho fa solament amb la quantitat de 8,72.

Per a la riquesa cadastrada i a continuació del primer grup ja estudiat, podrien situar-se els que paguen de 50 a 100 ptes.; sumen una trentena i poden considerar-se també com a persones benestants, de les quals unes poques no paguen «personal» i sols disposen de terra —probablement forasters— mentre els altres són propietaris de cases i terres, o bé de cases, terres i bestiar, en aquest cas potser agricultors que exploren directament llurs finques.

Un tercer esgraó és el que està format pels que paguen de 20 a 50 ptes., grup desigual dintre el qual s'inclouen des dels que exerceixen professions liberals, com els notaris, a propietaris mitjans o empresaris agraris autònoms, treballant terra pròpia o, en part, d'altres, així com també algun botiguer o artesà propietaris d'algun camp. Tots ells disposen de casa i paguen «personal», alguns de la tarifa de 14,60 i els més de la de 8,72 (128). A part d'aquestes dues particularitats, els que s'integren en el sector primari poden dividir-se entre: a) els que posseeixen terres —que serien propietaris que les lliurarien en arrendament o a parts— i b) els que menen «rem», ja sigui amb terres pròpies, almenys parcialment —petits propietaris agricultors que vénen anotats amb l'epígraf «tierras y ganado»— ja amb terres alienes, en aquest cas vénen amb la nua anotació de «ganado». Dintre aquest grup haurien de col·locar-se els masovers dels «cortals», estament que, fins avui, ha vingut disfrutant a Castelló d'un considerable prestigi social i econòmic; malgrat carèixer de terra i fins i tot de vivenda pròpies, per la gran extensió de les finques cultivades i el nombre de bestiar de que disposen, sorgeixen com empresaris d'un tipus de «rems» no solament

superiors als corrents a la nostra comarca, sinó amb freqüència de tipus ramader. Tots plegats representarien unes setanta llars.

Finalment queda la gent de condició modesta, encara que no desemparada, ja que la immensa majoria disposa de casa: són els que paguen menys de 20 ptes. de contribució. D'ells quelcom més de la meitat sols posseeixen casa —generalment són els que paguen menys de 10 ptes.— i hem de suposar que són assalariats, la majoria agraris. Altres —que solen pagar entre 10 i 20 ptes. —disposen d'alguna terra, però la gran majoria sols de bestiar. En aquest cas suposem que es tractaria de petits rems que treballarien terres en arrendament o parceria i sumen pel voltant d'un centenar.

En conjunt es tracta de l'estrat social més nombrós, que correspondria a la rúbrica de «jornaleros» del cens de Floridablanca (a. 1787), i dintre els quals, a part els assalariats a tota dedicació, caldria incloure aquest grup, tan nombrós dintre el proletariat agrari de finals del Vell Règim, de gent que va a jornal en determinats períodes de l'any i treballa pel seu compte quan pot o està desvagat els altres. En aquesta massa d'escassos recursos possessors, com a màxim, de la casa on vivien i d'alguna terra —un campet, un tros d'hort, etc.— constituïda no solament de gent «activa», sinó de vídues, vells, etc. aniria destinada la repartició de grà del Molí fariner, que es feia tots els divendres i a preu més baix.

Sigui com sigui, no podem oblidar l'existència de nombrosos indigents, sobretot durant l'ocupació francesa i anys immediatament posteriors, com ho mostra, per exemple, la gran quantitat de persones que, l'any 1817, acudeix al repartiment gratuït d'un dinar, en ocasió d'una benedicció de campanes (vegeu pàg. 195).

LA VIDA RELIGIOSA I CULTURAL

Contràriament al que sol creure's, la cultura, en els darrers anys del Vell Règim, en viles com la nostra —si deixem a part els moments de desgavell representats per l'ocupació estrangera o els radicalismes revolucionaris— és d'un nivell apreciable, tant pel que fa referència a la mera instrucció lletzada —dintre la qual ja veurem que Castelló fa un digne paper— com dintre del marc més ampli de la vida religiosa i musical, activitats culturals que afectaven llavors a la gairebé totalitat de la població.

Com entitats dirigents en aquest camp seguia havent-hi l'Ajuntament —únic representant llavors de l'administració pública— i l'Església, ja que l'acció de l'Estat, malgrat la tan esventada centralització borbònica, es limita a poca més que a demanar diners, per mitjà del cadastre, i soldats (129).

L'Ajuntament té al seu càrrec el manteniment de dues escoles, una de primeres lletres i l'altre de Gramàtica, així com la cobla de

quatre músics creada a mitjans del segle anterior. Però subvenciona les festes votives, paga al predicador quaresmer, contribueix a les obres de l'església parroquial, nomena i paga a l'organista i intervé en el nomenament dels altres músics de la capella parroquial.

L'Església, en curar de l'esplendor de les funcions religioses —que moltes d'elles són cívico-religioses— exerceix un parell paper cultural com ho mostra el prestigi de la seva capella de música, dirigida per un mestre de cant i constituïda per l'organista, dos músics més, dos minyons estudiants de música i diferents cantors.

Dintre l'ambient cultural d'aquest període ens limitarem a destacar les tres manifestacions que ens semblen més sobresortints: les funcions religioses, les institucions d'ensenyament públic i el moviment musical.

A) LA RELIGIOSITAT.— La vida religiosa, durant aquesta moguda etapa, segueix essent intensa, atenyent pràcticament a la totalitat de la població. Fins i tot en períodes considerats més aviat com anticlericals, com són l'ocupació napoleònica i el Trienni Liberal, l'acció de l'Església, encara que atenuada per la supressió de convents i per les circumstàncies poc propícies d'intranquil·litat ciutadana, segueix exercint-se amb certa normalitat, com tindrem ocasió d'estudiar en passar revista cronològica als esdeveniments.

Tinguem en compte, per començar, la nombrosa població clerical castellanina, representada pels quatre convents d'homes i el de monges de Sta. Clara, a més de la nodrida comunitat de preveres. Si pertot les funcions religioses constituïen una de les principals manifestacions de la vida col·lectiva, molt més havien d'ésser-ho a la nostra vila, on l'estament clerical significava un pes tan decisiu.

Aquelles funcions, que en part venien a ocupar el lloc que avui monopolitzen els espectacles audiovisuals, eren especialment vistoses els dies de festa, animades per una excel·lent capella de música i per les prèdiques de renomats predicadors sagrats, procedents a vegades de ben lluny (130). Recordem que segueix en plena vigència la religiositat del Barroc, de la qual Castelló és un dels millors exponents de la diòcesi. Sobresortien les realitzades durant la Quaresma, no molt diferents, però, de les que he tingut ocasió de viure de petit, amb la celebració de les Quaranta Hores (131), ensenyament de la Doctrina i funcions vespertines amb sermó (132).

Quant a les festes, a més de les que s'han vingut celebrant fins fa poc en el transcurs de l'any, s'hi afegien llavors la de la Candelera i les anomenades quatre festes votives, és a dir: Sant Sebastià, Sant Antoni de Pàdua, Sant Roc i la diada del beat Maurici Proheta, fill de Castelló. En totes elles, a part la corresponent cerimònia religiosa, presidida per les autoritats, que pagaven també les despeses de la cera, no es treballava. Especialment solemnes devien ésser les festivitats de

l'Assumpta i del Corpus. Durant aquesta darrera l'Ajuntament, a més de pagar la cera per la processó, regalava vanos, no sabem si als qui hi assistien o als que la contemplaven (133); d'ella coneixem l'ordre de prelació de les diferents autoritats, detall d'extraordinària importància en una societat on, fins la sotregada de la Guerra Gran., la majoria dels seus problemes es limitaven a l'àmbit de la vida domèstica quotidiana; era el següent: «Primerament el vulgo caballer, luego se seguirán las cruces, precediendo siempre la de la Parroquia, después los Pendones o Banderas, según la antigüedad, i en el último lugar la de la villa. Luego las Religiones, como acostumbran, después de ellas los Beneficiados». (134).

Una relació detallada de festes religioses, que probablement tindrien llur corresponent complement profà, donada l'íntima compenetració entre creences i poble, ens la dóna un imprès on s'anuncien oposicions per l'ofici de Mestre de Capella de l'església de Sta. Maria. Més que ressenyar-les creiem serà millor transcriure el mateix document on, com es veurà, es conserva encara aquell aire levític que durant anys caracteritzà la nostra vila:

«...Mas sepa el obtentor [del benefici de Sta. Llúcia] que deberá cantar con dichos niños [estudiants de música] en canto figurado el TeDeum, el oficio y el Magnificat del día de Navidad del Señor, de S. Estevan, primera y segunda fiesta de Pascua de Resurrección, primera y segunda fiesta de Pascua de Pentecostés, día de la Asunción, Purificación, Anunciación y Natividad, de la Virgen Maria, en primeras y segundas vísperas del Corpus, en las vísperas del cabo de octava de la Asunción, el Magnificat en el dicho día de Corpus, el Te Deum, oficio y procesión en los demás días de dicha octava de Corpus, las Completas i el oficio en la procesión del último día de octavas del Corpus i Asunción, un villancico, como y también deberá cantar con dichos dos niños, en el oficio día de la circuncisión, de la Epifanía, de la Ascensión, de los Apostoles S. Pedro y S. Pablo, y de la Dedicación de la Iglesia Parroquial, de S. Roque, de Todos los Santos, de la Conmemoración de los Difuntos, de las terceras Dominicas de cualquier mes, de las Dominicas de Adviento y de Cuaresma: asimismo habrá de cantar con dichos dos niños las completas, oficio y procesión de los días de S. Sebastián, S. Lorenzo y de la Concepción de la Virgen María; como y tambien en las fiestas de los Dolores de Maria, las Completas, oficio, la Ciesta en la tarde, y en la procesión en el día de la Virgen del Carmen, el oficio y procesión en el día de San Felipe Benicio, el oficio y la Ciesta en la tarde. Y asimismo habrá de cantar con dichos dos niños, en el convento de S. Agustín en el día del Beato Mauricio y en el convento de S. Francisco el día de S. Antonio de Padua, respectivo en la vigilia las Completas y el oficio de dichos días. Asimismo habrá de cantar con los dos niños en la Semana Santa, en las cuarenta horas y el Miserere en las Vísperas de los Fasos, de los días de miércoles, jueves, y viernes de la semana Santa, en las profesiones del jueves, y viernes de la dicha Semana Santa, en el Lavatorio de dichos jueves, y el mismo jueves poner el Santísimo en el Monumento, deberá cantar con los dos niños un Motete, y también el viernes al sacarlo del Monumento, y en la procesión del día de Pascua...

También habrá de cantar con los niños, en las fiestas votivas, y de acción de gracias hecha por la Reverenda Comunidad o por dichos Magníficos Regidores, en cualquier Iglesia de esta villa...»

B) L'ENSENYAMENT.— En el treball anterior veiérem l'existència d'una escola pública municipal, almenys des del segle XVI, situada molt a prop de l'església parroquial (135). Aquesta escola en el transcurs del temps, anà ampliant-se fins arribar, a finals del segle XVIII, a desdoblar-se en uns estudis primaris o de primeres lletres i en un de Gramàtica, per als minyons, i una altra escola primària, regentada per una mestressa i la seva ajudant, per a les noies.

En l'etapa que estem estudiant trobem documentats els citats quatre ensenyants, si bé no sabem on es situaria l'escola o les escoles, si en el primitiu emplaçament, prop l'església, o en un altre.

Coneixem les condicions que s'exigeixen tant al mestre de Gramàtica com als mestres de primeres lletres i a l'ajudant de mestressa, tots els quals per a obtenir el càrrec deuen passar per unes proves o «conduccions» (136). Així, pel professor de Gramàtica, denominació que representa quelcom semblant a l'ensenyament secundari d'avui, les oposicions es celebren a l'església parroquial i el tribunal queda constituït per representants de l'Ajuntament, de la Comunitat de Preveres, els superiors dels quatre convents d'homes de la vila i els «Graduados en Derecho y Medicina». El nomenament durarà quatre anys, si bé a vegades es promet que serà vitalici (137), i les seves obligacions consisteixen en:

a) Ensenyar Gramàtica «así en Arasma como torrella (138) a los Discipulos que tindrà en su Estudio o Esquela».

b) «...educar en Doctrina y buenas prácticas y costumbres.»

c) «Ha de leer el mismo las Liciones y no las puede hacer leer por substituto, a no ser en caso de enfermedad...»

d) No pot admetre alumnes forasters sense permís de l'Ajuntament (139). Quant a la mestressa de primeres lletres de noies, serà examinada de Doctrina cristiana i «labors», aquestes darreres especificades minuciosament de la següent manera: «faja, calceta, punta de red, dechado, dobladillo, costura y puntas...» i més endavant, «...coser mas fino, bordar, hacer encages, filosa y demás que està prevenido en la Real Cedula de 11 de mayo de 1793» (140). En els exàmens, en igualtat de circumstàncies, seran preferides les filles de Castelló. Les condicions exigides a l'ajudant de mestressa són semblants a les anteriors, si bé més senzilles; és a dir, ensenyar «labors», Doctrina i, totes les tardes, resar el Rosari.

L'horari és igual per a tots i omple tres hores al matí i tres a la tarda, durant tots els dies feiners, quedant exceptuats sols els diumenges i festes. No consta l'existència de vacances.

Poques referències posseïm sobre els alumnes, si exceptuem la ja mencionada del «Libro de Resoluciones» de 1810, sobre els estudiants de Gramàtica:

«... en tiempos pasados he visto llegar el numero de gramáticos a ochenta... pero hoy día y años atrás es de muy poco concurso pues años aze que se reduce a unos diez y ocho gramáticos entre naturales de la villa y forasteros...». Els efectes de la Guerra Gran i les posteriors incidències es deixaven sentir també en el nivell d'educació. L'existència d'estudiants forasters la tenim documentada en una llista de monges i servidors del convent de Sta. Clara, sense data, però dintre del període que estem estudiant; diu així: «...Salvio Tribulieitx, Monacillo de las Monjas, hijo de Llansá, edad 17 años, de Monacillo 8 meses, de estudiante de Gramática 2 años...»

Quant als emoluments varien segons la categoria i solen ésser de tres tipus. En primer lloc el salari, que pel mestre de Gramàtica hem trobat que ascendia, l'any 1802, a 120 lliures barc. (141), «con dos pagas iguales, de medio en medio año»; per a la mestressa de primeres lletres a 125 lliures barc., per l'any 1817 (142), i per la seva ajudant 62 lliures, 10 sous. Ara bé, en aquestes dues no se'ls permet cobrar mesada als alumnes, cosa que, com hem vist és autoritzat al mestre de Gramàtica, circumstància que ens explica el fet que el salari de la mestressa fos quelcom més elevat que el del seu col·lega, essent aquest darrer de categoria superior a la primera. Finalment, des de principis de segle se'ls concedeix, com a gratificació, poder menar terra dels propis de l'Ajuntament, del paratge del Vernar, i en la proporció de 6 vessanes el Gramàtic i el mestre, 4 per a la mestressa i 2 per a l'ajudant, amb el benentès que han de lliurar els corresponents terços dels productes obtinguts.

Poden considerar-se també com ensenyants, i al mateix temps com llunyà precedent de l'escola municipal de música, existent a Castelló fins fa pocs anys, el Mestre de Capella que, com acabem de veure, havia de mantenir en sa casa i ensenyar gregorià a dos minyons de la vila, així com també l'organista que, almenys des de la restauració ferrandina, té l'obligació d'ensenyar orgue als minyons de la vila que ho desitgen.

Un cas curiós és l'arribada a la nostra població dels nous mètodes pedagògics que, per aquests anys, es posen de moda a Europa. Durant el Trienni Constitucional, un sacerdot, Joaquim Català, de Barcelona, demana a l'Ajuntament si li interessa la implantació del «sistema de enseñanza mutua del inmortal Lancaster» i s'hi disposen de mestres. L'Ajuntament respon afirmativament dient que «conviene se establezca en la Escuela de primeras letras de esta villa el sistema de Lancaster». (143)

C) LA VIDA MUSICAL.— L'ambient musical castelloní ha estat estudiat per l'autor del present treball (144), per E. Riera i Fortiana (145) i pel mestre F. Civil (146). Aquí ens limitarem doncs a aquells fets musicals corresponents en aquest període.

En primer lloc cal mencionar la pervivència de la cobla de quatre músics creada a mitjans del segle XVIII, malgrat les crítiques vicissituds de l'etapa. D'aquesta continuïtat en tenim testimoni en el «Libro de Acuerdos», corresponent a l'any 1816, quan diu: «Ab concurrencia i coneixement del senyor Mestre de Capella de la Parroquial Iglesia de dita vila i dels músics de la cobla de la mateixa...», es nomena a F. Fedella, de Figueres, músic de la mencionada agrupació en substitució de J. Bassols, mort, assignant-li les corresponents 10 vessanes de terra del Vernar que usufructuava el dit Bassols. Diu molt a favor de les preocupacions culturals dels nostres edils que, en un període de postguerra, quan cal fer front a tantes necessitats urgents, segueixin mantenint i pagant quelcom que, des del punt de vista material, pot considerar-se com un luxe.

Més normal i adient a la restauració ferrandina, tan lligada a la defensa de les tradicions religioses, ens sembla la puixança del que podríem anomenar escola de música parroquial, dirigida per un mestre de capella i formada per un organista i dos músics més, aquests darrers, com el mestre de capella, de condició eclesiàstica. Tots ells són nomenats per l'Ajuntament, si bé, excepte l'organista, que cobra un sou, es troben adscrits a tres beneficis, de les rendes dels quals disposen, a més de prendre part en la repartició dels fruits «de que son participantes los comunitarios de la Rvda. Comunidad» (147). Aquesta dualitat entre mestre de capella i organista la trobem en la primera etapa absolutista (1814-1820), però no podem assegurar que persisteixi.

El Mestre de Capella és el més important de tots i se l'examina de «Canto gregoriano y canto figurado». Entre altres obligacions, ben especificades a l'imprès en què es convoquen les oposicions (148), ha de mantenir a casa seva i vestir a dos nois castellonins, que l'hauran d'acompanyar en les funcions de l'església parroquial (149), vestits amb «cota azul o encarnada, collar y balona, birrete encarnado y cuadrado y sobrepelliz...» A aquests dos nois i als altres de la vila que vulguin aprendre, haurà d'ensenyar-los cant gregorià i figurat, així com a tocar qualsevol instrument. També té el compromís d'ensenyar gregorià als capellans de la Rvd. Comunitat. Una altra de les obligacions imposades és la de deixar tots els esborranys i papers que hagi compost durant el seu magisteri a Castelló «en manos de los Magnificos Regidores, tanto en caso de obstar como de muerte» (150). En compensació no solament podrà participar a les distribucions comunitàries, sinó també en les rendes de que estava dotat el benefici de Sta. Llúcia, de

l'Hospital de Pobres, que consisteixen en les parts dels fruits del cortal de Sta. Llúcia i d'alguns censos a Pau.

Quant als altres dos músics de la Capella, estan adscrits als beneficis de Sant Miquel i de Sta. Caterina, que s'obtenen igualment per oposició, convocada per l'Ajuntament. Els exàments eren públics i als opositors se'ls exigia, com de costum, «canto Figurado y Gregoriano si que tambien los instrumentos que se expresarán», que són la flauta i oboè o clarinet, pel benefici de Sant Miquel, i violí pel de Sta. Caterina. En igualtat de condicions seran preferits els fills de Castelló.

Aquesta capella de Música gaudí de merescuda fama. Recordem només que el conegut organista Rvd. Jaume Joan Lleys la regentà des de 1822 a 1852, en què morí (151).

PART II: ELS ESDEVENIMENTS

L'ETAPA D'OCUPACIÓ NAPOLEÒNICA (1808- 1814)

L'ENTRADA DELS FRANCESOS A LA VILA

Si la Guerra Gran havia representat per Castelló una tremenda sotregada, sobretot tenint en compte la llarga tongada de més de tres quarts de segle de pau i estabilitat anteriors, l'ocupació de la vila, catorze anys després, quan la Guerra de la Independència, si bé menys punyent en quant a destruccions materials, per la llarga etapa de submissió a les autoritats franceses, tindrà efectes més profunds i duraders.

Les tropes estrangeres, que ja dominaven Figueres i la fortalesa de Sant Ferran, entraren a la vila a mitjans de juliol de 1808 i en ocasió d'enfrontaments amb les tropes espanyoles procedents de Roses. Els dies 11 i 12 penetrà a la població un destacament francès que mantingué escaramusses pels seus voltants amb partides de somatents i que es retirà el mateix dia a Figueres. (152)

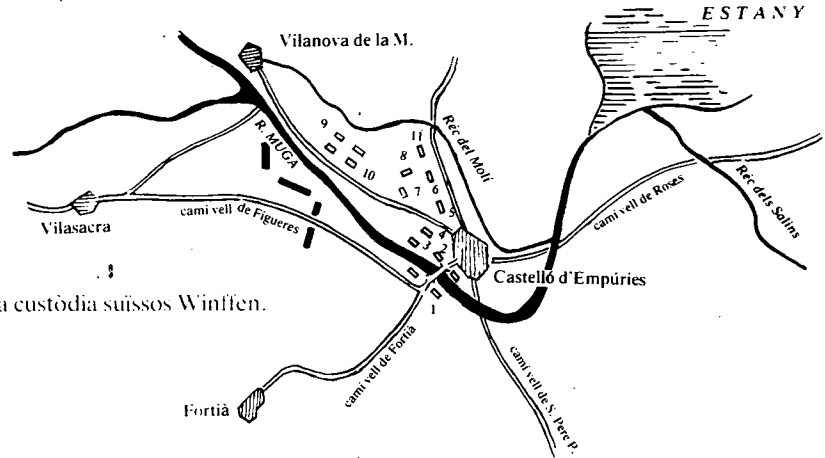
Els francesos tornaren a la vila el dia 18 i sembla que hi van romandre fins el 23, que l'evacuaren a les sis del matí. De totes maneres no sabem amb precisió si romandrien a la vila o si entrarien o sortirien segons les necessitats tàctiques, doncs en un altre document es parla de «Las invasiones continuas que han verificado los enemigos en esta villa... en los dias 11 y 18 de 1808 y en otros tres distintos dias, como que van a lo menos sinco entradas... y la exposición de poder invadir continuamente dichas gentes enemigas, atendido de no haver gente armada» (153). Sigui com sigui, la realitat és que Castelló es troba en el camp de batalla entre les tropes franceses i espanyoles (154), i durant aquests primers temps, fins que els francesos dominaran la situació, estarà a mercè d'ambdós bàndols, com ho mostra el fet que immediatament després de la sortida dels francesos el dia 18, entrin en ella varis somatents espanyols. (155).

Tampoc queda massa clar el volum de les malvestats portades a cap per les tropes invasores, doncs en la documentació que posseïm, uns —els arrendataris de les gabelles— tendeixen a accentuar-les, mentre els membres de l'Ajuntament i de la Junta de Propis, interessats en l'abasteixement de la població, curen d'atenuar-les o d'atribuir-les a les tropes espanyoles procedents de Roses. Els primers parlen de que «...los enemigos, mayormente en la penúltima vez, han causado atrocidades, las mas altas en su feroz entrada, habiendo resultado que, de los habitantes, de tres partes las dos expatriaron, como y no menos en este intermedio de tiempo los muchos que componen el Ayuntamiento

BATALLA DE CASTELLÓ (2 gener de 1809)

Tropes de la divisió espanyola del Marquès de Lazán

- 1 Batalló de València
Suïssos de Winffen
Batalló de Daroca i cent homes del Regt. de Baza
Voluntaris d'Aragó (reserva)
Cent homes del «Fernando Séptimo»
2^{on} batalló de Girona
Cavalleria de Santiago
- 2 Batalló Voluntaris d'Aragó
- 3 Bateria de dos canons de 4
- 4 Regt. de «Fernando Séptimo» i hùssars de S. Narcís
- 5 1er Batalló Voluntaris de Saragossa
- 6 Bateria d'un canò de 4 i un obús de 6 i guàrdia de la seva custòdia suïssos Winffen.
- 7 Companyia de granaders del Rei
- 8 1er Terç de Voluntaris de Girona
- 9 Regt. de Baza
- 10 Batalló de Figueres i 1er Terç de Vic.
- 11 Cavalleria d'Alcàntara

Rectangles negres — : tropes franceses

Situació de les tropes segons el:

«Croquis o configuración de la Villa de Castelló de Ampurias y sus inmediaciones en que se manifiesta el ataque dado por el Exército Francés... etc.»

y la Junta de Propios han hecho la misma función» (156). L'Ajuntament i la Junta de Propis, en canvi, afirmen que «... ni desde el día 18 hasta el 23 de julio... se executó saqueo alguno... celebrándose misa todos los días por sacerdotes seculares y Regulares sin la menor contrariedad...», si bé es reconeix que, en entrar les tropes franceses «... se serraron las puertas de las casas y porción de gente de sus habitantes se retiró a las casas de campo o cortales... pero no faltó en ella porción de todas clases que, a Puerta cerrada o ajustada se estaban en sus casas sin ser molestados, sin embargo que varios de los refugiados a dichas casas de campo iban i venian a ver sus casas y llevarse provisiones y quanto se les acomodaba sin contradicción...»

Els governants castellanins més aviat carreguen el mort als de la guarnició de Roses (157), als que acusen d'haver robat els bous a un castellaní «... sin perdonar el dinero que llevaba alguno de los guardiannes de aquellos...» (158); així mateix es lamenten de les «violencias y latrocinios del día 23 de julio, cometidas públicamente manu armata y bajo la sombra de tantos sometenes en las varias casas de esta villa a impulso de algunos individuos de la misma...»

De tot això cal deduir que, efectivament, molta gent del poble, i entre ells part dels que formaven l'Ajuntament, havien fugit de la vila, no sabem si per por dels francesos o per evitar les lluites armades entre les tropes d'ambdós exèrcits per l'ocupació de Castelló. També és segur que hi hagué saqueigs, destruccions i lladrocinis, si bé menys que durant la Guerra Gran, encara que no sabem ara quina part de responsabilitat cau sobre les tropes franceses o les espanyoles.

Un altre fet a tenir en compte és l'estat de desordre i manca d'autoritat dins la vila on, com sol succeir en situacions semblants de desori, dona la impressió que comencen a sorgir individus que rampinyen el que poden; així fa creure-ho l'expressió ja mencionada en parlar del saqueig de la vila: «a impulso de algunos individuos viscos de la misma (villa)...» o, més endavant, quan cita «el desorden que cunde ya entre varios vecinos de esta villa que nada menos respectan que la obediencia a la Justicia ordinaria, de que pueden resultar un cúmulo de males contra la unidad del Pais.» (159).

Ja podem imaginar-nos el paper incòmode de les pobres autoritats que, de moment, segueixen essent les mateixes anteriors, enfront d'aquests imprevistos i greus esdeveniments. El primer que fan és justificar llur conducta al·legant que «... sin una partida de tropas de linea de Auxilio no habrian podido contener semejante desorden...», i insisteixen que es prengui «...modo militar, una seria providencia de llevarse presos a los Abastecedores», doncs «...se ven en el apuro de no ser obedecidos ni saber que recurso tomar» (160).

La guerra repercuteix de seguida en els preus dels queviures,

com ho mostra una certificació mèdica en la qual s'afirma que les gallines «..van muy caras y escasas a causa de la insurrección de los franceses» (161).

MILITARS I OPERACIONS MILITARS A CASTELLÓ

A finals de 1808 la plaça de Roses es rendia als francesos (162), fet que assegurava el seu domini sobre l'Empordà, si bé Girona seguia a mans dels espanyols. Castelló entre Roses i Figueres, podia considerar-se doncs, com definitivament subjecte a les autoritats estrangeres. No obstant, la inseguretat de l'ocupació francesa mentre Girona seguís resistint, es posa de manifest per l'acció portada a cap des d'aquella població contra la nostra vila per la divisió espanyola del marquès de Lazán.

Convertit pels francesos en centre d'intendència militar i protegit per un batalló de 500 homes, Castelló fou objecte d'un ràpid atac de les tropes de Lazán que, procedent de Girona, aconseguí el dia 1 de gener de 1809, dispersar la guarnició francesa, a la que va desfer, i apoderar-se de la població. (163). El dia següent la major part de les forces franceses de l'Empordà es dirigiren vers Castelló, situant-se a la zona de Fortià i Vila-sacra, des d'on en tres columnes, una pel Pont Vell i les altres dues flanquejant la primera, intentaren entrar al poble. Després de sis hores de combat, els francesos foren rebutjats per les tropes de Lazán i hagueren de retirar-se cap a Figueres. A més del relat de Josep Mª de Ferrer i Lloret, disposem d'un mapa de la Secció Cartogràfica del Ministeri de l'Exèrcit (164), en el que es situa i explica el desenvolupament de la batalla (165).

Malgrat aquest èxit, la divisió de Lazán romangué poc a l'Empordà, no tardant en ésser enviada a Tarragona. Des d'ara i durant la major part de l'ocupació francesa, les úniques tropes espanyoles que, més o menys esporàdicament, faran acte de presència pels voltants de Castelló seran els guerrillers, sobretot les partides d'En Rovira i d'En Claròs. Una d'aquestes accions és la que menciona Rodeja, portada a cap pel tinent Josep Bosch, el 28 d'octubre de 1809 i que tingué com objectiu apoderar-se dels queviures emmagatzemats a la nostra vila. (166).

Així doncs Castelló tornà a sofrir una llarga tongada d'ocupació estrangera (167), com en altres ocasions. Aquestes tropes estaven aquarterades en un edifici anex a l'hospital que, des d'ara i ja durant molts anys, servirà com a caserna, i a l'anomenat «Cuartel Viejo de Santo Domingo» (168). No sempre, però, el contingent seria important, com sembla deduir-se de la relació de destacaments situats entre la frontera i Girona que cita Rodeja i que no menciona Castelló (169). Quant a subministres tenim notícies documentades de l'obligació de proveir de llenya i «otros utensilios» (170).

La presència de tropes estrangeres no deixa de donar lloc a incidents amb els nadius, com per exemple el que esdevé el 6 de gener de 1812 i del qual dóna puntual fe un notari castelloní. Donem la paraula al citat notari: «...a las quatro dadas de este dia, en la Plaza Pública... llamada de los hombres, en donde discurria bastante gente que salia de ohir sierta función de la Parroquial Iglesia... impetuosamente se ha presentado el theniente comandante de los Gendarmes destinados a esta villa, con una partida de gente a su mando, con arma y bayoneta, impeliendo la gente que se hallaba en dcha. plaza y sacándolos fuera de ella...»

La causa no és altra que l'oposició entre el batlle castelloní i el comandant francès a causa que aquest darrer exigia mantes i màtalassos per a la tropa, allotjada al convent de Sant Domènec. En negar-se el batlle a aquella coacció, el francès, com a pressió per obtenir les provisions de roba, acudeix a la plaça a amenaçar la gent. (171)

EL GOVERN MUNICIPAL DURANT L'OCUPACIÓ

A) LES AUTORITATS MUNICIPALS.— Durant els primers temps de l'ocupació segueixen governant les autoritats anteriors que, de grat o per força, es limiten a col·laborar amb l'administració militar francesa de Figueres o la de Castelló. Fins el decret d'Augereau, de març de 1810, no es canvia el govern tradicional per un altre de nou, de tipus francès (172); és per tant des d'aquest moment que es pot parlar, a la nostra vila, d'una autèntica administració a la francesa, si bé servida per castellonins.

Castelló constitueix, des d'aquella data, una Comuna, cap d'un Cantó (173), de la Sub-Prefectura de Figueres i del Departament del Ter. Aquesta comuna es troba governada per un «Consell Municipal», presidit pel batlle o «maire», com també s'anomena, auxiliat per un «Adjunt». Pels afers judicials Castelló depèn del Tribunal civil de Figueres, si bé disposa, com tots els cantons, d'un jutge de pau o de conciliació (174).

No sabem quins altres càrrecs del règim anterior s'han conservat —mustassà, sobreposats, etc.— En l'escassa documentació que posseïm sols es cita una Junta encarregada del subministre a les tropes ocupants, probablement l'antiga «Junta de Propis i Arbitris».

Les autoritats locals són nomenades pel Prefecte de Girona per mitjà del Sub-Prefecte de Figueres. Segons J. Mercader (175), en els pobles són proposades pels rectors de les parròquies o pels mateixos batlles quan abandonen el càrrec, però també a base d'informacions subministrades per la policia. El «maire» té més autoritat que els batlles del règim anterior, doncs en ell recau, de fet, el poder executiu, mentre el «Consell» es limita a examinar i vigilar els ingressos i despeses del municipi (176).

B) LA HISENDA.— De la mateixa manera que en el govern municipal, l'ocupació francesa dona lloc a canvis profunds en la Hisenda, eliminant antigues fonts d'ingressos, traspasant-los de l'administració local a la central o bé creant-ne d'altres.

Respecte a les contribucions estatals, segueix vigent el sistema de cadastre, però augmentant la seva quantia segons les necessitats del govern ocupant. Així, per exemple, en 1812 es paga la meitat més (177). De l'any 1813 poseïm una relació cadastral en la qual s'inclouen com a partides que deuen pagar contribució les següents: cases, terres, bestiar, censos, censals, delmes, primícies, el «novè» i el «personal», o sigui gairebé les mateixes que trobem en els cadastres anteriors, si s'exceptuen potser els delmes i primícies. El muntant total d'aquesta relació cadastral ascendeix a 47.052 lliures i 31 sous.

Quant a les locals, el nou règim francès ve a alterar radicalment la situació en segregar dels Propis la finca del Vernar, que passa a convertir-se en nacional (178) i, per tant, cau en mans de l'Estat, així com en la modificació del sistema d'arbitris.

Encara que resten pel municipi altres Propis, com els Salats, de fet el Vernar era el més important i el que subministrava més ingressos a la caixa municipal. Per això els governants castellanins no deixen de queixar-se per la gran pèrdua que la segregació comporta pel poble (179). Quant al Molí fariner segueix com abans; és a dir, arrendant-se als encants públics, encara que sembla que ja no representaria un sòlid ingrès. Sigui com sigui, les condicions d'arrendament han d'ésser aprovades pel Sub-Prefecte de Figueres. (180).

La major part dels arbitris van a refundre's en el nou impost de «Patents», que és absorbit en les seves nou dècimes per l'administració central (181).

Com a nous impostos detectats en la documentació castellanina podem mencionar els següents:

a) Una dècima part del producte de les «Patents» que, per l'any 1812, ascendeix a 274 francs (182).

b) Les penyores o «multas»; careixen d'importància com a font d'ingressos, doncs per l'any 1812, per exemple, no se n'imposa cap. (183).

c) L'anomenat «octruà», contribució sobre els drets d'entrada de mercaderies o consum (184), que per als primers quatre mesos de l'any 1813 suma 270 pessetes (185).

d) L'impost de «portes i finestres» que es pagava, com indica el nom, segons el nombre d'obertures de cada casa, o també dels carruatges. D'ell no n'hem trobat rastres documentals referents a Castelló.

Finalment existeixen les contribucions extraordinàries que, donada la situació d'excepció de tots els anys que dura la guerra, són molt freqüents, especialment durant els primers temps i que consisteixen tant en diners com en queviures, llenya (186), serveis de transports,

etc. D'aquesta mena deu considerar-se també l'expedició de passaports i cartes de seguretat, els primers indispensables per a tots aquells que volen sortir de llur municipi, les segones obligatòries per a totes les persones des dels 15 als 70 anys, representant quelcom semblant a l'actual Document Nacional d'Identitat (187).

Altres impostos que l'historiador F. Camps cita per a la vila de Figueres, no els hem trobat tampoc en la documentació manejada referent a la vila de Castelló; són: la «taxa d'or i plata», els impostos sobre les cartes de joc, carruatges i animals de tir, etc.

Un fet a tenir en compte i que ve a agreujar les angoixes municipals és que l'Ajuntament ha de seguir pagant, a les autoritats de Girona, els censos que abonava a determinades comunitats eclesiàstiques, ara desamortitzades pel govern francès. Aquest és el cas del cens de 16 quarteres de blat que, pel Molí fariner, feia al monestir de Sant Pere de Roda (188).

Una de les obligacions imposades per les autoritats d'ocupació als ajuntaments, els darrers anys, fou la de confeccionar un pressupost municipal, ordre que, quant a Castelló, no es pogué portar a la pràctica. Tenim una carta del batlle de la nostra vila al Sub-Prefecte de Figueres en la qual li comunica la impossibilitat de formar el «budget» o pressupost, ja que «mentre no tinga la decisió de la sort de la finca del Vernar, lo Consell no veia possible la formació del budget per no haver en esta vila article que pugua carregarse, que no sie de consum de primera necessitat als mateixos vehins. Que estos tenen sobre si moltissims càrrechs que cumplir. Que no hi ha comers algun ni menos consum de gèneros estrangers ni de luxu, pues sols consum y se manté ab lo que produeix la terra que ab son suor cultiva» (189)

En que havia de consistir el mencionat pressupost ho coneixem per una nota que el Sub-Prefecte de Figueres envia al batlle, on es demana que el «Consejo Municipal» de Castelló formi un «budget o estado de Rentas y gastos de esta Comuna», que havia de comprendre els següents apartats:

- a) «El producto de las Patentes».
- b) «Multas de Policia, aproximadamente.»
- c) «Casas y edificios propios del Común»
- d) «Producto anual del Molino, aproximadamente»
- e) «El producto del Dro. de Ocruña, aproximadamente»
- f) «Que fondos se hallan existentes».

PATRIOTES I AFRANCESATS CASTELLONINS

No coneixem estudis sobre la ideologia dels castellonins durant la guerra de la Independència, si bé hem de suposar que no seria gaire diferent de la de la resta dels empordanesos. Disposem, això sí, de noms de personatges enrolats en els diferents camps que intervingue-

ren en la lluita. Així, entre els resistents a l'invasor: el mercedari Jaume Baqué, que formà part de la Junta de Corregiment (190); Joan Marquès i Joan Junyer, que intervingueren en la «rovirada», o lliurament de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres als guerrillers d'En Rovira, essent per aquest fet condemnats a mort i executats, i el grup de castellanins que es trobaren entre els defensors de la plaça de Girona: Joaquim Climent, Miquel Metge, Francesc Malagelada, Esteva Buscà, Gregori Ferrer, Romuald Miroso i Joan Baró. Tots ells al·leguen aquesta circumstància com a mèrit per entrar en el repartiment de terres comunals que es projecta durant el Trienni Liberal (191).

També trobem a un castellaní, el conegut per en Pepus, formant part d'una de les «brivalles», partides de bandolers que, aprofitant-se de l'anòmala situació promoguda per la guerra, robaven i saquejaven a tort i a dret. No sabem fins a quin punt hi hagueren a Castelló autèntics afrancesats, si bé coneixem el nom de persones que desempenyaren càrrecs municipals durant els anys d'ocupació. Aquest és el cas de Rafael Fuster, jutge de pau, dels dos secretaris Miquel Serra i Arneri Moret o, els més significats, Jacint Agramont, Joaquim Sabater (192) i, el més conegut de tots, Bonaventura Peya, «batlle» durant una llarga tongada. És probable que alguns, com els secretaris, es limitarien al paper de simples funcionaris manats. Dels altres, Jacint Agramont i Joaquim Sabater, malgrat les acusacions de 1830 de que foren «de los mas adictos al gobierno de Napoleón», el fet que poc abans se'ls inclogués a les ternes de l'Ajuntament castellaní absolutista, sembla provar que tant llurs serveis a l'intrús com els perjudicis causats als castellanins durant l'ocupació, serien escassos. Quant al batlle Peya, ja veurem que en la restauració de Ferran VII, segueix vivint a Castelló sense que tinguem notícia que fos castigat.

Més lamentable apareix, en canvi, la capacitat d'adulació d'aquestes autoritats locals, si bé no podem oblidar el contexte difícil en el qual es movien. Com a mostra disposem d'un curiós paper, donat a conèixer pel conegut historiador figuerenc del període napoleònic, F. Camp (193), en el qual el citat Peya dóna compte de la celebració, el 16 d'agost de 1812, de la festa de Sant Napoleó a Castelló. Diu així:

«La festa de Sant Napoleó es feu ab la major pompa, acordada per les autoritats Militars i Civils, havent tots los arquitectes, sastres i demás gent necessaria del poble, concorregut ab gran amor y afició al treball per honrar Nostre'emperador. La Festa ha estat en esta forma: en la vigilia del Sant es publicà a sò de musica la gran festa per tots los carrers públics de la vila. Se collocà en la Plassa pública y devant de la Casa Comú un Enfiteatre molt i molt decent ab lo Busto de Nostre Monarca lo Emperador y la Gran Aguila Imperial ab molta Illuminació y un lema de «Viva Nostre Emperador Napoleón». En las nou del matí se tirà un Gran Globo que fou lo pasmo y admiració de tots els espectadors per la bona direcció del Artista. A les deu del matí se cantà un Magestuós Ofici ab concurrència del Diaca, Subdiaca, Capel y Mestre de

Cerimonias y demás oficiaris que lo cantà ab tota pompa la Capella de Música ab son corresponent sermó, assistint en ell lo Sr. Batlle, ab sos Adjunts, ab las Divisas e insignias posadas, lo Comandant de la Plassa, Recebeurs y Concellers ab un sens numero de habitants y forasters per honrar tan lluida funció. En tota la tarda hi hagué un gran ball devant el Busto de Nostre Emperador y la nit se continuà fins las dotze. Senyor, no puch explicar la gran alegria que tot lo poble y demás vehins han demostrat en est ditxós dia, fent una pomposa illuminació general, no sols devant lo Busto, si en tota la població, que los pobres mes solemnes y que viuen de limosna han posat sos llums a las porta y finestras. Las autoritats y poble se mancomunan a costejar un petit sacrifici que s'ha fet a Nostre Gran Monarca lo Emperador.»

Si tot el que explica el batlle Peya és cert, la nostra vila hauria fet un lamentable paper quant a esperit patriòtic. No ho creiem així, doncs és poc verossímil que un poble tan maltractat pels francesos per dues vegades, —recordem les malifetes de la Guerra Gran— sotmès a ocupació militar, a requisés, a contribucions extraordinàries, a les arbitrietats de qualsevol autoritat militar subalterna —per mostra l'incident explicat de la plaça del Homes— pogués manifestar la seva adhesió al que es devia considerar causant de totes les seves desgràcies. L'argument que aquestes afectaren a les classes benestants, és inconsistent si tenim en compte que la inevitable disminució de l'activitat econòmica, dintre el sistema d'economia liberal de llavors, afectaria a tothom, però de manera més punyent a les classes humils.

LA PRIMERA ETAPA FERRANDINA (1814-1820)

LA RESTAURACIÓ DE FERRAN VII

El 22 de març de 1814 entrava Ferran VII per la frontera del Pertús a prendre possessió del seu reialme, segons els acords de Valençay amb Napoleó. Aquest mateix dia pernoctà a la Jonquera, a la casa Armet, i el següent arribà a Figueres, passant-hi també la nit. L'endemà reemprengué el viatge vers Bàscara, on el riu Fluvià marcava la divisòria entre els territoris ocupats pels dos exèrcits, l'espanyol i el francès, i des d'allí es dirigí a Girona. L'Empordà seguí encara sota el domini estranger fins el 4 de juny del mateix any, en que el cap de les tropes franceses, mariscal Suchet, evacuà la fortalesa de Figueres.

Poca documentació ens queda dels sis anys que van de la restauració de Ferran VII al Trienni Liberal. Com hem vist en parlar del govern municipal, s'aboleixen gairebé totes les novetats imposades pels francesos i es torna, en línies generals, al sistema anterior a l'ocupació, ordenant-se que els Ajuntaments... «se arreglen en el uso de sus facultades económicas y demas que les corresponden en lo prevenido en las leyes que regian en 1808» (194). I a fi de portar a la pràctica aquestes normes, un decret de juliol de 1814 declara extingits els ajuntaments

nomenats per les autoritats franceses posant en el seu lloc els «...Ayuntamientos... en la planta que tenian en 1808», i, si era possible, en les mateixes persones que exercien els càrrec en dit any.

Per Castelló aquest primer ajuntament ferrandí està format pels «magnífics» J. Casadevall i de Riera, batlle, N. Bahy, N. Colomeda, D. Budó, S. Vinyes, A. Policarpi i M. Campis, regidors, i Joseph de Pagès, «Diputado de la Universidad de esta Villa».

LA «REPRESSIÓ»

Estem acostumats a sentir parlar de la repressió portada a cap contra els que avui en diríem col·laboradors amb l'invasor estranger, si bé aquí amb prou feines coneixem víctimes —si deixem a part autèntics bandolers, com En Boquica, de Besalú —i fins els que s'hagueren d'exiliar —relativament pocs— conservaren llurs béns (195)

Per Castelló el col·laboracionista més destacat fou l'ex-batlle Bonaventura Peya, el qual no solament restà a la població, sinó que l'any 1819 el veiem firmar un estat de comptes com a Diputat del comú (196). L'única sanció que se l'imposà és la de demanar-li els fruits que ha percebut de ... «les 25 vessanes de terra de l'Universitat, contigua al riu Salins, que ab autoritat del Govern intrús, s'aproprià» (197). La contestació de l'ex-batlle és que el govern francès li cedí les citades vessanes en compensació d'un robatori comès en sa casa i es nega a pagar el que l'Ajuntament li demana:

LA RECONSTRUCCIÓ

Encara que Castelló, en trobar-se en una zona pacificada, després de les accions bèl·liques dels primers temps no sofrí greus perjudicis materials, una guerra llarga com la de la Independència causaria, sens dubte, danys i ruïnes, la reparació dels quals és una de les primeres comeses de les noves autoritats ferrandines. Es parla del mal estat en què es troben el «cuartel viejo de Santo Domingo y el cuartel del Hospital, despues de la evacuación de los Enemigos de la última guerra con Francia.» Per reparar el primer es pressuposten 5.000 lliures i pel segon 250. Així mateix es cita el «corral de la villa y las Carnicerias, que amenazan ruina...», la reparació dels quals els paletes tassen en 300 i 350 lliures respectivament.

La reparació de les casernes és tant més necessària quant Castelló, almenys durant els primers anys immediatament posteriors a la guerra, segueix allotjant tropes, ara el Regiment de Dragons d'Almança (198).

Per altra part, encara hi ha pendents obres de reparació de l'església parroquial com a conseqüència de la Guerra Gran (199). La benedicció de la nova campana major, que té lloc el 17 de març de 1817, seria una mostra del lent renaixement de la vila. Pesava 29

quintars (200). 3 arroves i 21 lliures i costà a raó de 50 lliures catalanes el quintar de coure nou i 11 liures pel metall de la campana vella: en total 409 lliures catalanes, 3 sous i 6 diners. D'aquesta commemoració tenim una doble referència: el llibre d'actes de l'Ajuntament i el llibre parroquial de baptismes. Els padrins foren gent distingida, doncs posseïxen el títol de «ciudadans honrats» de Barcelona: el padri Josep Antoni Nouvilas i la padrina Magdalena Marès i Santpau, muller del Dr. Mariano Marès i Heras, tots veïns de la vila. Degué ésser una festa grossa, ja que se'ns informa que, per a celebrar-ho es donà una refacció als pobres a la plaça del Grà, distribuint-se entre ells 627 racions, consistents en una lliura de pa, un plat gros de bona escudella i un petit de vi a cadascú. (201)

EL NOU CEMENTIRI

Un altre dels esdeveniments propis d'aquesta etapa ferrandina és la inauguració d'un nou cementiri, que ve a substituir el vell de darrera l'església. La seva creació es fa complint una Reial ordre de 13 de març de 1815, en la qual es mana als pobles la construcció de cementiris fora del nucli habitat i on s'enterraran els cadàvers sense diferència d'estat, condició ni sexe (202).

Es situa en el tros de terra que hi ha al costat de l'antiga casa del Temple (203), lloc ventilat i proporcionat «...y en donde lo huvo en la Guerra del año 1794..., aprovechando para capilla un pequeño apartamento de la Hermita o casa allí contigua...» (204). Es tractaria del terreny instal·lat immediatament al nord de la casa del Sr. Ramon Salò, incloent, potser, l'emplaçament del mas actual. Quant a l'existència d'un anterior fossar, més que cementiri pròpiament dit, durant la Guerra Gran, creiem que es situaria a les cases actuals dels germans Compte, emplaçades entres dos i tres-cents metres més al nord, com semblen confirmar-ho les troballes de nombroses restes humanes.

La inauguració té lloc el 2 de juliol de 1816, una vegada obtinguts els corresponents permisos «... de la Superioritat, ja Eclesiàstica ja Civil», amb la concurrència de la «Comunitat de preveres de la Iglesia Parroquial y de los quatre Convents de Religiosos de esta vila y lo Magnífic Ajuntament de la mateixa» (205).

Aquest cementiri sembla que duraria poc, ja que fou abandonat durant el Trienni Liberal, si bé no sabem si posteriorment seria reutilitzat (206).

UN PROJECTE DE REFORMA DEL RÈGIM MUNICIPAL

D'aquests anys posseïm un curiós projecte de reforma del govern municipal castellaní. Sembla promogut per Síndic Personer, que vol tornar al sistema de la insaculació, encara que sense la intervenció del comte d'Empúries, que considera perjudicial. l'Audiència contesta

demanant el parer de l'Ajuntament que de cap manera és partidari de tornar al vell sistema, però sí de modificar el vigent, canviant la duració dels nomenaments d'un any a tres.

Els raonaments que exposen el batlle i els regidors, al mateix temps que ens semblen força acceptables, serveixen per a informar-nos dels petits problemes i xacres de l'administració local d'aquells temps. Veiem com ens els descriuen:

«Los mas años se han de proponer diez y ocho sugetos para ocupar los empleos, a saber: tres para Bayle, doce para Regidores y tres para Síndico Procurador General, y atendido que no hay muchos sugetos que proponer con arreglo a Rs. Ordenes, porque 'el parentesco de unos, las... excusas y procuradas exenciones de otros, la impericia en estos y la poca confianza del Pueblo en aquellos, hace que se vea el Ayuntamiento embarazado en formar la propuesta y tiene que echar mano de personas de poca o ninguna responsabilidad y luces escasas...»

Segueix exposant l'ambient polític de la població:

«...Esta villa es pacífica, no hay partidos en el Ayuntamiento ni hay divisiones. No se observa el desgobierno que equivocadamente el Personero hace procedente de la elección tenían antes los Sres. Duques»... Quant a la insaculació : «...quedó bien demostrado (que) no conviene a esta villa...(cuando) para saber el sentir de la población fueron convocados la mayor parte de vecinos cabezas de familia y, a pesar de ser muchísimos los concurrentes, solo seis o siete votaron a favor...»

Un fet a remarcar és la manca d'interès dels castellanins elegibles per entrar a l'Ajuntament, com ho prova el següent paràgraf del mateix projecte de reforma:

«...Los que por sus luces, distinciones, reputación y responsabilidad serian los mas propios para desempeñar utilmente estos empleos, son los que... se excusan, se eximen, captan empleos y compran titulos con quales... evadirse de... (los) cargos y echar su peso a los demás...(207).

Després de les adversitats produïdes per l'entrada dels francesos i la seva llarga tongada d'ocupació o la posterior etapa de reconstrucció, els maldecaps de la qual recauen sobretot damunt les espatlles dels governants locals, comprenem perfectament la repugnància de la gent a ostentar uns càrrecs que els reporten més inconvenients que profits.

EL TRIENNI LIBERAL

EL NOU SISTEMA DE GOVERN

Els efectes del «pronunciamiento» del general Riego i el consegüent establiment del règim constitucional arriben també, com no podia per menys, a la nostra vila, on no tarda en constituir-se el corresponent «Ajuntament Constitucional» o «Ayuntamiento de Alcalde y Regidores», que comença la seva actuació canviant el tradicional nom de la «Plaça dels Homes» pel de «Plaza de la Constitución» (208),

iniciant així la grotesca dansa de plaques que ha durat fins avui. Aquest ajuntament està constituït per un «Alcalde 1º Constitucional», un «Alcalde 2º Constitucional», sis «Regidores Constitucionales» i un «Procurador Síndic Constitucional» (209). Com els anteriors, es renova cada any, però s'introdueixen dues novetats: que es canvia no totalment sinó sols en part i que els càrrecs són per elecció, si bé en sufragi restringit (210).

Coneixem el nom d'alguns dels edils constitucionals castellanins. Per l'any 1821 l'alcalde 1er és Gili de Pagès, l'alcalde 2^{on}, Romuald Mirosa; els regidors són: Joaquim Sabater, Gregori Ferrer i Colomer, Joan Cambras, Josep Marquès, Narcís Colomeda i Sebastià Casellas. De l'any següent disposem de l'Ajuntament complet: l'alcalde 1er, és Cristòfol Anglada, el 2^{on}, Antoni Batlle de Teixidor; els regidors: Josep Marquès, Narcís Colomeda, Sebastià Casellas, Jacint Agramont, Joan Pujol i Jaume Vilardell, mentre de Síndic Procurador hi ha Francesc Darner (211).

Les relacions d'aquests ajuntaments amb l'Església, un dels temes més conflictius del Trienni i altres etapes liberals, sembla que a Castelló es mantenen de forma correcta. Com exemple podria aduir-se el fet de què el rector, Rd. Josep Lagrifa, demanà al Consistori que confirmi el canvi d'horari de les prèdiques quaresmals, que es traslladen del matí al vespre, després de l'ensenyament de la Doctrina, canvi iniciat l'any 1819, ja que «...la-experiencia ha hecho ver quan acertada fue aquella providencia pues que es numerosísimo el concurso de gente»...que hi acudeix (212). Un altre seria la petició del dit Consistori al bisbe de la diòcesi de que permeti la celebració de la festa de Sant Maurici Proheta, a qui «todo el vecindario da culto debido, no trabajando en el mencionado dia (20 de febrer)...y a cuya festividad ha asistido siempre el Ayuntamiento»; ara però, s'hauria de celebrar a l'església parroquial, ja que el convent dels Agustins, on abans tenia lloc, s'ha suprimit (213). Dintre aquesta línia es troba la gestió feta per l'Ajuntament, quan la desamortització, per a la permanència dels convents de Dominics i Franciscans. Més estrany ens sembla que l'alcalde 1er, Cristòfol Anglada, i el Síndic Procurador, Francesc Darner, siguin els administradors de la Confraria de la Verge del Roser, del convent suprimit dels Dominics, i que el regidor Jacint Agramont ho sigui de la Confraria de «La Esclavitud de la Virgen Maria de la Merced», del convent, també suprimit, dels Mercedaris (214). Sigui com sigui, aquest fets vénen a mostrar una vegada més que la confusió de funcions pròpies del Vell Règim, no s'acaba amb el sistema Constitucional i que els nous governants segueixen utilitzant l'Església segons llurs conveniències, gairebé diríem d'una manera més descarada. Vegeu si no en l'ordre que dona l'Ajuntament al rector i superiors dels convents que toquin les campanes en commemoració de la reunió de Corts i del

jurament, per part del Rei, de la Constitució (26 juliol de 1821). Com anècdota, la campana del convent dels Agustins, que no tardaria en ésser venuda en pública subhasta pel mateix ajuntament liberal que mana el repic commemoratiu, toca amb tanta fúria i tan seguit, que s'espatlla (215).

Una mostra de l'arribada a Castelló de les noves tendències d'apertura ideològica és la publicació del decret sobre llibertat de premsa, enviat des de Figueres; s'anota de la següent manera: «Acuso a Vd. el recibo del ejemplar del edicto sobre la libertad de imprenta que Vd., con oficio de 6 de los corrts., me remitió por correo, el que se ha publicado y fijado en el paraje acostumbrado de la pnte. villa»

Dios guarde a V.M. a Castelló de Ampurias 13 de febrero 1821

Sr. Alcalde Constitucional 1º de Figueras (216)

També es liberalitzen el «Arbitris», donant-se permís per a vendre lliurement les «...cinco especies conocidas antes por puestos públicos». L'Ajuntament seguirà arrendant dits arbitris, ja que són una indispensable font d'ingressos per a les arques municipals, «...però sin privativa, pues en cualquier tiempo deberá permitir su venta a los que quieran dedicarse a ella con tal de que paguen al arrendatario la parte correspondiente a tenor de lo que para los demás artículos previene el numero 10 de la Circular de 27 de octubre último...»

Aquestes actituds liberals, tanmateix, no són obstacle perquè s'imposi als castellanins l'obligació de proveir-se d'un salconduït per a sortir del poble, encara que sigui només per traslladar-se a un altre de veí; les mesures policíiques, imposades per primera vegada al nostre país per les autoritats franceses, ja no deixaran d'aplicar-se durant molts anys, sigui pels liberals, sigui pels absolutistes. Vegem l'esborrall d'un d'aquests permisos:

«Pasaporte para Vilamaniscla

A Juan Selva, habitante de Castelló, de estado casado, para el pueblo de Vilamaniscla y demás del Corregimiento, a diligs. propias.

Dado en 3 Diciembre de 1820

Regdo. num. 60

Particularidades

Está dañado del ojo derecho. Edad 45 años. Talla pequeña Color trigueño. Cabello castaño. Ojos azules. Nariz gorda. Barba poblada. No sabe escribir. (217)»

LA MILICIA NACIONAL CASTELLONINA

El règim liberal tenia el seu suport armat en la «Milicia Nacional», espècie d'exèrcit popular, creat per decret de 26 d'abril de 1820. Està format per persones civils, però manades per militars, generalment retirats i sempre sota la superior responsabilitat de l'Exèrcit. Al principi l'enrolament a la Milícia era voluntari, però posteriorment es

feu forçós; quant a l'extracció social, si els primers temps predominava la burgesia, després, sobretot al darrer any del Trienni, baixà de categoria. (218)

A Castelló s'hi crea una companyia d'uns 150 homes (219), que llueixen un uniforme especialment dissenyat per a ells i aprovat per la Diputació (220). La instrucció militar dels seus components la dirigeix un oficial de l'exèrcit, pertanyen al Regiment d'infanteria de Còrdova, probablement de guarnició a Figueres (221). Sembla que hom podia eximir-se del servei —deixant a part la impossibilitat física— pagant una determinada quantitat en metàl·lic (222).

LA DESAMORTITZACIÓ

Junt amb l'existència de la Milícia, un altre dels trets característics del Trienni és l'aplicació de lleis desamortitzadores que atenyen sobretot a la clerecia regular. Castelló és una de les poblacions més afectades per aquestes disposicions, quedant suprimits tots els convents d'homes i no sabem si ho fou també el de les monges Clarisses. És interessant constatar com, abans d'aplicar-se aquelles lleis, l'Ajuntament Constitucional intervé a favor de la permanència dels Dominics i dels Franciscans, al·legant que les seves activitats eren necessàries per a la cura de la vida espiritual dels castellanins. El memoràndum enviat per les nostres autoritats diu així:

«El Ayuntamiento Constitucional de la villa de Castellón de Ampurias, movido de las obligaciones que le incumben, que son tanto procurar la felicidad temporal como la espiritual de los vecinos que están a su cargo, a fin de que cuando V. Exa. haga la reforma o reunión de los conventos que hay en esta villa sepa los sentimientos de sus ciudadanos, hizo una representación a V. Exa. manifestándole que para que esta villa y su comarca fuese asistida de todo pasto espiritual, es decir, de todo aquel que no puede asistir el continuo celo y vigilancia de los Párrocos, conventria quedasen para dentro de la villa el convento de PP. Predicadores de Santo Domingo y para su término y comarca el convento de PP. del Seráfico San Francisco...» (223)

Malgrat els bons desitjos dels governants castellanins, queden suprimits no solament els convents de Mercedaris i Agustins, sinó també els de Dominics i Franciscans. Dels tres primers en tenim testimoni en la documentació oficial per la venda pública de llurs campanes (224) ; del darrer, per una instància enviada, després de la caiguda del règim liberal, pel P. Guardià a l'Ajuntament. (225)

La venda de campanes té lloc el 28 d'abril de 1822 i es porta a cap sota les següents condicions:

a) «Serán de cuenta de los compradores los gastos de sacar las campanas de las torres y de su conducción a los sitios donde las lleven».

b) «Igualmente serán de cuenta de los mismos compradores los gastos de sacar las campanas del apeo y demás del Expediente y dchos. del Pregonero».

c) «Deberán los compradores satisfacer el precio de la venta en metálico de oro y plata al Establecimiento del crédito público, en el Partido de Figueras».

d) «Se rematará la venta a favor del Licitador que más precio ofrecerá por Quintal o arroba de dcho. metal, debiendo satisfacer el comprador el precio en metálico».

Els compradors són Francesc Darner, serraller de Castelló, que adquireix les dues del convent de Sant Agustí i les dues dels Mercedaris, pel preu de 11 lliures i 5 sous barc., i Miquel Mundet, confiter de Figueres, que es queda les dues del convent dels Dominics, pel preu de 15 lliures i 5 sous (226).

Junt a aquesta desamortització eclesiàstica existeix un intent de desamortització civil, que afecta als béns de Propis i Comuns de la vila. Així sembla confirmar-ho la següent ordre de l'Ajuntament castellaní nomenant una comissió assessora de l'expedient «...para el repartimiento de los propios o Comunes de la pnte. villa», a fi que «...esté finalizado el dicho expediente por todo el mes de julio, como está prevenido en la referida orden». La missió de dits comissionats és peritar el «valor y calidad del referido terreno...» Entre els nomenats —tinguem en compte que es tracta d'un esberrany— figuren el Rvd. Ramon Bahy, Dn. Joseph Casadevall, Mateu Garrigolas, Pere Pau Jou i Joan Gibert (227). No oblidem, com a confirmació d'aquest intent de repartiment, la petició feta pels castellanins defensors de Girona. (Vegis nota 191).

L'ETAPA RADICAL I LA SEVA REPERCUSSIÓ A CASTELLÓ

Des de la tardor de 1822, amb el ministeri «exaltat» d'Evarist de San Miguel, el liberalisme es radicalitza, començant-se a viure un clima de guerra civil, sobretot des del moment en que s'alcen les «guerrilles» realistes i s'estableix la regència d'Urgell. Aquests fets repercuteixen a Castelló i acabaran, com veurem, tràgicament. Per la tardor de 1822 les guerrilles realistes del baró d'Eroles arriben fins el nostre poble, agafant com hostatges o presoners a alguns liberals, segons ens conta el castellaní Pere Garrigolas (228). La ràpida i dura reacció del Capità General de Catalunya i antic guerriller Espoz i Mina, acaba amb l'intent de restaurar el Vell Règim (novembre de 1822).

Des d'aquest moment s'intensifica la repressió liberal contra els que es consideren realistes, agreujada per la intervenció militar de les potències europees, acordada en el Congrés de Verona (octubre de 1822) (229) i materialitzada, poc després, amb l'entrada de l'exèrcit francès del Duc d'Angulema (els anomenats «Cent mil fills de Sant Lluís») que, amb prou feines troba resistència i recolzat per les guerrilles realistes, ocupa ràpidament el país (230).

Recordem que Catalunya, junt amb la plaça de Cadis, és la regió que més tarda en sotmetre's als francesos. Gairebé el mateix dia que les tropes estrangeres penetren en el nostre país, el general Milans del Bosch, un dels lloctinents d'Espoz i Mina i cap de les forces que operen al nord-est del Principat, imposa a Castelló un «préstamo» de 1.280 lliures, que han de fer efectives els principals contribuents (231). Aquest general seguirà resistint a l'Empordà fins el mes de setembre, que té lloc la capitulació de la plaça de Figueres, ja al final de la lluita, doncs el dia 30 les tropes d'Angulema entraven a Cadis, posant fi a la resistència liberal.

No obstant, Castelló és alliberat pels realistes ja el mateix mes d'abril, com semblen confirmar-ho les paraules del Guardià del convent de Sant Francesc, quan diu que la comunitat no «volvió a reunirse en su antiguo albergue...hasta el veinte y cinco del mes de abril del año veinte y tres que este pais quedó libre de los opresores...». Una altra prova és la petició de dos flequers castellanins de que se'ls abonin els sumbinistres de pa fets a les tropes realistes... «en tránsito antes de la entrada de las tropas aliadas...» (232).

D'aquesta darrera etapa, caracteritzada pel terror imposat per Mina per fer front a la greu situació militar (233), és la deplorable matança de vuit castellanins per les tropes liberals (234), el 24 d'abril de 1823: quatre clergues, un metge, un notari, un xacolater i un adroguer (235). El llibre d'Òbits de la parròquia, on foren traslladats els cadàvers, narra els fets de la següent manera:

«...Des de dita vila de Castelló lo Govern feu acompanyar...a tots vuit...a Barcelona y los feu posar en la torra de las Canaletas. y sense haver-los format causa, disposà que en lo dia vint y tres de dit mes y any los conduisen amb una tartana, y acompanyats de tropa, los portasen a fusillar, en esta part del riu Noya, com se verificà fent nit a Martorell y lo endemà, dia vint y quatre, a les tres del matí los tragueren del Combent dels Caputxins y acompanyats de tropa los feren pujar riu de Noya amun, y en arriar en la heretat del senyor Bonaventura Abat, y en una viña dita den Maji, terme de Castellví de Rosanes, los mateixos soldats que los acompanyaban, los afusillaren tirant-los las balas al cap. Lo Comendant de Armas, que residia a Martorell, me donà la noticia dels dits afusellats. Ita est.

D. Jaume Vallhonesta de Rius, Rector de Castellví de Rosanes»

Com pot veure's es tracta d'una còpia de l'acta existent a la parròquia de Castellví de Rosanes, que el mencionat rector transcriu i envia a Castelló, a instància de Narcís Bahy, germà d'un dels sacerdots sacrificats.

LA DÉCADA ABSOLUTISTA (1823-1833)

LA TORNADA AL VELL RÈGIM

Com acabem de veure, la reimplantació del Vell Règim a la nostra vila és anterior a la capitulació d'un dels darrers baluards del constitucionalisme, la plaça de Figueres, i és imposat probablement per l'entrada de les tropes realistes, a finals d'abril de 1823 (236). No podem oblidar, però, que el restabliment de l'absolutisme es recolza en l'ocupació del país per l'exèrcit francès del Duc d'Angulema, les darres unitats del qual romandran fins l'any 1828.

Com de costum, aquesta ocupació militar repercuteix sobre Castelló i els altres pobles de la comarca, si bé sembla que el nostre, pel seu prestigi i fama de benestant, sempre li pertoca pagar més. També com sempre, l'Ajuntament no deixa de queixar-se al·legant els danys causats per la guerra, així com la dolenta situació econòmica de la vila, tot fent professió de lleialtat a la nova situació política. De principis de 1824 és una instància enviada per les nostres autoritats locals a les superiors de Figueres protestant de l'obligació de subministrar «90 Gergones y 90 Mantas para las tropas francesas que quedan en el castillo de Sant Fernando de Figueras, según el reparto que se dice haberse hecho por reglas vecinales entre los pueblos del Corregimiento...» De moment se'n lliuren només 50 de cada classe, excusant-se en què «...el reparto, es injusto y desigual si se atiende al número de vecinos que contiene esta villa, que son poco más de 500, quasi la mayoría pobres miserables...» Per altre part, la nostra vila «...ha sido una de las que más han sufrido en alojamientos y otros cargos (237)...Que no bajan de ocho mil libras los pagos hechos a los ejércitos Realistas, durante la Resolución (238)».

Càrregues semblants són els subministres i prestacions portats a cap pels particulars a les tropes victorioses que a vegades són abonats i altres ho són menys. D'aquest segon cas tenim la petició feta per dos flequers a l'Ajuntament, demanant que se'ls paguin els subministres de pa fets «...para el socorro...de las tropas realistas...en ocasión de su tránsito antes de la entrada de las tropas aliadas en este Pays» (239). Del primer hi ha els transports efectuats a favor de l'exèrcit francès, l'any 1823, que importen 311'57 francs, encara que no siguin abonats fins un any i mig més tard i s'hagin d'anar a cobrar a Barcelona (240).

Altres seqüeles del triomf realista són les mesures preses contra els constitucionals, si bé no queda rastre en la documentació de detencions portades a cap contra castellanins. Pel que veurem més endavant no sembla que els constitucionalistes locals sofrissin gaires molèsties, ja que no tarden en ésser inclosos a les ternes anuals pel nomenament de càrrecs municipals. Tenim notícia indirecta d'algun exiliat (241), però l'únic exemple detallat ens prové de la queixa que, a finals de 1823, fa

un Tinent coronel, ex-cap d'una companyia de la Milícia Nacional, a l'Ajuntament castellaní protestant contra l'embarg que se li ha aplicat de dues cases de la seva propietat, «...por servir en el Ejército Constitucional» (242).

EL RESTABLIMENT DE L'ADMINISTRACIÓ LOCAL ABSOLUTISTA

El restabliment de l'absolutisme significa per a Castelló la tornada al tipus de govern anterior al Trienni (243). Així doncs, d'un Ajuntament nomenat per elecció restringida retrocedim a un Ajuntament nomenat per l'Audiència de Barcelona, com autoritat superior del Principat, entre les ternes proposades pels consistoris cessants. L'única diferència és que ara, i des de 1828, en lloc de batlle, tindren un «Alcalde Mayor» que, pel que coneixem documentalment és un foraster de cognom castellà (244), nomenat directament per les autoritats de dalt, sense necessitat de terna, i actuant com a representant d'aquelles. Aquest Alcalde ho es de «su villa y partido» i a més procedeix com «encargado de su policia» (245). Per sota aquesta primera autoritat, el Regidor 1er o Degà actua de «Vice-Alcalde Mayor» en absència o substitució de l'Alcalde.

Respecte als Regidors, es reserva el primer lloc —Regidor 1er o Regidor Decano— als propietaris (hazendados) i gent de professions liberals (246). Però durant els primers anys de la Dècada, per considerar tal vegada que la majoria de la gent de carrera de Castelló era desafecta al Règim, amb prou feines se'n troba cap en les propostes de terna, i tots els càrrecs es reserven, de fet, o a menestrals o a agricultors, ja siguin propietaris, petits propietaris més o menys independents (labradors) o parcers (parceros). Hem d'arribar a les propostes de finals de 1827 per a què els individus de professions liberals tornin a ésser proposats en el lloc que els correspon, junt amb els propietaris, en el grup de Regidor 1er i, en part també, en el de Regidor 2^{on}, apareixent alguns d'ells així mateix a les ternes de Diputats o Síndics (247). És probable que aquesta tornada dels homes de carrera al govern castellaní estigui relacionada amb l'aixecament dels «agraviats» i, després de la desfeta d'aquests darrers, amb un període més obert dins la Dècada.

Quant al protagonisme polític de les classes inferiors, les més nombroses, coneixem la inclusió d'algun de llurs individus com a regidor; almenys sembla confirmar-ho l'existència en les ternes de la denominació de «trabajador», que usualment significa jornalier.

Sobre les condicions idònies per ésser escollit posseïm una comunicació del Governador de Figueres senyalant les necessàries per a les ternes de l'any 1828; els proposats, segons aquelles, han d'ésser «personas honradas, de acreditada fidelidad al Rey N.S., de religiosos principios, que no hayan tenido tacha en el ominoso tiempo de la Constitución, ni en la criminal sublevación de esta Provincia (fa

referència a la revolta dels «agraviats»), pudiéndose incluir en dicha terna a los cesantes de los referidos cargos, recomendándose al mismo tiempo que sepan escribir» (248).

De totes maneres, i seguint la tendència detectada en la primera etapa Absolutista, ni uns ni altres sembla que tinguin massa afició a desempeñar càrrecs. No és estrany doncs, que els governants es queixin de trobar poca gent apta, tant més difícil quant, apart els desafectes —la majoria de gent de carrera— o dels que busquen exencions legals per a lliurar-se'n (249), es demana, com acabem de veure, que es sàpiga llegir i escriure, condició que, si per la tradició cultural castellanina hem de suposar relativament freqüent en els naturals de la vila, ho seria menys pels procedents de fora, molt nombrosos, com hem vist (250).

Les propostes, almenys des de finals de 1827, abans d'ésser enviades a l'Audiència, són informades per la gent de confiança de l'«Alcalde Mayor», generalment eclesiàstics, encara que també d'altres estament. Per exemple, les corresponents a l'any 1828 —destinades als nomenaments de l'any 1829— van informades pel Capíscol, el Prior del convent de Sant Domènec, el Guardià del convent de Sant Francesc i un tal Sr. Brugués; les de l'any següent ho són per un canonge, un dels dos rectors de la vila i un tal Josep Marca. Finalment les de l'any 1830, pels dos rectors —el de la parròquia de Santa Maria i el de Sant Joan Ses Closes— i per un advocat.

Sabem el nom dels components de la major part dels ajuntaments castellanins durant la Dècada, doncs posseïm completes les propostes corresponents als anys 1826, 1827, 1828, 1829, 1830 i 1831, així com els ajuntaments de 1824 i 1825. D'acord amb aquestes dades, hem d'arribar a les següents conclusions:

a) Fins les propostes de finals de 1827, és a dir, fins la liquidació de l'alçament dels «agraviats», no trobem en cap d'elles noms de gent de carrera per ocupar el càrrec de Regidor 1er, que sembla els corresponia de dret o per costum, ni cap altre.

Des d'aquell any les propostes tornen a ésser podríem dir-ne «normals», repartint-se les ternes de Regidor 1er entre els «Hazendados» i «Propietarios», per una part, i la gent de carrera per l'altre.

b) També el càrrec de Síndic Procurador, des de finals de 1827, passa en mans d'aquest grup o estament universitari.

c) Si analitzem en conjunt les 180 propostes corresponents als sis anys de 1826 a 1831, ens donen els següents percentatges de participació, respectius a cada un dels estrats que integren la societat castellanina d'aquest temps:

Professions liberals	12	%
Propietaris	14	%
Artesans, botiguers, menestrals	50	%
Agricultors independents («Labradores», «hortelános»)	18	%
Cortalers («parceros»).....	5,5	%
Jornalers («trabajadores»)	1,1	%

ABSOLUTISTES I LIBERALS A CASTELLÓ

No coneixem amb exactitud el pes que cada un d'aquests dos grups polítics posseïa a Castelló, si bé sabem l'existència d'ambdós, així com també —cosa vella— els dels especialistes en canvis de camisa. Si fem cas del primer Ajuntament realista, els partidaris del Vell Règim serien nombrosos a la nostra vila, doncs, segons diuen: «...se podia gloriar de haber sido una de las poblaciones que, con particularidad, se ha distinguido en favor de la justa causa del Rey y del Altar...». Tinguem en compte, però, que aquesta frase forma part d'una petició a les autoritats de Figueres, destinada a exhibir mèrits perquè rebaixin les prestacions militars. Aquest partit absolutista tindria com a nucli més adicte la nombrosa clerecia local.

Més informació tenim sobre els integrats en el camp liberal, dintre del qual militarien bona part dels homes de carrera, com ho mostra la següent comunicació dirigida pel primer Ajuntament a la superioritat; diu així:

«Haviéndose convocado este Ayuntamiento para tratar lo conveniente sobre el particular, después de examinados el carácter y circunstancias que deben acompañar a los nuevos nombraderos, singularmente su conocida probidad y adhesión a la justa causa del Rey N. Sr., han quedado sobremanera perplecos y absortos al reparar que se hacia del todo imposible la tal elección con el supuesto que en toda esta villa no ecsisten sujetos idóneos y cual desea el Gobierno para tan perfecta elección, pues todos los que por su estado podrian concurrir en aquella, todos absolutamente son sospechosos al Pueblo por su conocida adhesión a la causa revolucionaria, en tanto que de los mas se sabe mantienen todos los dias reuniones ocultas o clubs y dan pruebas nada equivocas de que sus deseos se dirigen a derribar el sistema Realista y entronizar el revolucionario...» (251).

Sembla confirmar aquests testimonis tan desfavorables el fet que durant els primers anys de la Dècada, la major part dels homes de carrera castellanins són exclosos de les ternes, quedant marginats del poder local. Hem d'arribar a la derrota dels «agraviats», com hem vist, perquè tornin a ocupar càrrecs, sobretot durant els anys immediatament posteriors a dita rebel·lió, és a dir, de 1827 a 1830. Aprofitant llavors la reacció ferrandina contra els seus mateixos, els liberals s'infiltrarien en el govern municipal.

Aquesta infiltració ve recolzada, de temps, per realistes moderats (252) o oportunistes (253), però és denunciada pels realistes purs. Un primer toc d'alarma es detecta en els informes donats a l'«Alcalde Mayor» per algunes autoritats eclesiàstiques locals, especialment pels superiors dels convents de Sant Domènec i de Sant Francesc, que coincideixen en rebutjar gairebé en llur totalitat les ternes proposades per l'any 1829, encara que una altra autoritat eclesiàstica consultada —el Capiscol— sigui d'opinió contrària (254).

Però la bomba cau en ocasió de les propostes fetes l'any 1830 per la composició de l'Ajuntament de l'any següent. Un capellà, Gabriel Brancòs, i el «Teniente de Seguridad ppla.», Josep Begudà, envien al Capità General del Principat un informe completament desfavorable sobre les anteriors propostes; diu així:

«Animados con los honorificos loores de fidelidad nos creemos obligados poner a conocimiento de V.E. por la nota que le incluimos, los sujetos que este Ayuntamiento ha venido con descaro audaz, en elegir para la propuesta del año 1831:

Exmo. Sr.

El monstruoso escándalo que se experimenta en esta villa de Castelló de Ampurias acerca las propuestas relativamente a los Ayuntamientos desde el año 1827 inclusive, hasta el de 1831 que se ha manifestado al público a mediados del expirado mes, me mueve, Exmo. Sr., impulsado del puro amor que en todas épocas he manifestado en conservar los sagrados derechos de la Religión, Rey y Patria, a poner en conocimiento de V.E. unos hechos que hacen estremecer a todos aquellos buenos españoles amantes del Rey y de la felicidad pública. Con estas tan ecsacrables propuestas se insulta tacitamente a todos los que por su buena opinión y conducta tienen acreditados su amor y adhesión a la causa legítima, al paso que es un soez desprecio, mofa y escarnio de las reales disposiciones vigentes en esta parte sobre Ayuntamientos en las que se manda a todas las autoridades del Reyno que bajo su responsabilidad no encarguen comisión alguna a personas no solo que hayan pertenecido a la Milicia nacional, sino que ni aun aquellas que tengan solo el concepto de constitucionales, y si a sujetos amantes de los soberanos derechos.»

Dejando aparte los individuos que sirvieron en los Ayuntamientos de los años 1827, 28 i 1829 y siguiendo aquel adagio que «nemo dat quod non habet», en prueba de que el presente Ayuntamiento no podía hacer cosa buena sepa V.E.: Que Dn José Ant. Nouvilas, Regidor Decano en el presente año, en el año 1823, luego de haber entrado los aliados, fue dado en las listas de constitucionales de esta Villa insiguiendo orden superior.

Fue otro de los comisionados por los constitucionales de esta villa para pasar a Gerona a fin de hacer venir en ella el Regimto. de Leon, para defender la libertad del sistema constitucional, de los que se siguieron los desastres y calamitosos sucedidos en el mismo año como fue la prisión y muerte de ocho individuos de los mejor considerados en la citada villa.

Damián Budó, regidor 2º, fue tambien dado en la lista por liberal ecsaltado, pues lo confirman los hechos siguientes: el de haber sido Alcalde constitucional en 1823 y habiendose ofrecido haber de registrar una casa de realistas, sospechosa de que habia allí facciosos (que decian ellos) y habiéndose dejado el oficial que lo registraba con una porción de tropas, un puesto sin registrar, dicho Alcalde Budó se lo advirtió al oficial, pensando que allí estarían.

Pedro Canet, Regidor 3º, a pesar de que en 1825 mereció ser Bayle, porque era voluntario realista, con todo consintió que se borrarán las notas mas principales e infames de los constitucionales de esta Villa, que estaban escritas en un libro muy custodiado en la Casa del Común de la misma, de lo que se ha seguido una mutua y

estrecha amistad con los liberales y una decidida separación de los Realistas; y lo confirma el haber sido separado del destino de Teniente Ayudante que era de la Compañía de Voluntarios Realistas, en la nueva reorganización de dcha. Cia.

Narciso Vidal, Regidor 4º, Sebastián Junyer, Regidor 5º, y Ramón Martí, Regidor 6º, son tenidos y reputados publicamente por constitucionales, pues su trato y comunicación es con ellos, a mas de que el último tiene dos hermanos que pertenecieron a la milicia voluntaria y hoy dia son refugiados en Francia.

Dn. José Marqués, Diputado 1º, fue oficial de los Milicianos voluntarios de la Ley, y era tanta su adhesión que tenia gravado en el puño de su espada la inscripción de constitución o muerte; fue otro de los dos comisionados para hacer venir en esta Villa el Regto. de León y fué Regidor en el año de 1822.

Narciso Vidal, Diputado 2º, por ser un ignorante, es incapaz de ejercer ningún empleo de república, por ser fácil de ser sobornado por los malos.

Agustín Policarpi, Síndico Procurador, está dado al Gobierno por constitucional ecsaltado, y efectivamente lo es pues su trato familiar es con los liberales y se sabe contribuyó tambien al pago de los Migueletes de Puigvalí.

Dn. Sebastián Brugués, Síndico Personero, no solo se le observa un continuo roce con los constitucionales, si que también tiene pendiente cierto sumario en el Real Acuerdo, con motivo de haber tenido una reunión de gente sospechosa en su casa.

Así es que el arriba indicado Ayuntamiento ha venido en proponer para el año de 1831 un Ayuntamiento de sujetos que la mayor parte de ellos son incapaces e indignos (según Rs. Ordenes) por lo que resulta de las notas siguientes.

Dn. Joaqn. Sabater, puesto ẽn primer lugar para Regidor en la propuesta de 1831, a mas de que fue oficial de milicianos, siempre se le ha observado un continuo roce con los liberales mas ecsaltados, es tenido por tal publicamente; es otro de los que se cogieron clandestinamente reunidos en la citada casa del Dr. Brugués y de consiguiente sumariado. Pagava para los Migueletes de Puigvalí.

Fue uno de los mas adictos al sistema de Napoleón y ultimamente en el año de 1827 siendo Bayle de esta Villa, entregó a un oficial de Cavalleria que se hallaba en esta una lista de 17 o 18 individuos de los mas adictos al Rey y entre ellos 8 o 9 Eccos [eclesiásticos] diciendo a dcho. oficial que debía vigilar sobre su conducta por sospechosos al Gobierno, todo lo que prueba su deprebada intención.

Paulino Martí y Macelis, su trato común es con los liberales y según la voz pública es otro de ellos.

Franco. Colomer fue entregado al Gobierno en la nota de constitucional; es otro de los que contribuia para mantener la Cia. de Puigvalí y su trato común es con los liberales.

Narciso Colomeda es otro de los dados en la nota de constitucionales ecsaltados, a mas de que se sabe que conservó por mucho tiempo (y aun puede que se le encontraria) en su casa, un pedazo de la lápida que se derribó, delante de la cual hazia sus devociones con sus hijos, y pagaba tambien para sostener la Cia. de Puigvalí.

Jacinto Agramont fue uno de los mas adictos al Gobierno de Napoleón, pues gozó un empleo público durante aquel; fue ecsaltado constitucional; por haber sido Regidor en aquellos años; por haber contribuido al pago de los Migueletes de Puigvalí;

por ser entregado en la nota de los liberales y finalmente tiene un hijo en su casa que fue miliciano voluntario.

Pedro Monsuñer fue alistado miliciano voluntario, pero se separó para agregarse a la Cia. voluntaria de la Ley, para poder obtener el empleo de oficial; fue dado al Gobierno en la nota de liberal escaltado; pagaba por sostener los de Puigvalí y se le han oído varias expresiones seductivas.

Jayme Fuxà es conceptuado por liberal según la voz pública; fue dado al Gobierno por tal, sirvió de Regidor en los años de la Constitución y pagaba para los de Puigvalí.

Franco. Tomàs es reputado por liberal publicamente; fue entregado en nota al Gobierno por tal, a mas de que tiene un hermano que fue miliciano voluntario, cual en el día se halla desterrado por ser sospechoso en la última ocurrencia, que vivía en su casa, y haber tenido reuniones sospechosas en su taller.

Miguel Brugat, según la voz común es tenido por liberal, por ser su trato con los liberales y habersele oído decir que con un cura había bastante en Castelló y que lo demás era supérfluo.

Salvio Oliveras es tenido por público constitucional y estuvo gran parte en el castillo de Figueras, siendo sitiado por los Realistas.

Joaquín Ramió es reputado por constitucional y entregado como tal al gobierno; a mas de que se le observa un continuo trato con la familia de Franco. Duran, hoy día refugiado en Francia.

José Bordas, Ramón Comas, Juan Serra, Pedro Martir Pagés, José Casadevall, Ramón Viñas y Joaquin Compte todos estos gozan de opinión constitucional.

Franco. Pujol, Franco. Font, Estevan Casas, Estevan Poch, Juan Arlà y Pedro Genís, estos no han dado a conocer su opinión.

Franco. Hugas, Domingo Badosa, Salvio Martí, José Arola y Miguel Quintana, son Realistas.

Secretario del Ayuntamiento, desde el año 1827, Romualdo Miroso, miliciano voluntario que fue en el tiempo de la Constitución.

Juan Casadevall, que iba en primer lugar para Síndico Procurador, era también publicamente constitucional y dado al Gobierno como tal, pero ya es difunto».

La denúncia fa efecte i l'Audiència no sols obliga a l'Ajuntament a presentar noves propostes, sinó que imposa a cada un dels seus membres una penyora de «cinco libras francas. para penas de Càmera y gastos de Justicia» (255). Compungit, l'Ajuntament en ple es limita a dir que ha rebut «...con la mas respetuosa resignación la resolución de V.E.», tot anunciant que «...ha formado otra propuesta que, como en la primera, se ha desvelado en arreglarse con la mayor escactitud a la referida instrucción; y sin embargo que el Ayuntamiento se ha visto en los mayores apuros en escoger para la segunda propuesta de las clases no exentas tantas personas como son necesarias para todos los empleos del Común de la Villa, no puede lisongearse de haber acertado del todo, mayormente ignorando en lo que ha faltado en la primera...»

En resum, de tot aquest tripijoc, hem de concluir que, malgrat l'existència a Castelló d'un important nucli constitucional, probablement pel pas del temps i els desenganys produïts en certs sectors per la radicalització final del constitucionalisme, aquell representaria un element menys perillós del que alguns realistes creien. Per altra part, donat el gran nombre de càrrecs i la rapidesa de llur rotació, la marginació política de l'estament professional, creava un buit difícil d'omplir, sobretot tenint en compte que aquells altres que per llur cultura pòdien substituir-los —els clergues— careixien d'accés a les funcions polítiques.

No és estrany doncs, que una vegada fetes les segones propostes mencionades suara, una de les persones consultades, el Dr. Josep Casadevall, individu que hem de considerar lligat al sistema realista, exposi la seva opinió de la següent manera: «...todos los propuestos son de buena conducta moral y política y adictos a la soberania de S.M. (que Dios guarde). Mas cumpliendo cual debo, no puedo dejar de decir a Vd. que a ninguno de los individuos propuestos para obtener dichos destinos, considero con la capacidad, idoneidad y experiencia necesaria para el desempeño de sus respectivos empleos...»

LA DEFENSA «DEL TRONO Y EL ALTAR»

Des del primer moment de la victòria realista contra els constitucionals es prenen mesures per assegurar la pervivència del restaurat absolutisme i reprimir els intents revolucionaris dels adversaris. Com que sobre aquest apartat la documentació que posseïm és escassa, ens limitarem a aquells fets dels quals tenim referències directes o indirectes.

A) ELS VOLUNTARIS REALISTES.— De la mateixa manera que en el Trienni s'organitzà una «Milícia Nacional», encarregada de defensar amb les armes el nou règim, ara es crea un cos de «Voluntaris Realistes», rèplica de l'anterior, però destinat al manteniment de l'absolutisme.

Apareix, segons Artola (256), per ordre de 10 de juny de 1823 i compta amb agrupacions en la major part dels pobles del país, entre ells Castelló. La seva finalitat és «combatir a los revolucionarios y los conspiradores y exterminar la revolución». Per a formar-ne part cal justificar «buena conducta, honradez conocida, amor a nuestro soberano y adhesión decidida a la justa causa de restablecerle en el trono y abolir enteramente el sistema constitucional» (257).

Poca cosa sabem de l'existència d'aquesta milícia a Castelló; gairebé només notícies indirectes, com, per exemple, la petició que fa un castellaní d'ésser nomenat infermer de l'Hospital al·legant com a mèrit l'haver-se allistat a «las banderas Realistas, a las que sirvió para defender el Trono y el Altar, hasta la entera libertad de nuestro

adorado monarca» (258). O bé la cita que se'n fa en la denúncia contra les propostes de terna de l'any 1830, mencionada en el capítol anterior, quan, parlant d'un regidor, afirma que va ésser «separado del destino de Tenient Ayudante de la Compañia de Voluntarios Realistas en la nueva organización de dcha. Cia.» (259). Una altra menció es troba en el llibre d'actes de l'Ajuntament, corresponent a l'any 1820 on, en parlar de la subhasta de l'arbitri d'un ral de billó per cada bót de vi entrat a la població, s'aclara que va destinat a «atender el equipo y armamento de los Voluntarios Realistas por lo correspondiente al año próximo...» (260).

B) LES MESURES DE SEGURETAT.— La vigilància per evitar el reeiximent del Règim constitucional s'exerceix no sols sobre les persones sinó sobre tota mena de material imprès favorable a les idees liberals o contrari als principis religiosos i morals del Catolicisme. D'aquesta mena és la troballa d'un bagul, en una casa prop les carnisseries del Comú, contenint «algunos tomos de las actas de las discusiones de las Cortes, papeles impresos y manuscritos, Poesia y otros papeletos y algunos de dchos. libros escandalosos con láminas indecentes y otros escritos también indecentes» (261). El descobriment es comunica al Governador de Figueres —en aquest temps el general Caamaño, a qui aquella ciutat dedicà un carrer— el qual mana que se li envii el bagul el més prompte possible.

Altres mesures de control —continuació de les preses per primera vegada durant l'ocupació napoleònica i, després, durant el Trienni Liberal— són l'exigència de salconduïts o «passaportes para el Interior», de duració variable, però generalment entre un i dos mesos, i que l'interessat ha de presentar a les autoritats del lloc on pernocti «por su refrendación». Costen quatre rals, però a vegades porten la indicació: «gratis por ser pobre» (262). Dintre aquest apartat cal incloure també les «cédulas de permanencia» i les «cartas de seguridad», mencionades en el comunicat de la sub-delegació de Policia de Figueres i el seu partit, dirigit al batlle de Castelló.

També cauen dintre l'àmbit de la vigilància policial els avisos sobre possibles retorns d'exiliats a França, com la nota enviada per l'Intendent de policia de Figueres al batlle, en la qual es fa avinent que: «si llegasen a penetrar en el distrito de su cargo... los refugiados en Francia, el Pbro. D. Ydelfonso Medrano, capellán que fué de un Regimiento constitucional, D. Ramón Soler y D. José Carrera y Ferrer, este último desterrado para siempre de la Península... que según noticias tratan de volver al Reyno, procederá a su captura».

Aquella vigilància no s'exerceix només sobre els desafectes al règim, sinó com és natural, sobre tota mena de marginats socials. En un imprès de l'any 1826 es demana notícia d'una sèrie d'individus, dels quals es descriuren les senyes, a fi que «...si existiesen en este distrito

del cargo de V... serán arrestados sin dilación». Entre ells hi ha un veí d'Ullà, «fugado de la carcel de Gerona», molts soldats desertors, entre altres, un de la «brigada suiza del ejército francés»; un lladre implicat en un robatori de «varias alhajas de plata sobredorada...», un mariner «fugado del bergantín americano «Enrique», un homicida, «que asesinó en su selda al Padre superior del Convento de la Merced, de Barcelona», i fins i tot dos germanis, un de 17 anys i l'altre d'11 fugats del domicili patern (15 setembre 1826) (263).

C) EL RECOLZAMENT A LA RELIGIÓ.— El reforçament al Vell Règim, apart de les mesures de seguretat, s'estén al foment de les pràctiques religioses, conseqüència de l'estret lligam entre tron i altar. Un exemple és la circular enviada al nostre Ajuntament per l'Intendent de Policia del Principat, en la qual diu: «Por Real Orden del 31 de marzo último, se manda que con motivo del jubileo del año Santo no haya funciones teatrales, corridas de toros, bayles ni otras diversiones públicas... hasta el 21 de mayo» (15 abril 1826) (264).

També és d'aquesta etapa la imposició, per part de les autoritats eclesiàstiques de Girona, de la redacció de les partides en els llibres parroquials de Baptismes, Òbits i Casaments, en llengua castellana. El 2 de maig de 1826, el bisbe Manuel Calleja en la seva visita ordena que, «en adelante así estas partidas [fa referència a les de Baptismes], como las de Matrimonio y difuntos, siendo como lo son unos testimonis fehacientes ante los Tribugales del Reyno, deben presentarse y redactarse en lengua castellana, ya por que este es el idioma del Gobierno, ya tambien por conformarse en esto a las repetidas Rs. Ordenes y ya, en fin, para evitar dudas, errores, gastos y trabajo en las traducciones que necesariamente han de tener que hacerse...»

REPERCUSSIÓ DE L'ALÇAMENT DELS «AGRAVIATS»

La defensa del Règim va dirigida no solament contra els defectes d'esquerra —els lliberals— sinó també contra els de dreta o realistes purs que, l'any 1827, donen lloc a un alçament armat estès sobretot per la muntanya catalana i de manera especial per la zona de Manresa, Berga, Vic i Olot. A l'agost cauen en poder dels rebels Berga, Solsona i Olot, precipitant la vinguda a Catalunya de Ferran VII, a finals del mateix mes; després d'un decret d'indult pels que es sotmetin, la repressió del moviment passa a mans del ferotge comte d'Espanya, que posa fi a la rebel·lió la tardor del mateix any.

Les repercussions d'aquests esdeveniments arriben també a la nostra vila, allargant-se fins l'any següent. Una prova tenim en la nota enviada pel Subdelegat de Policia de Figueres al nostre batlle indicant-li que «puede dar la cédula de permanéncia a los sublevados indultados de esta vecindad» (10 maig 1828) (265). O bé en la carta de l'alcalde de Cadaqués preguntant al de Castelló sobre la «conducta, fama y genio

de Benito Albreda, albañil...», procedent de Castelló «... sirviéndose también expresar si fue o no otro de los unidos con los sublevados del año último...» (10 de juny 1828) (266).

Probablement fa referència a fets violents que tenen lloc en les nostres terres en ocasió de l'alçament dels «agraviats», la nota del llibre parroquial d'Òbits, redactada en els següents termes: «Dia 30 agost morí de cop de pistola que li donaren, Damiá Compte, de edat 23 anys, natural de Garriguella» (267).

Per fi i lligat als mateixos esdeveniments és l'acord pres per l'Ajuntament el 6 de gener de 1828, de nomenar «... comisionados para presentarse a Barcelona a rendir homenaje a S.M. de su amor y fidelidad y le feliciten por el plausible resultado que ha tenido su venida a esta provincia, librándola de los horrores en que el genio del mal la habia abismado...» La propòsta va firmada no solament per tots el consellers municipals, sinó també pel rector Rvd. Miquel Sala (268).

REFLEXIONS D'UN CASTELLONÍ DE SENY

Davant tants esdeveniments insòlits que tocà viure a la generació d'aquest mogut primer quart de segle —tan diferent de la plàcida vida del segle divuitè— no ens estranyaran les consideracions que un propietari castelloní anota en el seu «Llibre de censals» i que enfàticament titula «Advertencia a los esdevenidores». Després d'explicar de manera general les peripècies de la Guerra de la Independència i el seu final, comença a filosofar sobre les circumstàncies:

«Los buenos españoles, al paso que estaban gozando de la mayor alegría por acabarse de restaurar la España y salir de las garras del ambicioso Napoleón, estaban deseando, o mejor diré, esperando la recompensa de tantos trabajos, pero como por desgracia los hombres que habian contraido méritos en esta lucha eran tantos, la España no tubo medios para poder recompensar a tanta gente; de todo esto resultó un descontento casi general; de consiguiente tenemos dos clases de gente, que las dos componian la nación española descontenta; la primera porque no se verificó la conquista de España por la Francia y la segunda porque no fue gratificada por el mérito que habia contraído por la reconquista de la España.

Dende el año quatorse hasta el año veinte la España fue gobernada por Dn. Fernando VII (que Dios guarde) y no contentos los españoles, una porcion intentaron hacer renacer el modo como se habian gobernado durante la lucha con los franceses por no tener Rey; todo el pueblo español abrasó aquel régimen, aunque muchos lo abrazaron para no ser malmirados, otros para conservar sus empleos y otros lo abrazaron con tal exaltación que se hacían aborrecidos de aquellos que lo habian abrasado con aquella moderación que corresponde a todo súbdito y que al mismo tiempo desean el orden y quietud en sus casas.

La mayor parte del pueblo español se habia creído que con aquel régimen la España volvería a ser feliz. Pero sea que aquel modo de gobernarse no se adaptó al genio de las gentes, o bien que los que habían de dictar las leyes no eran capaces para

ello, o bien que obraban con malicia, sucedió que al cabo de pocos meses no hubo sino descontento en España y otra vez se sucitó por una porción de españoles que se restableciese el gobierno antiguo, esto es que la España fuese gobernada por un Rey absoluto.

Dende este momento la España entró en una guerra intestina, que no se comían sino desgracias ya por los que defendían el sistema llamado constitucional, ya por aquellos que querían ser gobernados por un Rey absoluto. Eran tantas las desgracias que en el término de un año y medio se cometieron, que si hubiese durado mas, habria sido preciso a los habitantes pasíficos de los pueblos a abandonarlos. Pues continuamente el hombre que se consideraba que tenia dinero era preso y tenia que dar el dinero que le pedían o verse atormentado de anormes tormentos. Tambien eran presos y atormentados los que se consideraban Constitucionales. Mi padre (que al Cielo descanse) fue preso por los Realistas, como y tambien el Sr. Domingo Negre, el Sr. Antonio Nouvilas y el Sr. José Darner. Los Constitucionales se llevaron ocho personas y al cabo de poco tiempo fueron víctimas varbaramente sacrificadas; ya he dicho que fueron muchas las varbaridades que se cometieron por una y otra parte: y gracias a Dios eterno entraron los franceses y cortaron nuestra lucha poniendo al Rey en sus plenos dominios y disipando enteramente el egercito constitucional.

Y así el que se mete con partidos siempre tiene disgustos y por consiguiente no te metas con ellos si quieres tranquilidad; obedecer siempre a aquel que mande y nada mas. Mas tengo que advertirte a tu lector que en el caso que vengan guerras, amenos que sepas que el enemigo lo mata todo, no te ausentes de tu casa; porque si te ausentas te sucederá que tendrás que guardar las otras casas (?) y perderás tus caudales y despues de perdidos tambien tendrás que volverte; y entonces, que dolor! La esperiencia me lo a hacreditado bien y es la desgracia de esta casa; pues en dos guerras dos veces lo hemos perdido todo; es verdad que en la primera quando volvimos los enemigos ya estaban fuera, porque como durò poco, el dinero que tenían mis padres adelantado vastó por todo aquel tiempo. Pero en la segunda tubimos que volvernos en nuestras casas y caer en manos de los enemigos por su duración...

...Echa en Castelló a los 15 de febrero de 1826. Pedro Garrigolas».

NOTES

- (1) A. Compte: «La Guerra de Successió vista des d'un petit nucli urbà empordanès» en «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» nº 25, año 1981.
- (2) Per acabar de discernir la preponderància de Figueres sobre la comarca empordanesa, ja a finals del segle XVIII, veiem el que diu el viatger Francisco de Zamora sobre els seus mercats: «... El mercado de Figueras, por su situación y por la abundancia de oficios que hay en el pueblo, es quizá el más concurrido de Cataluña y digno ciertament de verse. Dura muchas horas; es general en todo el pueblo, con muy buena distribución sobre toda clase de venderia, abundando toda clase de comestibles y géneros. Nosotros pusimos más cuidado en los que introducen los franceses, que son cerdos pequeños, y se llevan ajos, pesca salada, vellones y otros géneros de este metal, pañuelos de seda y pintados, y mucha sal. Hácense en este mercado grandes contratos de aceite, aguardiente y vino. Es singular la venta de planteles de hortaliza que hacen las mujeres de Vilabertrán, de los mismos huertos que ellas han cultivado...» Francisco de Zamora: «Diario de los viajes hechos en Cataluña» edició a cura de R. Boixareu, Ed. Curial, Barna 1973.
- (3) F. de Zamora: op. cit.
- (4) Fa referència a les sitges que encara avui es troben a vegades sota el sòl del Passeig o Plaça del Grà.
- (5) Al·lusió als dissortats anys de principis del segle XVIII, corresponents a la Guerra de Successió i les anteriors de finals del segle XVII, durant les quals Castelló sofrí grans danys, tant quant a destruccions materials, com a gravoses ocupacions de tropes i contribucions de guerra, que arruinaren la població. (v. A. Compte: «La guerra de Sucecció etc.» op. cit).
- (6) Les «tunes» són subterranis existents encara sota el convent de Sant Agustí i on no fa gaire anys s'hi instal·là un negoci de producció de bolets.
- (7) Suposem que aquests voladors serien les galeries tapades o «tampaniles» de les quals ens parla el síndic personer com a perillosos per la seguretat circulatòria dels carrers. De manera semblant al que encara es pot veure en alguns pobles de Castella, es tractaria de galeries corresponents al pis o pisos, fetes de maons o de guix i canyes, travades per taulons de fusta o posts i que sobresortien de la façana general de les cases, avançant sobre el carrer.
- (8) Recordem que els portals que donaven entrada a Castelló eren, per ordre correlatiu: el Portal Nou, prop la Casa Gran, el de la Gallarda, el de Sant Francesc, (al camí de Roses) el de Sant Jordi (al carrer de Mar) el del Forn de Baix, el d'En Cabra, que portava vers el «Pas de les Escales», el de Predicadors, en l'actual carrer A. Agramunt, i el de la Verge Maria, vora el convent de la Mercè.
- (9) «...calle que va de la plaza del Azeyte al portal derruido llamado d'En Cabra...» (Registro de Sobreposats», 16 març 1806. «...cerca del portal antiguamente en Calabró y oy de San Jorge, demolido» (Id. Id. Id. a. 1772)
- (10) Encara avui pot veure's el tros edificat del seu elegant claustre, dins el gran pati annex a la casa Nouvilas.
- (11) En el cens de Floridablanca de 1787 sols s'anoten quatre malalts, sis servents i un «empleado».

- (12) El Sr. Intendent de Figueres apremia als «Administradores del Hospital de Pobres» perquè fixin el valor de cinc cases i un solar, pertanyents i anexes al dit hospital. Sobre el solar es diu: «hallarse cubierto con arcos de piedra picada...»; quant a les cinc cases s'afirma que «...se hallaban en los claustros del Santo Hospital», i que «se incorporan al quartel que se hizo en el terreno Valdío de dicho Santo Hospital» (paper solt dintre el llibre de «Cuentas de Propios y Arbitrios»).
- (13) El nom de Carrer de la Neu, que encara porta, sembla confirmar-ho.
- (14) Probablement n'hi havia més, però en trobem citada una: «...la fuente se halla del mismo modo que antes de la destrucción de los franceses» («Libro de Registros 1800-1804»)
- (15) «Abeurador que dit Ajuntament ha fet construir cerca lo portal del convent de Sant Francesc» (22 març 1802).
- (16) Per exemple les queixes del Síndic Personer, ja mencionades: «...Repetidas veces he puesto a Vd. al corriente de la peligrosa ruina que están amenazando los tampaniles tan antiquísimos como lo es esta nuestra villa que regentamos...» («Libro de Registros» set. 1802).
- (17) v. «Un municipi empordanès sota el Vell Règim...», pàg. 28.
- (18) «...junt a la casa que té al carrer de Sant Domingo» (Registre de Sobreposats» a. 1797. «...Arrabal llamado de Sto. Domingo» (Libro de Acuerdos 1825-1830). «...Paratge anomenat arrabals de St. Domingo» (Arx. Sagristia: papers solts)
- (19) «...casas que están... frente al Paso de las Escalas y cerca del portal llamado d'En Cabra...» («Libro de Registros 1800-1804»).
- (20) «...calle llamada del mar» («Libro de Acuerdos 1825-1830»).
- (21) Per exemple, coneixem l'amplada que havia de medir la carretera de Roses: quaranta pams, és a dir, vuit metres. («Libro de Acuerdos 1825-1830»; 21 abril 1826).
- (22) Es publica a so de trompeta «en la Plassa pública dita dels Homes» i es fixa en un dels cantons, un pregó en el qual, seguint ordres de la superioritat, es mana a tots els que posseeixin camps que voregin les carreteres que surten de la vila, que en el terme de 10 dies «tinguin recompostes dites carreteres, de manera que siguin transitables i les aigües escorregudes». Els que no compleixin l'ordre se'ls imposarà la pena de 10 lliures. Les carreteres que s'indiquen són: a) la de Sant Pere Pescador, pels Pontarrons; b) la de Roses, per la Caseta de l'Estany; e) la de Fortià. («Registro de los años 1782 hasta 1789 inclusive» a. 1789).
- (23) «Registro de negocios»: 10 abril 1826. S'elegeix i es nomena barquer del riu de la pnt. vila a Ramon Oliva, jornalier. Les condicions principals són:
- a) Ha de tenir la barca en el Pas dit de Roses, per travessar el riu. Quan no hi hagi prou aigua per passar en barca hi posarà una palanca.
 - b) Els habitants de Castelló seran passats de franc. Els forasters pagaran «un cuarto por persona, per cada viatge.
 - c) Estarà a la barca des de mitja hora abans de sortir el sol a mitja hora després de pondre's.
 - d) el barquer tindrà també una barca en el Pas de les Escales «siempre que las avenidas no permitan pasar a los carruajes de una caballeria; en tal caso no podrá el barquero cobrar mas de media peceta por cada carruaje de una caballeria, no llevando nada». Si va carregat valdrà una pesseta. Quant als forasters s'estableix que cobrarà «lo que se ajuste con ellos».

e) Com a compensació l'Ajuntament li abonarà cada mes tres quarteres de blat. També se li promet una peça de terra en el Vernar, pagant els terços.

Hem de suposar que la barca al Pas de les Escaltes hi seria degut al mal estat del Pont Vell, freqüentment intransitable.

- (24) «...el camino que guia desde Rosas a esta villa, Figs. y otras partes» es troba «absolutamente intransitable» i, per tant, «queda cortada la comunicació de esta villa con la de Rosas». Per evitar aquesta situació es proposa construir «tres puentes altos y firmes, de buena mamposteria en... tres distintos sitios...y por donde pudiera fluir y correr el agua del Estanque en casos de avenida del rio Muga...» Arx. Sagristia: «Registre d'instàncies de l'Ajuntament» Es tracta d'una col·lecció d'instàncies, enquadernada, que porta en el lloc la notació: «Nº».
- (25) «...Algunas personas havien passat ab carretas carregades... per lo Pont del riu Muga no obstant esser privat per estar dit Pont mol malament, que amenaça ruina en alguna de sas Arcades» («Registro de los años de 1782 hasta 1789 inclusive»).
- (26) «Croquis o configuración de la villa de Castelló de Ampurias y sus inmediaciones... 2 Enero de 1809». Mapa existent en el «Servicio Geográfico del Ejército», Madrid.
- (27) Donem aquí les gràcies al Sr. Pelai Negre per haver-nos ajudat, amb la seva preuada opinió, a localitzar els cortals citats en la documentació amb noms avui desapareguts.
- (28) «...Joseph Quilmetas, empleado en la Administración del Correo de esta villa...» («Registro de los años de 1782... etc. a. 1787»).
- (29) «... al veure lo general [francès] que casi toda la gent se avia expatriat, concedí tres dias de pillatge, y otras dos que, per no haveri Comandant de la Plassa, succeí el mateix desordre, en los que saquejaren no sols las casas dels expatriats, si que també igualment las casas dels que se avian quedat...» («Un document parroquial sobre la Guerra Gran» Mn. Salvador Pagès: «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» a. 1976).
- (30) Arx. Sagristia: «Registre d'instàncies... Nº», 7 febrer 1796. També ens dóna dates precises la relació del «Llibre de Baptismes»; així afirma que «los enemichs la deshabitaren ja en lo dia 28 d'agost... No volia Espanya que tornassem en nostras casas fins aver pres possessió de les fortalezas, y per aquest fi tenia cordó de tropas en lo riu Fluvià; esto no obstant, arribí en esta [es tracta del rector] als sis de setembre y en lo dia set limpiarem la Iglesia Parroquial...»
- (31) «... bien comprendimos, a nuestro regreso, que los que quedaron con los franceses procuraron aprovecharse de nuestra calamidad, apropiándose de algunos de nuestros... muebles y efectos» (Id. Id.: 9 octubre de 1796).
- (32) El memorial afirma que s'adjunta una «Lista certificada de las casas inhabitadas y de las que unicamente son habitadas por necesidad...», si bé no hem trobat la còpia d'aquesta certificació que s'uniria a l'original, enviat a la superioritat. (Id. Id.: 9 Oct. 1796). En el «Llibre de Baptismes» es concreta més: «...sens contar las casas dels cortals, casi todas enterament destruides, calculant rigorosament uns barris ab altres, de set casas ni avia una de habitable; las restants robadas o cremadas las fustas interiors, todas sens portas, ni finestras y a centas construïdes ab sostra de fusta han quedat ab la sola teulada; de manera que, no obstant de haverne adobat moltes, vuit mesos después de avernos repatriat se contan encara cent trenta set les deshabitadas que de arruinadas no las poden habitar; los cinch convents ab ses respectivas Iglesias enterament destruits en quant al interior...»
- (33) Les destruccions sofertes pel temple parroquial, especialment les corresponents a l'altar dels Dolors, les coneixem a més pel llibre de la Congregació del mateix

nom. Diu així: «...ab lo motiu de haver los francesos guañat nostras batherias de Llers, Mare de Deu del Roure y demás, y desfilar nostra Exércit a Gerona y dexar abandonat tot lo Ampurdà, se quedaren los llibres de la Congregació sens extraur-
 rerlos; en qual capella cremaren tots los banchs y bancades, portas de la Sagristia; las Calaixeras, dos Armaris, Taulas, Creu dels Improperis, Guió, Sibilas, creus i Improperis de la Professó, Carrossilla de la Mare de Deu, vestas, 3 Mare de Deus, las figuras del altar, misa y agradas; los dos altars de las Tribunas y Cor, Taulas de dit Cor, faristol y banchs y vidrieras de la Sagristia («Llibre hon constaran los noms y cognoms dels Congregants que hauran entrat prenent lo St. Abit de Nra. Sra. dels Dolors y Professat»). També en parla la mencionada relació del «Llibre de Baptismes» que diu: «De la nostra Parroquial... en ocasió de servir de magatzems, dels vint i cinch altars que verdaderament la advocabant, sols han quedat el dels Dolors y alguns pedassos dels de San Miquel, S. Pere, S. Joseph y S. Tecla però tots sense imatge de San...; les grans calaixeres de noguera ab que estava adornada la Sacristia, ascon de la aula Capitular, Arxiu de la Rt. Comunitat de Preberes, els ascons dorats de la Capella de la Sanch... les parets del cor, les seixanta quatre cadiras magnifiques ab sons respectius escons, coret per la música, tot de noguera... tot està arruïnat, cremat i destruït... Se ha conservat en esta Parroquial, per disposició y benignitat de Suret, un dels generals francesos, lo... Arxiu de la Notaria de la Rt. Comunitat de Preberes; però se ha perdut per enter lo Arxiu de la Notaria del Ex. Sr. Compte de Empurias i com també tots los Privilegis de esta vila y papers pertanyents a est Districte...»

- (33) b) Respecte al nombre de veïns desapareguts o absents tenim unes dades de la relació del «Llibre de Baptismes» que, si be semblen molt elevades, vénen avaladas per cites concretes; així diu: «...se troban a faltar en esta vila des de qe nos espatriarem fins ara, dia 28 abril de 1796 mes de sis centas personas, las que casi totas han mort y la major part en Torroella de Montgri, Verges y Bisbal...» I més endavant: «...en lo temps de guerra se ha atrasat esta vila de vuit cents habitants, com consta en les llistes de la Parroquia...» Malgrat que l'afirmació «com consta en las llistas de la Parroquia» sembla una prova gairebé segura del que s'afirma anteriorment seguim creient que la xifra de sis a vuit cents desapareguts definitius, equivalent a un 23% de la població castellonina, potser es excesiva i probablement inclourà morts o simplement absents temporals, aquests darrers més nombrosos que els primers —encara que el rector afirmi el contrari— que anirien reintegrant-se a Castelló de mica en mica. El mateix «Llibre de Baptismes» sembla confirmar l'anterior hipòtesi, ja que des de 1797 torna a presentar unes taxes no molt diferents dels anys immediatament anteriors a la Guerra Gran.
- (34) La relació dels danys soferts per l'església parroquial, exposada per la comunitat i enviada al Cabilde de Girona, per intentar ajuda a càrrec dels delmes que aquell cobrava, fou comprovada i trobada adient per un comissionat enviat a Castelló pels canonges gironins. (Arc. Sagristia: «Registre d'instàncies...» 2 set. 1796): «...como testigo ocular habrá podido quedar enterado de que no procedimos con exageraciones en las pérdidas y ruinas que de él —el temple— hicimos conmemoración...»
- (35) «Registre d'instàncies...»: 18 set. 1796
- (36) «Registre d'instàncies...»: 17 Set. 1803. Es parla del «permiso de reducir a Cultura cien vessanes de tierra del Vernar, de las concedidas para pastos de los ganados

- de dehos vezinos...» Es va concedir per dotze anys, amb la condició de que els fruits es destinarien «para los reparos del templo».
- (37) Els dirigents de la congregació dels Dolors i de la confraria de la Puríssima Sang exposen el desig dels confreres, a fi de reparar els estralls causats pels francesos, de «representar los pasos de la Pasion y Muerte de nuestro Redentor Jesu-christo...» (Id. Id. 17 de març de 1800)
- (38) «...lo dia 20 Abril de 1800, ab motiu de las novas imatges de Jesús y de Nostra Adolorida Mare, vingudes de Barcelona y depositadas en casa lo Rnt. Pauli Bahí, corrector de la Congregació... es feu una solemne processó per entrar-les a l'esglesia parroqual.
- (39) J. Mercader: «Felip V i Catalunya» «La Real Junta de Govern i Justicia, presidida per l'intendent Patiño es limità a prohibir la insaculació, ordenant la pròrroga indefinida de les autoritats locals en funcions o bé nomenant directament batlles i jurats de tota confiança. Les providències del Príncep Pio preceptuen: l'abolició de Congressos, Juntas i Assemblees de veïns en totes les localitats catalanes... Els poders de dits Consells Comunals quedarien, en conseqüència, refosos en el batlle i regidors, integrant estrictament ells el novell Ajuntament.»
- (40) Per l'interès que posseeix sobre l'evolució del govern castellaní en el trancurs dels temps, des dels seus orígens, volem incloure el següent text d'un dels llibres d'actes de l'Ajuntament: «Antes del reynado de Felipe V, los Propios del Común de esta villa y algunos Ramos de policia... havian sido de muchos siglos atrás gobernados por quatro cònsules (en lugar de los seis Regidores que en el dia existen), pero con cierta subordinación al Pror. Jurisdiccional, llamado entonces Gobernador, que ha tenido siempre V. Exa. en esta villa. Los cònsules se juntaban por si solos sin asistencia de vara ni de Justicia alguna y administraban y cuydaban los redditos de los Propios de este Común; pero sus cuentas siempre podian ser revisadas y lo eran la mayor parte de los anyos por dicho Pror. Jurisdiccional. Los cònsules sobredichos por si y por medio de los Sobrepuestos y almotacén cuydaban por via gubernativa de las servitudes y ramos de la Policia que hoy en dia tambien cuydan... Los quatro cònsules eran sacados por suertes... No entraba en empleo alguno de este Común la nobleza. El resto de esta poblacion, compuesta toda de Plebeyos era dividida en quatro manos, estados o clases distintas. En la primera clase entraban los Notarios, Comtes, y demás que eran reunidos en la cofradia de San Miguel, y así sucesivamente los demás. Los individuos de cada una de estas clases eran inclusos por medio de boletines en quatro bolsas, pues que cada mano, estado o clase, tenia la suya. Cada año se sacaban por suertes un boletin de cada una de dchas. quatro bolsas; y esos quatro boletines formaban los quatro Consules. Habia sido siempre una regla invariable que para la propuesta de Bayle... se proponian siempre sujetos de los incluidos en la tercera bolsa.. Aun en el presente siglo y hasta el año 1743, en las funciones públicas de la Iglesia acostumbrava ir el Pror. Jurisdiccional acompayado con el Regidor Decano, el Veguer de este Condado con el Regidor segundo y el Bayle de la presente Villa con el Regidor tercero... y todavia se observa el mismo orden en las Quarenta horas de la Semana Santa. El 4 de enero de 1727 se halla la primera propuesta de bayle de la pnte. villa. Es sabido que la jurisdicción de esta villa es mixta entre el Pror. Jurisdiccional y Bayle de esta villa y se sabe que en todo este siglo los bayles no han formado sinco procesos Criminales.

Por una carta fechada en Valencia a 17 de Abril de 1249 la pnte. villa de Castellón de Ampurias ya havia cerca un anyo que havia concedido esta gracia [els privilegis del govern municipal], pues que el Sr. Conde don Poncio Hugo havia concedido este privilegio a la pnte. villa con fecha de 12 de las calendas de septiembre de 1248. Este privilegio se halla recogido en el archivo de este común, en el caxon nº primero. Lo fortificó y extendió el mismo conde con ciertas otras prerrogativas, que fueron concedidas en el día de los idus de Enero de 1249. Este nuevo privilegio se halla recogido en este Archivo a continuación del precedente... El infante Berenguer, conde de Ampurias, con fecha 4 de noviembre de 1350 concedió el privilegio a esta villa para que sus cònsules u oficiales municipales durasen un año entero... Quiso el Sr. D. Felipe V se llamasen Regidores, aquellos que en esta villa eran llamados Cònsules.... Su Magestad se reservó el nombramiento de los regidores de Barna. y de las demás ciudades de Catalunya, dexando el nombramiento de todos los demás pueblos de Catalunya a la distinción de la Real Audiencia de este Prado... Con el discurso del tiempo consiguió el Exmo. Sr. Conde de Ampurias (nuestro Amo) el poder nombrar los Regidores de la pnte. villa, precediendo propuesta echa por los que acababan...» Sobre el govern de la vila de Castelló segueix dient que «se halla fundado en la Real Nueva Planta de Gobierno de este prado. de 1716, asimismo en las Instituciones y Ordenaciones del Exmo. Sr. Conde de Ampurias del año 1724 y 1732, y finalmente en la Real Orden del 6 de noviembre de 1771...» («Registro de los años de 1782 hasta 1789 inclusive», juliol de 1786)

- (41) Més endavant, després de la restauració de Ferran VII, acabada la Guerra de la Independència, les propostes de regidors seran ternàries.
- (42) Aguado Bleye, P. «Manual de Historia de España» vol. III pag. 300.
- (43) El 13 de maig de 1780 el «Real Acuerdo» resol que el batlle ...«siga con la Presidencia del Ayuntamiento, conforme la han tenido sus antecesores desde el decreto de Nueva Planta... sin perjuicio del dcho., que ha de quedar salvo, del Pror. Jurisdiccional como ministro principal de Justicia en este Estado [comtat d'Empúries], de presidir el Ayuntamiento aún en concurrencia del Bayle, siempre que fuera llamado o por una orden especial del Iltre Duque de Medinaceli...» («Registro de los años de 1783...»)
- (44) Entre els regidors trobem gent de tots els oficis —profesions liberals, pagesos, artesans, etc., però gairebé sempre es tracta de gent pertanyent a activitats que avui en diríem «autònomes», és a dir, no assalariats. A finals del segle XVIII els regidors dels primers escalons solen ésser homes de professions liberals o propietaris; els dels darrers, agricultors i artesans
- (45) «Mando al Pror. Jurisdiccional, asesor y demás ministros de dcha. mi villa... los pongan (als regidors) en posesión de dchos officios y los guarden y hagan guardar todas las honras y prehemencias...» («Registro de los años de 1782...»)
- (46) També se'l designa amb el nom de «Síndic Ordinari»
- (47) Tots els caps de casa són avisats...«para hazer vocales para el nombramiento de diputados y personero», i deuen assistir a la Casa de la Vila... baxo pena de tres libras... («Registro de los años 1782...»)
- (48) «Registro de los años de 1782...» març de 1784
- (49) Així s'expressa, per exemple, en el nomenament corresponent a finals de l'any 1787: «...D. Pedro de Alcántara Fernández de Cordoba, etc. (Comte

d'Empúries) por el presente nombro a D. *Martin Begudá*, por Síndico Procurador de *mi villa de Castellón de Ampurias* para que sirva este empleo el tiempo de tres años, defendiendo al Publico en lo que reconozca que se le agrava y concuriendo a todos los Ayuntamientos, reconocimientos de cuentas, funciones públicas de Iglesia, ocupando el lugar y asiento inmediato al último Regidor; y mando a la Justicia de dicha *mi villa de Castellón* que recibíendose el juramento lo admita al uso y exercicio del citado empleo y le acuda con el sueldo anual que goza cada regidor, guardándose todas las preminencias que le corresponden. Dado en *Madrid a treinta y uno de Diciembre de 1787*» («Registro de los años de 1782...»). L'anterior nomenament es troba en un paper imprès i enganxat en el llibre d'actes de l'Ajuntament, amb espais en blanc, corresponents a les dades personals dels interessats i que se senyalen aquí amb lletra cursiva.

(50) Malgrat les afirmacions anteriors, en el llibre d'actes titolat «Registro de negocios del Magno. Ayuntamiento de la Villa de Castellón de Ampurias, corregimiento de Figueres, del año 1825...», que correspon al període 1825-1830, s'especifica que... «no se cuenta por miembro del Ayuntamiento sino en... cosas de propios y arbitrios...» Potser en aquesta etapa —dècada absolutista— s'havia imposat aquest darrer punt de vista restrictiu.

(51) Per ex.: «Se nombran como sobrepuestos y Jueces rurales» a Jaume Serra i a Pere Martir Coderch, regidors en ordre quart i cinquè («Registro de negocios... de 1825»)

(52) Posseïm un inventari, de finals del segle XVIII, de gran interès per a posar-nos de manifest la riquesa que, encara llavors, atresorava la nostra església parroquial. Els «obers majors» anoten els següents objectes de culte:

Dos custòdies, dos «creus grossas de plata (una dorada)», dos «creus de plata petites», una veracreu de plata «ab Angels corresponents al costat», tres «calses de plata ab ses patenas», una capsa de plata amb tres reliquies, una «palmatoria de plata», quatre «burdons de plata», cinc parells de canadelles «ab sos platets de plata», dos candelers grossos de plata, quatre reliquies de plata, cinc altres «caxes de plata ab ses patenes», una caixeta de plata, unes crismeres de plata, una «patxina» de plata de batejar, tres crismeres petites de plata, dos «globos grossos per estar lo Santissin Sagrament», dos salpassers de plata, dos encensers de plata, un «adpios» (?) de plata «ab un diner dels que fou apreciat Nostre Senyor segons es diu», una creueta de «lignum crucis», una calaixera de noguer llarga en «los armaris de la qual se ha encontrat lo següent:

Armari Vermell:

Cinc capas vermelles ab sas dalmaticas, casullas y gremial, tot de domàs carmesí; cinc altres capas vermellas ab sas dalmaticas y casullas; quatre casullas de domàs; tres casullas de domàs carmesí; Una casulla de setí.

Armari Blanc:

Un tern de domàs blanch, quatre casullas de tafetà, un tern de domàs blanch y vuit capas ab sas dalmàticas y una casulla de galó.

Armari Negre:

Un tern de domàs negre, tres casullas negres.

Armari Vert:

Un Pali de tapisseria bó, un tern de vellut vert amb ses dalmàticas, dues casullas de ximallot vert, una capa de domàs morat, quatre casulles de ximallot moradas, lo Rotillo de campanetas, la campaneta que es al costat de l'altar de Sant Miquel.

En lo Campanar:

Quatre campanas, dos de grossas y dos mitjanes; un rellotge gros ab sos arreus y las campanas de las horas y quarts y las dos campanetes del mateix rellotge; la campana de tocar missa; lo Salomó de bronze ab sa curria y vergas de ferro; una orga gran ab sa cadireta, manxas y demás de ella.

(«Registro de los años 1782...») a. 1783.

- (53) Com acte simbòlic de la presa de possessió del campanar... «han pujat a ell y han pres en dit nom de Obrers Majors la Verdadera, Real Corporal o quasi pcessió, obrint y tancant la porta principal de dit campanar... y en nom de Deu han dit voler tenir y pussehir lo dit campanar y sos dependents ab lo animo y cos per dita Universitat...». De semblant manera, prenen «pcessió de la orga», tancant i obrint les portes de la mateixa «y fent altrás senyals demonstratius de dita pcessió» (Registro de los años de 1782...) a: 1783
- (54) 29 oct. 1782: elecció de dos Cònsols de Mar i un Jutge d'Apel·lacions («Registro de los años de 1782...»). Recordem que Fco. de Zamora, en 1790, encara ens parla de dits nomenaments.
- (55) «Libro de registros 1800-1804»
- (56) Artola, M.: «La España de Fernando VII» («H^a de España» Espasa-Calpe vol. XXVI pag. 554 y sig.)
- (57) Castelló forma part del corregiment de Figueres.
- (58) Així, els corresponents a l'any 1825 són, per part de l'Ajuntament dos regidors i el diputat primer, i per part del poble, Joaquim Sabater, «hazendado» i Joan Gonser «abogado de la pnte. villa».
- (59) A finals del segle XVIII encara existien les següents: la «Caritat o Almqyna vulgarment dita del Pla de Cortó», fundada per Francesc Ullastres, blanquer; la Causapia de Joan de Lluch i la Causapia fundada pel Rvd. Jeroni Antich, pbre. Sobre la de Francesc Ullastres trobem la següent curiosa nota: l'Ajuntament, junt amb els representants de la Comunitat de preveres «inseguint el decret del Illtre. Mt. Señor Joseph Peres de Tovia, Vicari Gal. de la ciutat de Gerona...» disposen que les 120 lliures sobrants de dita causapia dels anys anteriors «y inseguint lo disposat pel Fundador...» fossin aplicades per «casar minyones pobres de la expressada vila de Castelló». Es fa pel sistema de rodolins: un minyó de menys de set anys extreu sis noms corresponents a sis noies pobres de Castelló a les que se'ls hi donen 20 lliures a cadascuna. («Registro de los años 1782... a 1782»)
- (60) Per portar els diners a Figueres ha d'anar «asociado de un individuo del cuerpo, costeándole el alquiler de la tartana». Com a salari se li senyalen 75 lliures barceloneses. Recordem que el cadastre es pagava en tres terminis. (Registro de negocios... de 1825)
- (61) Heus ací una llista dels funcionaris municipals nomenats l'any 1825. El text diu: «Eleccion de empleados del Común por el presente año:
- a) «ha sido confirmado el secretario R. Francesch»
 - b) També ho són els «mazersos»
 - c) També el sindic Ordinari. (En aquest cas el Síndic ordinari o personer no va en terna, sinó que sembla ésser considerat com un mer «empleado» municipal).
 - d) Igualment ho és el «bandero y guardatierras»
 - e) Es nomena «director del reloj»

- f) Així també «administrador del Santo Hospital de Pobres», que recau en un regidor.
- g) Com «obrero de la obra de la Iglesia parroquial» s'elegeix a un altre regidor.
- h) Es nomena «cerero y comisario de las fiestas votivas del Común»
- i) Idem fuster de les obres del Comú
- j) Idem paleta de les obres del Comú
- k) Id. afinador de les mesures de fusta.
- l) Id «fiel de pesos, balansas y romanas»
- ll) Id. ferrer de les eines del molí fariner.
- m) Id. Comissari per portar i pagar «los gastos ordinarios y extraordinarios del Común»

A aquesta llista cal afegir-hi encara el nomenament de moliner del Molí del Comú. Com pot veure's, la proliferació burocràtica en la nostra vila ja ve de lluny. («Registro de negocios.... 1825)

- (62) «Registro de negocios... 1825»
- (63) Id. id. id. 7 agost 1830
- (64) Reforma tributària de Macdonald de 10 de març de 1811 (Mercader, J. «Catalunya i l'imperi napoleònic», Barna 1978, pàg. 150)
- (65) «Libro de Registros 1800-1804»: el «secretario del Exército y del Prado. de Cataluña» reb del Sindic de Castelló 19.394 «reales de ardites» per cada quatrimestre del Cadastre de l'any 1801.
- (66) Arxiu Sagristia: fulls solts. Es tracta d'un imprès omplert a tinta amb les dades corresponents a Castelló. Diu així: «Don Blas de Araza y Doyle, caballero del hábito de Santiago, del Consejo de S.M., con honores del Supremo de Guerra, Intendente General de este Exército y Principado de Catalunya, Juez subdelegado de todas las rentas en el y Presidente de la Real Junta Particular de Comercio. Habiendo atendido con particular cuidado, a que se arregle en el año presente la contribución de Catastro con los más sólidos fundamentos y reglas dirigidas a la mayor equidad y justicia distributiva, ...ha de satisfacer el lugar de *Castellon de Ampurias, cincuenta y ocho mil nuevecientos diecinueve* Reales de Ardites, cuya suma he repartido sobre los bienes, fincas y demás varios sujetos a la misma contribución en esta forma:

Se han aumentado	Tierras	30.049	
en los Censales 125 l.	Quistia y Tasca	2.307	
6 s. o d ^a de pensión	Casas	2.383	
a los comprendidos al	Emolumentos	5.221	58.544
respaldo y se les	Censos, Censales y violarios	1.998	415 Atrasos
cargan de atrasos	Diputado en la Corte	283	58.959
415 r.	Personal	13.015	40 Bonifon. Escnos
Se bonifican a los	Ganados	1.717	58.919
Escribanos que se	Venta de Aguardiente	1.116	
detallan por la confec-	Escribanias	25	
ción de Censos y			
Censales que han			
presentado, 40 r.			

Y debe pagarla en tres tercios.

Barcelona 1º de Enero de 1808

- (67) «Libro de Registros 1800-1804».

(68) Heus aci la llista dels contribuents:

Comunitat de Preveres	201 lliures	Francisco Climent	52 lliures
Narcís Cassanyas	58 lliures	Josep de Perpinyà	150 lliures
Miquel Pastell	84 lliures	Francisco Muxò	311 lliures
Jaume Espona i Maceli	35 lliures	Agustí Trobat	24 lliures
Josep Caramany	198 lliures	Serra de Bagà	114 lliures
Caterina Sala	75 lliures	Esteve Camps	60 lliures
Josep Feliu	188 lliures	Joan Casadevall	65 lliures
Josep Gorgot	36 lliures	Bonaventura Camprodón	164 lliures
Joan Guinart	86 lliures	Comte d'Empúries	26 lliures
Marquès de la Quadra	207 lliures	Convent de S. Domingo	64 lliures
Cici Bahí	10 lliures	Josep Pifarrer	31 lliures
Manuel Sabater	41 lliures	Rafael Fuster	28 lliures
Esteve Peya	99 lliures	Pere Marquès	37 lliures
Pere Boris	12 lliures		

(69) «Libro de Registros de 1800-1804»; agost 1800.

(70) «Libro del Catastro de la vila de Castellò de Ampurias en lo any 1823»

(71) «Cuentas de Propios y Arbitrios»: «Segun lo manifestado por el administrador de la Real Aduana de Figueras queda en deuda el 20 %
del año 1828 y sube a 21.207 rs. v. 26 ms. v.
El del año 1829 a 9.559 rs. v. 17 ms. v. 36.508 rs. v. 28 ms. v.
El del año 1830 a 5.741 rs. v. 19 ms. v.

(72) «Cuentas de Propios y Arbitrios»... «Al receptor de la nueva contribución de paja y utensilios, por el 3º tercio del año 1828: 330 rs. v. 22 ms. v.» (a. 1829). Aquest impost, segons Fontana, («Hacienda y Estado 1823-1833» pag. 107) ve a substituir les càrregues per allotjament i manutenció de tropes en aquells pobles situats en les rutes transitades per l'exèrcit.

(73) «Libro de Registros de 1800-1804». També en el «Libro de Acuerdos 1814-1818»: 8 de maig de 1818, pregó en el qual es mana als veïns i terratinents de la vila donin nota exacta de les vessanes de terra que posseeixen en el terme.

(74) Avis de la Intendència de «acudir a Gerona a recoger la carta de pago del último tercio del catastro de 1801 y satisfacer 61 ll. y 8 dineros que corresponde pagar a este Común por las cartas y demás correspondencia de oficio»... L'Ajuntament contesta queixant-se de «estar falto de medios no solo para acudir a ambos pagos si que también de los más precisos de dotación, respecto de estar suspendidos dos apremios contra el arrendatario del molino harinero, Joaquin Darner, por lo que està debiendo el precio del año último de dicho arriendo... («Libro de Registros 1800-1804», 26 febrer 1802).

(75) Arxiu Sagristia: lligams solts. Hi ha una altra fulla que correspon a Sant Pere Pescador, però data de l'any 1798.

(76) «Registro de negocios...» 18 març 1825.

(77) «Libro de Registros de 1800-1804», 29 març 1802.

(78) «...habiendo medido las tierras del Vernar de este Común se halló faltar una porción de terreno para completar el numero de las 400 vessanas que tiene asignadas y de que disfruta el fondo de Propios de esta Villa». («Registro de negocios»... 28 febrer 1829).

- (79) A. Compte: «El Alto Ampurdán» pàg. 105.
- (80) «Libro de Registros de 1800-1804...» a. 1803
- (81) «Registro de los años de 1782...»
- (82) «Registro de negocios...», 28 febrer 1829.
- (83) «Libro de Acuerdos 1814-1818», 31 d'agost de 1814: s'arrenda a M. Figueres, flequer de la vila de Castelló, els terços dels estuatges del Vernar per la quantitat de 500 lliures barc.
- (84) A. Compte: «Un municipi empordanès sota el Vell Règim...» op. cit.
- (85) «Registro de negocios...» Una de les dites gabelles es arrendada a Francisco de Asís Pagès, menestral i veí de la vila, per 266 rals, 22 maravedisos; l'altre a Pere Puig, menestral de la vila, pel mateix preu.
- (86) Id. id. Se la queda el mateix Fco. de A. Pagès per 533 rals i 3 maravedisos.
- (87) Id. Id. Es concedeix a Pere Puig per 53 rals i 11 maravedisos.
- (88) Id. id. Es concedeix a Josep Vidal, menestral de la vila, per 38 rals.
- (89) «Libro de Registros de 1800-1804». L'any 1800 a la tabba de les fleques, per una d'elles només en donen 10 sous barc.; a la vista de la nimietat de l'oferta, l'Ajuntament acorda sosprendre la subhasta.
- (90) «Libro de Acuerdos 1814-1818» El 4 de novembre de 1816 es fa un pregó en el qual, segons Ordre del Capità Gal. de Catalunya, es fa avinent que des del 1er. de Gener de l'any que ve, serà lliure el tallar i vendre carn i la fabricació i venda de pa en la pnt. vila.
- (91) «Registro de negocios...» 1 oct. 1826. Sembla que la proposició prospera, ja que l'any 1828, aquells dos arbitris han desaparegut ja de la relació de subhastes. Aquí tenim la llista dels citats arbitris subhastats el mencionat any: 1) «Venta al por menor de aguardiente». 2) «Arbitrio de un real por cada pellejo de vino que entre». 3) «Subhasta del mesón». 4) «Id. de una gavela de aceyte». 5) «Id. de otra gavela de aceyte». 6) «Id. del derecho de un real de vellón por quartera de trigo que se amase para vender». 7) «Id. de los derechos del vino». 8) «Id. de la gavela del jabón». 9) «Id. del derecho de un real de vellón por cabeza de ganado lanar que se mate para vender».
- (92) «Cuentas de Propios y Arbitrios de la villa de Castellón de Ampurias etc....» Per l'any 1831, per ex., l'arrendament d'aquests arbitris produeix al municipi els ingressos següents:
1) «Arriendo jabón y granos gruesos»	533 r. v. 11 m. v.
2) «Id de una abaceria o venta de aceite»	266 r. v. 22 m. v.
3) «Id. de la otra abaceria»	266 r. v. 22 m. v.
4) «Derechos del vino»	53 r. v. 11 m. v.
5) «Libres vendedoras de pan»	2.524 r. v. 30 m. v.
6) «Libres vendedoras de carnes»	1.136 r. v. 6 m. v.
Total arbitrios	4.781 r. v.
- (93) «Registro de negocios...», 21 nov. 1828
- (94) Per l'any 1790 coneixem l'import exacte de l'arrendament que fou de 2.982 lliures anuals (A. Compte: «Un municipi empordanès...» pàg. 54)
- (95) «Libro de registros de 1800-1804» Les quantitats abonades per cada un dels censos és la següent: al convent de Sant Francesc, 16 quarteres de blat; a les

monges de Sta. Clara, 15 ll. barc.; al comte d'Empúries, dos parells de capons; a les monges canoneses de Peralada, 1 cortà i 10 picotins de blat, i a l'abat de Sant Pere de Roda, 16 quarteres de blat.

- (96) «Libro de registros 1800-1804»: ...«distribución de las once quarteras de trigo que semanalmente y en cada viernes debe repartirse a los pobres de la villa por el arrendatario del propio molino de las molturas resultantes de aquel...»
- (97) «Libro de registros de 1800-1804», 1 oct. 1803.
- (98) «Libro de Acuerdos 1814-1818», 10 oct. 1814.
- (99) «Id. id. id.», 7 gener 1816.
- (100) «Registro de negocios...»
- (101) Vegeu, per ex., els anys 1828, 1829, 1830, en el llibre de «Cuentas de Propios y Arbitrios...»
- (102) Existeix a Castelló un cobrador dels impostos estatals. Els llibres municipals en parlen com del «Cobrador de las Contribuciones Reales de esta Villa». Altres vegades mencionen el «Receptor del Real Catastro».
- (103) Així l'any 1827 puja 8.745 rals de billó; l'any 1828, 8.823; l'any 1829, 9.738; l'any 1831, 13.329; en 1823, 15.837 i finalment en 1833, 13.138. («Cuentas de Propios y Arbitrios...»)
- (104) Per exemple: l'any 1829 ascendeix a 717 rals de billó; en 1831 a 552; l'any 1832 a 777 i l'any 1833 a 970. («Cuentas de Propios y Arbitrios...»)
- (105) «Salarios de los seis Regidores y Sindico Pror, que sirvieron en el año de la cuenta...: 4.353 reales de vellón y 11 ms. v.»
- (106) Són una mena d'agutzils.
- (107) No sabem si el seu paper seria semblant al de l'antic mostassà.
- (108) Les quatre festes votives de Castelló eren les de Sant Sebastià, la del beat Maurici Proheta, fill del poble, Sant Antoni de Pàdua i Sant Roc.
- (109) L'any 1828 mata «38 zorras»; l'any 1830 només «cinco zorras grandes», i l'any 1831 «11 gatos monteses grandes, tres pequeños y ocho zorras grandes».
- (110) «Cuentas de Propios y Arbitrios...» a. 1831
- (111) Les dades referents a Castelló es troben en el foli 83 de la mencionada còpia de la R. Acadèmia de la Història; al final hi ha l'anotació següent: «Dan la relación los curas en 25 de febrero de 1769» Debem aquestes dades al nostre amic i col·lega, el professor d'Història i Geografia Sr. Enric Juan.
- (112) Vegeu: A. Compte: «Geografia urbana de Castelló d'Empúries» en Annals de l'Inst. d'Est. Emp. a. 1976.
- (113) Miñano, Sebastián: «Diccionario Geográfico-estadístico de España y Portugal» 11 tomos. Madrid 1826-1829. No aporta cap precisió la relació global de veïns que senyala el manuscrit de la Bibl. Nacion. nº 21687 titulat «Provincia de Cataluña. Itinerario de las rutas militares, etc.» posterior a l'any 1820, doncs es limita a senyalar la xifra arrodonida de 600 veïns. Tampoc creiem que signifiqui una nova dada l'explicació que l'Ajuntament castelloní dona a les autoritats superiors per justificar la rebaixa d'una imposició militar: «...el numero de vecinos que contiene esta villa, que son poco mas de 500, cuasi la mayor parte pobres miserables...» (Arx. Sagristia: «Registre d'instàncies», 12 gener 1824).
- (114) A. Compte: «La Guerra de Successió vista des d'un petit nucli urbà empordanès» Anales Instituto de Estudios Gerundenses, a. 1981.
- (115) En la còpia de la R. Acadèmia de la Història, ja citada, el convent de monges de Sta. Clara hi figura amb 18 «individuas»; gairebé vint anys després, en el cens

de Floridablanca, consta amb 18 «religiosas» i 1 «criado»; finalment, en una relació nominal que suposem de la tercera dècada del segle XIX s'anoten 17 monges i sacerdot confessor i 1 «monacillo».

- (116) Per exemple, el convent de Mercedaris que en la còpia de la Real Acadèmia s'inscriu amb 11 «individus» i 3 «sirvientes», en una relació nominal de 1834 sols hi consta amb 5 frares i un «monacillo». Es probable a més que en la Dècada Absolutista, els convents d'homes quedessin reduïts a tres, almenys aquesta és la dada que subministre el Diccionari de Miñano de 1826-29 (ej.cit.: nota 113).
- (117) En una anotació d'un caussidic, s'afegeix al costat: «...del Colegio de Castellón de Ampurias...»; i en una altra corresponent a un notari s'hi posa: «del Colegio de esta villa y su Condado...».
- (118) Encara que no podem oblidar que és després del regnat de Ferran VII que es produeixen notables modificacions en el règim d'abastaments municipals que acabarien canviant l'estructura comercial castellanina, els canvis vénen ja gestant-se des de després de la Guerra de la Independència.
- (119) Es tracta d'impresos enviats als pobles pels representants del Govern, en aquest cas probablement el corregidor de Girona. Es troben en forma de paper apart, a vegades enganxat en el llibre d'Actes i altres solts. Per exemple, el corresponent a l'any 1789 diu així:
«Pueblo de *Castellón de Ampurias*, corregimiento de Gerona. Estado de sus Frutos y Manufacturas desde el primero de Enero hasta el fin de Diciembre de 1789:

Frutos comestibles y materias primas de las artes

Generos	especies	Cantidad	Precio corriente	Advertencias notables
---------	----------	----------	------------------	-----------------------

Fixem-nos com aquests «estadillos» coincideixen poc amb les xifres que ens dona Francisco de Zamora, especialment en quant a bestiar boví i cavallí.

- (120) Certificació que envia a l'Ajuntament de Castelló el Secretari de l'Ajuntament de Figueres... «según consta en los libros que quedan en la Secretaria de mi cargo». Segurament envia aquesta certificació a instància d'algún castellaní; a sota i molt borrós, a causa del mal estat del manuscrit, es llegeix:
«...solicitud de Dn. Gregorio Colomer.....on de Ampurias.»
(«Oficios y Certificaciones de 1821» Arx.Sagristia)
- (121) La relació impositiva de 1813 forma un plec de setze fulls, dels quals n'hi ha tretze d'escrits. La part superior es troba en mal estat, i és de difícil lectura; en algun cas han desaparegut les dues o tres primeres ratlles. Comença així:
[La part superior és il·legible] «...intervencion de los sinco...
de la villa de Castellón de Ampurias entre los habitantes y tierras tenientes de dcha villa que deben Contribuir al pago de Quarenta y siete mil treinta y siete pesetas quarenta y dos dineros mandados pagar por el Perfecto del Ter con orden de 28 Febrero ultimo, en exon. [ejecucion] de los Decretos de S.E. el Governador General de Catalunya de 5 y 16 Enero y 15 y 16 febrero del corriente año

A continuació hem anotat fins 642 partides llegibles; haurien d'afegir-s'hi unes 20 o 25 partides més, il·legibles. Al final hi ha una nota que diu:

«Qual reparto por menor queda arreglado en quanto Casas, tierras, Ganado y Censales a razón de tres Catastros del antiguo en Doceno y ocho diners. por libra del total; el diezmo, primicias y Noveno como a tres seises y un tercio de la Heredad de Camprodón; y los Censos según la..... Catastral.

Y así lo firmo en Castellón de Amps. a los 12 maio 1813»

- (122) El Cadastre de 1823 forma un llibre, enquadernat amb pell, de 117 folis, i porta el títol de: «Llibre del Catastro de la vila de Castelló de Ampurias en lo any 1823.» Comença per un índex alfabètic de contribuents, a continuació dels quals segueixen les diferents partides que, com en la relació de 1813, encara que generalment es refereixen a persones físiques o morals, algunes vegades al·ludeixen als béns objecte d'imposició («heretats», «cortals», etc.) Arx. Sagristia.
- (123) Es troba entre els folis 108 i 112 i porta com encapçalament: «Nota de lo que se a cobrat del Prèstamo demanat per lo General Franco. Milans en 6 Abril 1823.» Les quantitats estan expressades en lliures, sous i diners. La suma total ascendeix a 1.380 lliures, 19 sous i 5 diners. Arx. Sagristia.
- (124) En realitat sumen 76 partides, però algunes d'aquestes pertanyen a la mateixa persona física o entitat col·lectiva. Així la comunitat de Preveres hi figura amb set apartats i el Marquès de Moxò amb quatre.
- (125) Aquests béns de mans mortes sumen la quantitat de 9.728 ptes. de contribució. Dintre d'ells podrien incloure's els pertanyents a altres entitats, tant residents en la vila com forasters, econòmicament menys importants, però nombrosos. Senyalem la causa pia de «Antich Andreu», la causa pia del «pa de Cortó», el benefici de Sant Cristòfol, el de la Sta. Creu, el de Sant Mateu, el «Novenari d'animes», etc., la major part d'ells consistents en censos. Un cas especial és la «Confraria de Pelayres», que encara pot fruir de terres (28,15 ptes. de contribució). Entre els forasters hi ha l'abat de Sant Pere de Roda que, per cases i censos, arriba a pagar la no petita quantitat de 178'24 ptes.; menys importància tenen les monges de Peralada (9'76 ptes.) i, citats en el Cadastre de 1823, però sense trobar-se anotada la suma a pagar, l'Abat d'Amer, el de Ripoll, l'Hospital de Cadaqués, etc.
- (126) Algun cortal o «heretat» seria explotat directament pel seu propietari, com, per exemple, el cortal Grimall de Clarós; en la seva inscripció, al costat del nom del propietari s'anota: «encarregat Sr. Ramió».
- (127) Representen un grup social que ha perdurat fins avui, concretament, fins el «boom» turístic. Aquets corticalers, tant per llurs ingressos com per llur prestigi han disfrutat sempre de categoria entre els castellanins del nucli urbà, amb els quals, de totes maneres no s'integraven plenament. Alguns d'ells han esdevingut propietaris de les terres dels masos que treballaven; altres, en retirar-se, compraren terres i vivendes al poble, on acabaven residint els darrers anys de llurs vides.
- (128) Hi ha encara una tarifa més alta per l'impost «personal», de 23,42 ptes., corresponent a alguns pocs propietaris de cortals.
- (129) Castelló ha de subministrar un determinat contingent de soldats.
- (130) L'any 1786 l'Ajuntament paga com a quaresmer per dos anys a un pare franciscà

del convent del Carme, de Vic, amb el salari —a vegades se n'hi diu «limosna»— de 60 lliures barc. cada any. («Registro de los años de 1782...»)

- (131) Id. id. id. , juliol de 1786.
- (132) «Oficios y Certificaciones 1821» (2 de maig de 1821)
- (133) «Cuentas de Propios y Arbitrios de la villa de Castellón de Ampurias de los años 1827... a 1834 inclusive». Any 1830:
«... A Miguel Brugat, cerero, por lo el costeadó p^a las festividades de Corpus y Asunta y abanicos q^e se reparten en la primera
1066 reales 22 marav.
Al D^o Migl. Brugat por el costo de la cera de las fiestas votivas de S. Sebastián y otras que se celebran en la Iglá. Parroquial de la pnte. villa
320 reales
- (134) «Registro de los años de 1782...» 1 set. 1783.
- (135) A. Compte: «Un municipi empordanès...» pag. 46.
- (136) Avui en diríem oposicions.
- (137) Es promet al mestre de Gramàtica, Sr. Galceran que, si en lloc d'anar-se'n a Olot, com era la seva intenció, es queda aquí se li concedirà el càrrec vitalici i se li pagarà, quan sigui el càs, jubilació, a més de fer gestions en el «Real y Supremo Concejo» per aconseguir augment de sou. («Libro de Registros 1800-1804», 26 de febrer de 1802).
- (138) Deu tractar-se del nom d'autors de llibres coneguts llavors sobre gràmatica.
- (139) «Registro de los años de 1782...» a. 1783.
- (140) «Libro de Acuerdos 1814-1818» 26 juliol de 1817.
- (141) Aquesta quantitat la trobem igual tant per l'any 1783, com per l'any 1802.
- (142) «Libro de Acuerdos 1814-1818»
- (143) Arx. Sagristia: «Oficios y certificados 1821»
- (144) A. Compte: «La tradició musical de Castelló d'Empuries» en «Col·lecció discogràfica clàssics de la sardana». Disc dedicat a J. Blanch Reynalt. Obra del Ballet Popular. Any 1976.
- (145) Riera Fortiana, E. : «Dos segles de música castellanina. Els germans Riera». en «Annals de l'Institut. Est. Emp.» a. 1978.
- (146) Civil Catellví, F.: «El fet musical a les comarques gironines en el lapse de temps 1800-1931» Girona 1970. Ed. patrocinada per La Caixa de Pensions.
- (147) Arx. Sagristia: papers solts. Imprès on s'anuncia a oposició el benefici de Sta. Llúcia, del Mestre de Capella.
- (148) Id. id.: papers solts.
- (149) Id. id.: papers solts.
- (150) Id. id.: papers solts.
- (151) A. Compte: «La tradició musical de Castelló...»
- (152) Arxiu Sagristia: lligams solts. Còpia d'una comunicació que fa l'Ajuntament i Junta de Propis, dirigida probablement a les autoritats franceses de Figueres, rebutjant les queixes dels arrendataris d'alguns arbitris. (29 agost. 1808).

- (153) Id. id. : id. id. Es tracta d'un memorial en el qual l'arrendatari de la gabella de l'oli, Josef Vila, demana que se li accepti la renúncia de dita gabella a causa de la guerra.
- (154) Aquesta incòmode situació es dona també durant la Guerra de Successió (v. A. Compte: «La Guerra de Successió, etc.» op. cit.) i la Guerra Gran. Sobre aquesta darrera els mateixos castellanins ho feren avinent en una comunicació a les autoritats superiors: «.. la expresada villa de Castelló por su local situación de hallarse en medio de las dos fortalezas de San Fernando y Rosas es una de las que mas han padecido en la última Guerra...» («Registre d'instàncies», 7 de febrer de 1796).
- (155) Arxiu Sagristia: lligams solts: «... una hora despues de evacuada esta villa de los franceses, entraron en ellas varios sometenes entre ellos el de Rosas...»
- (156) Id. id.:id. id. Memorial dels arrendataris d'arbitris.
- (157) Id. id. :id. id. Comunicació de l'Ajuntament i Junta de Propis: «... una hora despues de evacuada esta villa de los franceses entraron en ella varios Sometenes, y entre ellos el de Rosas, que cometió tales violencias y latrocinos en grande numero de casas que se duda haia exemplar igual en la Istoria»
- (158) Id. id.: id. id.
- (159) Id. id.: id. id.
- (160) Id. id.: id. id.
- (161) Arxiu Sagristia: lligams solts. Certificació del metge de Castelló, Dr. Jeroni Planas, en la que exposa el gran nombre de malalts existents, molts d'ells de «tercianas» i que, com que no poden prendre brou de gallina, «por muy caras y escasas a causa de la insurrección de los franceses», calia que es matés carn de xai, més barata, per ésser Castelló un gran productor d'aquest bestiar. (29 agost. 1808)
- (162) Roses capitula davant els francesos el 5 desembre de 1808. El cap militar O'Daly sortí presoner cap a França amb 2.705 homes de la guarnició. (Josep Mª de Ferrer i de Lloret: «El Ampurdán durante la guerra de la Independencia 1808-1814)
- (163) Josep Mª Ferrer i de Lloret: op. cit.
- (164) Servicio Cartográfico del Ministerio del Ejército, Madrid. El mapa porta el títol: «Croquis o Configuración de la Villa de Castello de Ampurias y sus inmediaciones en que se manifiesta el ataque dado por el Exército Francés al de la Vanguardia de este Principado, el día 2 de Enero de 1809, cuya posición se tomó el día anterior, despues de desalojados los Enemigos y Perseguidos en completa derrota hasta la plaza de Rosas.» (v. figura)
- (165) Una vegada acabada la guerra el govern espanyol, per commemorar aquesta batalla, manà encunyar la «Cruz de Castellón de Ampurias» condecoració que fou concedida a tots els que pengueren part en la mencionada acció bèl·lica.
- (166) Rodeja i Galter, E.: «Figueras. Noticias históricas 1753-1832», Figueras 1942, pag. 99
- (167) La ocupació francesa durà gairebé sis anys complets, des del juliol de 1808 al juny de 1814, en què les tropes franceses del mariscal Suchet evacuaren Figueres.
- (168) «Libro de Acuerdos 1814-1818» Es parla del mal estat en què es troba el «cuartel viejo de Santo Domingo y el cuartel del Hospital despues de la evacuación de los enemigos en la última guerra con Francia» (1 de març 1816)
- (169) Rodeja Galter, E. : op. cit. pags 127-128

- (170) Arxiu Sagristia: lligams solts: «...la Comuna tiene ya sobre si la manutención de leña y otros utensilios para el Destacamento de tropas que hay en esta villa...» (a. 1812)
- (171) Id. id. id. id.
- (172) Les reformes imposades pels francesos ocupants afecten no solament «l'estatut municipal, sinó el sistema contributiu, el comerç i la fabricació, la moneda i, més tard, el dret i fins i tot la religió.» Després d'una primera etapa en que imperà l'arbitri dels generals de les forces d'ocupació, des del decret d'Augereuau, de març de 1810, s'estableix una administració civil regular que dura fins l'any 1812, que Catalunya, de fet, és anexionada a França. (F. Camp: «Figueres en la Guerra de la Independencia (1808-1814)», Barna, 1926.
- (173) Recordem que a l'Alt Empordà foren creats els cantons de Figueres, subdividit en dos, La Jonquera, Llançà, Bàscara i Castelló d'Empúries. (Mercader, J.: op. cit.)
- (174) Arxiu Sagristia: lligams solts. «...Juez conciliador de este Cantón» (agost de 1812)
- (175) Mercader, J.: op. cit. pag. 253
- (176) Id. id.: id. id. pag. 262
- (177) Arxiu Sagristia: lligams solts. «...el Catastro y medio que se paga».
- (178) Arxiu Sagristia: lligams solts. «...a pesar de que el Exmo. Sr. Mariscal Augerò en el Cap. 2 de su Decreto de 31 de Diciembre de 1809, previno no se confundiesen los Propios y Arbitrios que constituyen los Bienes Comunales, con los Nacionales, queriendo que aquellos quedasen a beneficio para cubrir las urgencias de las Comunas y éstos en la masa y beneficio del tesoro Nacional... No obstante lo dicho, el Sr. Roger de Lametz pasó a mandar el sequestro sobre aquella finca y desde aquel día... ha seguido el sequestro y la Comuna sin poder utilizarse de sus redditos...» (19 juliol 1812)
- (179) Arxiu Sagristia: papers solts. L'Ajuntament «...suplica a V.S. (el Sub Perfecte de Figueres) se sirva elevar estas legítimas consideraciones al Sr. Prefecto o al Superior que corresponda para que a vista de la justicia de sus reclamaciones, se devuelva a la Comuna la Finca llamada Vernar...» (19 juliol 1812)
- (180) Id. id. :id. id. Sobre el molí s'afirma que es formarà la corresponent tabba per la «subhasta... que previamente pasará a Vd. para su aprobación...» (Comunicació dirigida al Sub-Prefecte de Figueres)
- (181) Id. id. :Id. id. «...Sigue pagando la Comuna el catastro que por sus Arbitrios tenia cargado, siendo así que con las Patentes se le ha quitado el útil que de ellas percibia, pues que los redditos de estas los cobra el Admor. de Dominios Nacionales de este Cantón.» Les «Patents» consistien en un impost sobre els beneficis obtinguts en la indústria i el comerç; es dividien en 7 tarifes, des de 240 francs l'any a 16. (Mercader, J. op. cit. pag. 150)
- (182) Arxiu Sagristia: lligams solts. «...queda concedida a favor de las Rentas de este Común la decima parte del total producto de las patentes que se cobran en esta villa...» (a. 1812)
- (183) Id. id.: id. id.
- (184) Mercader, J.: op. cit. pag. 150
- (185) Arxiu Sagristia: lligams solts.
- (186) Id. Id.: id. id. «...La Comuna tiene ya sobre si el mantenimiento de leña y otros utensilios para el Destacamento de tropas que hay en esta villa.» A més, el 18 agost de 1812, s'obliga al municipi castelloní a subministrar 1.096 quintars més per a les tropes de Figueres.

- (187) José Mª de Ferrer y de Lloret: op. cit.
- (188) Arxiu Sagristia: lligams solts. «Franco. Salomé, Director de Domenes de la Alta Catalunya en la ciutat de Gerona» ...arrenda a dos comerciants de Figueres el dret de cobrar els censos que ...«es fan y prestan al monastir de Monjos de Sant Pere de Roda». En conseqüència l'Ajuntament els hi abona «...tresentes vuytantá quatre pessetas per lo valor de ditas setse quarteras blat a que lo mencionat Molí està obligat a fer y prestar...» (31 desembre 1811)
- (189) Aquesta resistència passiva de Castelló o impossibilitat real d'elaborar un pressupost, devia ésser general en les poblacions ocupades, doncs, segons J. Mercader (op. cit.) també Figueres declara que no pot fer-ho, així com Torroella de Montgrí i La Bisbal.
- (190) Aquesta Junta es reuní per primera vegada el 27 de juny de 1808 a Vilabertran.
- (191) Axiu Sagristia: «Registre d'instàncies. N^o ...» (29 juliol 1821)
- (192) L'afrancesament de Jacint Agramont i de Joaquim Sabater el coneixem per una denúncia feta l'any 1830 en contra d'ells, per haver estat inclosos a les ternes de l'Ajuntament. En ella s'afirma que Jacint Agramont «fue uno de los mas adictos al Gobierno de Napoleón, pues gozó de un empleo público durante aquel»; i sobre Joaquim Sabater, «que fue uno de los mas adictos al sistema de Napoleón.» («Documentos Antiguos», 1830)
- (193) Camp, F.: op. cit., pags. 60-61.
- (194) Artola, M.: «El reinado de Fernando VII» pag. 543
- (195) Recordem que a l'acabament de la Segona Guerra Mundial a França, per exemple, la repressió contra els col·laboracionistes costà unes 50.000 víctimes.
- (196) «Libro de Acuerdos 1814-1818». Almenys apareix en aquest llibre d'actes, el nom de Bonaventura Peya que verosímilment hem de suposar que fa referència a l'ex-batlle.
- (197) Id. id. id. id. (25 juliol 1814). Al dit Peya «que fou del Govern intrús» se li demanen 51 quarteres de blat i 66 de blat de moro, que abonaren els vuit parcers que li menaven les terres; a més ha de pagar el tros de la peça de terra que mena directament.
- (198) Id. id. id. id. (20 oct. 1816). Es parla d'arrendar les pastures del lloc dels Pontarrons al Regiment de cavalleria d'Almansa. El dia 1 de desembre de 1816 un músic de Pals ocupa una plaça en el dit Regiment de Dragons «...de guarnició en esta plaça». 31 de desembre de 1816: «...Carta de pago de las obras en el cuartel nuevo del Hospital para ponerlo corriente y habitable para la Caballeria de resulta de lo malbaratado que quedó de resultas de la ultima guerra con Francia.» Les reparacions costen 170 lliures.
- (199) Id. id. id. id. (16 de març 1817): «...a causa de los reparos que ab les guerres de 1794 patí la Iglesia...»
- (200) Recordem que es fa referència al quintar català de 40 kg.
- (201) «Libro de Acuerdos 1814-1818» (17 de març 1817) i «Llibre de Baptismes» (Arxiu Parroquial)
- (202) V. A. Compte: «Geografia urbana de Castelló d'Empúries», en «Annals Inst. Est. Emp.» a. 1976 pags. 46 i 89.
- (203) Id. id. id. «...bendición del terreno y casa o Hermita del Temple, propia de la Encomienda llamada del Temple de Castelló...» (Libro de Acuerdos 1814-1818, 2 juliol 1816). La parcel·la destinada a cementiri llinda a l'est amb el rec del Molí,

- al sud amb Fco. Colomer, a l'oest amb el camí públic que va de Castelló a Sant Joan Ses Closes, nomenat «Camí de les Lletanies», i al nord amb el Sr. Fullà. Per la terra es paga 300 lliures i per la casa o ermita, molt deteriorada, 885.
- (204) Dades inèdites subministrades amablement pel rector de Vilafant el castelloní Mn. Miquel Pujol i formant part d'un treball en preparació sobre la comanda del Temple de Castelló.
- (205) Arxiu Parroquial: «Llibre d'Òbits» a. 1816, foli 25. Firma la nota el rector Josep Lagrifa.
- (206) El 9 de desembre de 1822, el procurador del Comanador del Temple torna a possessionar-se del terreny i casa, després que l'Ajuntament constitucional abandona el cementiri on estaven enterrats ja molts cadàvers, però no n'exhuma ni en trasllada cap. (Mn. Miquel Pujol: op. cit).
- (207) «Registre d'instàncies. N^o». Arxiu Sagristia.
- (208) Arxiu Sagristia: lligams solts (17 març 1822)
- (209) «Oficios y Certificaciones» 30 abril 1822
- (210) Id. id. id.: «...En la villa de Castellón de Ampurias 1° de Enero de 1822. Los Sres. Dn. Cristóbal Anglada, nombrado alcalde 1°, y Dn. Antonio Batlle y D. Joaquim Vilardell, nombrados en Regidores 4°, 5° y 6° y Dn. Francisco Darner en Sind^o Pror. constitucionales de la pnte. villa por los electores a consecuencia de la convocatoria tenida por la tarde del dia 16 de Dbre. del año último de 1821, en reemplazo de los que han de renovarse, los cuales han de entrar a servir a sus reps. empleos en este dia, personalmente constituidos en la pieza Capitular de la Casa Concistorial en donde se hallaban convocados los Magcos. D. Gili de Pagés y Dn. Romualdo Miroso, Alcaldes 1° y 2°, Dn. Gregorio Ferrer y Colomer, D. Juan.... el paper está en mal estat des d'aquí
- (211) Arxiu Sagristia: lligams solts. «Oficios y Certificaciones» de 1821 i «Llibre de comptes de la Obra de la Parroql. Iglesia de la Verge Maria de la Vila de Castelló de Ampurias... a 1° Gener de 1822»
- (212) Id. id.: «Oficios y Certificaciones» a. 1821
- (213) Id. id. id. id.
- (214) Tots ells demanen el trasllat de les respectives imatges dels convents suprimits a la parròquia.
- (215) «Registre d'instàncies». N^o» 28 de juliol 1821
- (216) «Oficios y Certificaciones»
- (217) Arxiu Sagristia: lligams solts.
- (218) Comellas, J.L.: «El Trienio Constitucional» pag. 117
- (219) «Oficios y Certificaciones» 10 febrer 1821. El Capità General dóna ordres de lliurar 150 fusells.. «con destino a la Milicia Nacional de Castelló de Ampurias...» i l'Ajuntament ha d'enviar comissionats perquè se'n facin càrrec.
- (220) Id. id.: 9 novembre 1821
- (221) Id. id.
- (222) Id. id.: 27 juny 1821
- (223) Id. id. : 4 gener 1821
- (224) Arxiu Sagristia: Lligams solts.
- (225) En ella es diu que: «...El gobierno Constitucional saqueó, digámoslo así, el referido Convento, despues de haberse llevado preso a su Prelado y un súbdito, logrando los demás fugarse a Francia. (Arxiu Sagristia: «Registre d'instàncies. N^o», 29 agost 1824).

- Més detalls ens subministra Fra. Franco. Morera, Guardià del dit convent, quan explica que «...la devastación que los enemigos del Trono y del Altar ocasionaron en la noche del onse de Novbre. del año veinte y dos en el Convto. del mando del Expte., en que quedó suprimido (sucediendo a este acto ilegal el robo de los efectos y muebles pertenecientes al mismo y a la prisión de sus pocos individuos que en él encontraron) y el de los tiempos sucesivos hasta el veinte y cinco del mes de abril del año veinte y tres que, libre este país de los referidos opresores, volvió la Comunidad a reunirse en su antiguo albergue...» Arxiu Sgr.: «Registre d'instàncies. N^o», 2 gener 1824
- (226) Arxiu Sagr.: lligams solts. Hi ha un paper que diu: «Nota de las Campanas...las de Sn. Agustí: la grossa 8 qq.; la patita 2 qq.; Sn Domingo: la grossa 8 qq.; la patita 3 qq. La Marsé, La Grossa 6 qq.; la patita 2 qq.
- (227) «Oficios y Certificaciones», 2 juliol 1821.
- (228) V. pàg. 213.
- (229) Espanya s'havia convertit en refugi de liberals europeus, especialment sicilians i piemontesos, alguns dels quals, no sabem si de pas o per fer-hi estada, arribaren a Castelló. L'intendent de l'Exèrcit i Prov^a, en data 24 d'octubre de 1821, demana a l'Ajuntament castelloní certificació dels emigrats «italianos y piemonteses que estubiesen presentes»... ja que...«està noticioso que en esta villa existen algunos emigrados de la clase que se expresa...» («Oficios y Certificaciones»)
- (230) Les tropes del Duc d'Angulema, junt amb altres realistes espanyoles, entren al nostre país per la frontera del Bidasoa, el dia 7 d'abril de 1823 i el 22 de maig arriben ja a la capital de la nació.
- (231) «Llibre del Catastro de la vila de Castelló de Ampurias en lo any 1823». El préstec porta la data de 6 d'abril de 1823, un dia abans de l'entrada dels francesos per la frontera occidental.
- (232) Arxiu Sagr.: «Registre d'intàncies. N^o», 13 desembre de 1823
- (233) «Se intentaba realizar la unión del país por medio del terror amenazando con fusilar a los colaboracionistas y con no dejar piedra sobre piedra en los pueblos que tocasen a somatén contra los constitucionales...» (Artola, M.: «La España de Fernando VII» pag. 818)
- (234) «...por una partida de tropa constitucional»... (Arxiu Parroquial «Llibre d'Òbits» a. 1824)
- (235) Arxiu Parroq. «Llibre d'Òbits» a. 1824. La notícia es troba dins el citat Llibre, en un plec de paper segellat de cinc fulls, en forma d'expedient promogut pel germà d'una de les víctimes, Narcís Bahy, demanant que aquelles siguin incloses en el citat Llibre «... para la eterna memoria del hecho tan horrendo y para los fines que pueda convenir» Demana també que en la relació d'òbits s'hi afegeixi: «que murieron gloriosa y noblemente en defensa de la Religión y de su Rey.»
- (236) Més exactament el 25 d'aquest més, segons declaració del P. Guardià del convent de Sant Francesc, el 2 de gener de 1824, quan diu, referent a les malvestats portades a cap pels constitucionalistes al seu convent, que varen durar «...hasta el veinte y cinco del mes de abril del año veinte y tres, que libre este país de los opresores, volvió la Comunidad a reunirse en su antiguo albergue».
- (237) Tan freqüent devia ésser l'obligació d'allotjar tropa que, en 1830 —i recordem que aquest temps és de pau i tranquil·litat— trobem en el llibre d'actes, entre els nomenaments anuals fets per l'Ajuntament, el de «encargado de dar alojamiento a los oficiales», que recau en el Regidor 5è, i el de «encargado de dar

- alojamiento a los sargentos, cabos y soldados», que toca el «mazero» o agutzil. («Registro de negocios... 1825»)
- (238) Arx. Sagr.: «Registre d'instàncies N^o», 12 gener 1824
- (239) Id. id.: id. id. id., 13 desembre 1823
- (240) «Registro de negocios... 1825» Dins del llibre d'actes hi ha un imprès que diu així: «Tropas francesas en Cataluña - Liquidación de 1823. A efectos de recibir el importe total de las liquidaciones de los suministros hechos a las tropas francesas en 1823, consistentes en: 1) pan; 2) víveres, forrajes, etc; 6) transportes: 311 francos 57 centimos.» Està datat a Barcelona el 15 de juny de 1825 i en ell s'adverteix que, des del primer del proper agost no es verificarà cap més pagament. L'Ajuntament fa poders a D. Domingo Mozer Canet, de Barcelona, perquè cobri els mencionats 311,57 francs.
- (241) En parlar d'un castellaní proposat com a regidor se li objecta que «..tiene dos hermanos que pertenecieron a la milicia voluntaria y hoy dia son refugiados en Francia» (Documentos antiguos a. 1830) També: «..Franco. Duran, hoy dia refugiado en Francia» (id. id. id.)
- (242) L'Ajuntament es basa en una circular del Baró d'Eroles de 5 de juny de 1823.
- (243) Els nomenaments es regeixen ara per la «Real Cédula de 17 octubre de 1824 e instrucción de 29 agosto de 1799 y demás órdenes...» («Registro de negocios.. 1825», 1° octubre de 1825)
- (244) Pels anys 1828 i 1829 exerceix com «Alcalde Mayor», Antonio Maria de Muro; per l'any 1830 trobem en aquest càrrec a Casimiro Hernández («Documentos antiguos»)
- (245) Id. id.
- (246) «Los únicos individuos de la primera clase aptos por su pureza de intenciones son solamente cuatro...»; es tracta d'un apotecari, un advocat, un propietari i un metge. («Doc. Antig.», paper solt)
- (247) Id. id.
- (248) «Registro de negocios... 1825» (6 desembre de 1827)
- (249) En tenim un exemple ben clar en les instàncies enviades per Narcís Bahí, «Cabo Zelador de Montes y Plantios de la Villa de Castelló de Ampurias», Antoni Vergonyós, «encargado de la gente de mar» de la nostra població, i Francesc Moner, «Escribano de Marina del distrito de la de Rosas y notario de esta villa...», protestant i amenaçant perquè se'ls ha inclòs a les ternes de regidors, quan per llurs oficis, com a funcionaris de Marina, n'estan o creuen estar-ne exents. («Docum. Antig.», octubre d 1828)
- (250) Després de queixar-se de la dificultat de fer una nova proposta, l'Ajuntament de 1831, prega que no se li rebutgi, ja que «..no seria posible formar otra de sugetos idóneos, de responsabilidad y que supiesen leer y escribir, mayormente habiéndose excusado todos los que disfrutaban alguna excención para no servir empleos de Ayuntamiento.» («Documentos Antig.»)
- (251) «Doc. Antig. paper solt. (14 oct. 1823)
- (252) «Pedro Canet, que mereció ser bayle en 1825...porque era voluntario realista, consistió que se borrasen las notas mas principales e infames de los constitucionales de esta villa, que estaban escritas en un libro muy custodiado en la casa del Común de la misma...» (Docum. Antig.» a. 1830).
- (253) «Pedro Monsuñer fue alistado miliciano voluntario, pero se separó para agrarse a la Cia. voluntaria de la Ley, para poder obtener el empleo de oficial...»

- (254) El capiscol diu: «...en todos sin distinción concurren las calidades de idoneidad, adecuación al Trono y al Altar y demás que se requieren para ejercer dichos destinos...» (id. id. id.)
- (255) Id. id. (14 gener 1831)
- (256) Artola, M.: «El reinado de Fernando VII» op. cit. pag. 864
- (257) Id. id.: id. id. id.
- (258) «Registre d'instàncies N°»
- (259) «Docum. Antig.» a. 1830
- (260) «Registro de negocios ... 1825»
- (261) Arx. Sagr.: paper solt. (11 maig 1824)
- (262) Id. id.: id. id. Aquests passaports són semblants als que ja hem vist, d'èpoques anteriors.
- (263) Id. id.: id. id. (15 setembre 1826)
- (264) Id. id: id id.
- (265) Arx. Sagr. Policia; Oficios originales de 1828.
- (266) Id. id. id. id. id. id. És, en efecte, un antic «agraviat» procedent de Peralada i establert a Castelló, segons notifica el batlle d'aquella vila.
- (267) Arxiu Parroquial: «Llibre d'Òbits» a. 1827
- (268) «Registro de negocios... 1825»